

اوغوز نامہ

رشید الدین فضل الہ

اۋغوز نامە

يازان: فضل الله رشيد الدين.
چئوين: ر. م شوکور اۋوا.
كۆچورن: عبدالکریم منظوری خامنه.

انتشاراتى ائلدار - تېرېز

بسمه تعالی

اوغوز نامه

یازان: رشیدالدین فضل الله

چئویرن: ر.م. شوکوراووا

کوچورن: عبدالکریم منظوری خامنه

چاپا حاضیر لایان: علی خالط آبادی

چاپ ایلی: ۱۳۸۴. بیرینجی چاپ

چاپخانه: مهتاب لیتوگرافی: آذین

ناشر: انتشارات ائلدار تیراژ: ۱۰۰۰ جیلد

ISBN: 964-90699-2-5

شابک: ۵-۲-۹۰۶۹۹-۹۶۴

ئلدار: تبریز - کوی منظریه بالاتراز آتش نشانی - کوی فرهنگ و هنر پلاک ۱۹

تلفن: ۴۷۸۴۰۹۱

كىتابدا اۇغوزلار رين آذربايجانا گلمه سى و بۇرادا مسكن سالماسى
حاققىندا نادير معلوماتى اۇزوندە جمعلشديرن مشهور تۆرك داستانى
« اۇغوزنامه » نين فارس ديليندن آذربايجان ديلينه شرحلى ترجمومه سى
وئريلميشدير .

آذربايجانين و اۇنا قونشو اۆلكه لر رين تاريخينه عايد يئنى ماتريال
تقديم ائدن بۇ داستان ۱۰ يۆز ايللييه دك باش وئرميش بير چۇخ تاريخى
حاديثه لره يئنى باخيمدان ياناشماق ايمكانى وئرير .

((ايچىندە كىلر))

صحيفە

باشلىق

- بىر نىچە سۆز ۵
- اۋن سوز ۲۱
- اۋغوزلار بىن تارىخى و احوالى ۳۲
- اۋغوزون آتاسى، عمى لرى، قۇھوملارى و باخىنلارى اىلە دۇبوش.
- اۋنون دوشمنلرى اۆزە رىندە غلبە سى ۳۷
- اۋغوزون كرە - ارضى ضبط انتمك اۋچون يۋروشو و اۋنون اۋلكە لرە
- مختلىف انلجى لر گۇندە رمە سى ۴۰
- اۋغوزون كىل - بارا كلا دۇبوشو ۴۶
- اۋغوزون قارانلىق اۋلكە يە يۋروشو و همىن اۋلكە نىن وضعىنى ۵۰
- اۋغوزون شىروانا و شاماخى يا انلجى لر گۇندە رمە سى ۵۵
- اۋغوزون آرران و موغان طرفە يۋروشو ۵۶
- اۋغوزون كۆردوستان يۇلو اىلە دىيار بكر و شاما يۋروشو ۶۰
- اۋغوزون اۋز اۋغوللارىنى اۋردو اىلە فىرنىگ و رۇما طرف يۇللاماسى
- اۋغوزون رۇما گىتمىتىس اۋغوللارى نىن (دۇبوشو) و اۋنلار بىن رۇم اۋردوسو
- اىلە قارتىلاشمالارى نىن تفضىلاتى ۶۹
- اۋغوزون بۆتون اۋردوسويلا دمتسقه و اۋنون اىالت لرىنە يۋروشو ۷۲
- اۋغوزون مىصرە يۋروشو، اۋرايا گلىشى و (اۋنلارى) اىل انتمە سى ۷۴
- اۋغوزون باغداد، بصرە و قۇنشو اۋلكە لرە يۋروشو ۷۷

۸۰	اۇغوزون اۇغوللارنى فارس و كرمان طرفلره گۇندە رمە سى
۸۱	اۇغوزون عراق - عجمە انلىجى لىر گۇندە رمە سى
		اۇغوزون مازانداران يۆروشو، و وروشوب اُونو و دىگىر ويلايت لىرى:
۸۴	گۆرگان، دنهستان، خۇراسان و كوهستانى تۇتماسى
۸۶	اۇغوزون يوردونا قايىتماسى و عۇمرونون سۇن ايللىرى
۸۹	اۇغوزون اۇغلو گۆن خانىن پادشاهلىغى
۱۱۱	قارا خانىن اۇغلو بۇغرا خانىن پادشاهلىغى و مملكتىن تختىنە چىخماسى
۱۳۳	شرحلىر

اۋغوزلار و اۋغوز نامە.

بوگۆن اسكى و بۇيوك تورك سۇى و قىبىلە بىرلشمە سى اۋلموش
اۋغوزلار بىن تارىخىن بىن اۋى اۋچ مېن اىلى - مېلادان مېن اىل قاباقدان بۇ
گۆنە قدركى تارىخى علم عالمىنە بللى دىر. اۋغوز انللىرىن بۇ اۋچ
مېن اىللىك تارىخىن بىنە اىكى دۇورون: اسلاما قدر و اسلامدان سۇنراكى
دۇورلىرىن اۋىر نە سىن بىن تامامىلە مختلىف سرنوشتى اولموشدور.
بۇ اىكى دۇوردن اسلامدان برى كى دۇور تارىخى دىقق، بىطرفانە و
واقىيىتلىرى اۋلدوغو كىمى قلمە آل مىش تقرىباً بۆتون اسلام تارىخچىلىرى
طرفىن بىن دۆنە - دۆنە قلمە آل مىش گىنىش معنادا بىر آراياتۇپلانما مېش
سادا، مختلىف تارىخچىلىرىن اثرلىرىن بىنە عكس اۋلمونموش و موجوددور.
بۇ اثرلردن محمود كاشغرىن بىن « دىوان لغات الترك » كىمى مشهور تۆرك

دېلى سۆزلويو و قايدالارى كىتابىندان بىلىرىك كى، مىلادى اۋنونجو يۆز ايللىكده اۋغوز انللىرى خزرله ارال گۆللىرى و جئىحون - سئىحون چايلارى آراسىندا كى اورتا آسيا بۆز قىرلارىندا باشامىش و ۲۴ مختلىف قىبىله و هره سىننن اۋزونه خاص تامغاسى اۆلموش انلدىن عبارت اۆلموشدور. انله جه ده مختلىف اسلام تارىخلىرىندان بىلىرىك كى، همىن اۋغوز سۆى بىرلىتمه سى مىلادى ۱۱ - نجى يۆز ايللىكده ايران اراضىسىننن دۇغوسوندىن، يعنى سرخس، خوراسان، انله جه ده چاغداش افغانىستاننن بلخ و هئرات طرفلىرىندان ايراننن مختلىف ايالت و ولايتلىرىنه و رنىدىن كئچه رك، جنوبى و شمالى آذربايجانا گلмыш انللىرىنن معىن حىصه لرى ايسه آذربايجاندىن آنادولوىا گئتمىشلىرى. بۇ اۋغوز انللىرى و قىبىله لرى باخىن شرقىن گۆستردىگىمىز بۇ قىسىملىرى و بىر جۇخ باشقا اۆلكه لرى و تۇرپاقلارىندا، اسلام تارىخچىلىرى طرفىندىن گئنىش و اطرافلى قئىده آلنىمىش سلجوقىلر، سامانىلر، انلخانلار، مختلىف آتابىلر و سايره كىمى حۇكومتلر قۇرموش و اسلام اوردولارى سىراسىندا خاچ محاربه لرىنده خرىستىيان آوروپا تىجاوزكارلارىنا قارشى ووروشموش و شرقى روم و يابىزانس حۇكومتىنى ارادان اياراق، اوروبانىن مركزلىرىنه قدر ايره له مىتلىر، اۋغوز انللىرىننن اورتا اسىادا قالمىشلارىننن، هابئله مۇغوللارنن تارىخى بۆيوك روس تارىخچىسى و . بارولد واسطه سىله اسلام تارىخچىلىرىننن اثرلىرىندان بىر اراپا توبلانلاراق، « تۇركوستان نامە » باشلىغى آلتىندا ايكى سامباللى جىلده چاپ اندىلىپ و فارس دىلىنه چئورىلمىشدىر. مختلىف آوروپا، آمىرىكا، عرب، فارس و تۇرك تارىخچىلىرى ده اۋغوزلارنن اسلامدان بىرى كى تارىخى باره ده اختارىشلار ايارىپ، اتىرلر باراتمىشلار. بۇ تارىخچىلردن بىرى، اۋزوده

تۆرك تارىخچىلاردىن بىرى ھمدانلى فضل اللہ رشيد الدين دىركى، «جامع التواريخ» اثرىدە اۇغوز ائىللىرىنى تارىخىنى دە يىغىجام شەكلىدە بىر آرايا تۇپلامىشىدۇر.

اۇغوز ائىللىرىنى اسلامدان قىباقكى تارىخلىرىنە گىلدەيدە، اسلامدان سۇنراكى تارىخلىرىنىن عكسىنە اۇلاراق، باشقا سىرنوشت و دولاشىق مەقدراتا مالىك اۇلموشدور.

مىسىلە بوندان عبارت اۇلموشدوركى، ياخىن شىرق مەنطقەسى، اۇ جەملە دن بىن النهرىن دن سومىر و اكد، خوزستاندان ايلام، لورستاندان كاسى، آذربايجاندىن «ارتە»، «قوتى»، «لولوبى»، داھا سۇنرالاراسە يىنە دە آذربايجاندىن م. ق. بىرىنجى مىن ايللىگىن ايلك عصىرلىرىدىن «ايشقوز = ايج اۇغوزلار»، «ماننا» و «ماد» لارىن تارىخى ھىخامىشلىر دۇرور، بىلە - بىلە و يا ھىمىت و ئىرىلمە مك نىجە سىندە آرادان گىتمىش و يا يىرآلتىندا گۇمدورولموشدور. عىنى دوروم ايسكىندىر و سىلوكىلەر، يعنى يونانلىلار بىن حاكىمىتى دۇرودە داوام ائتمىش و حتى كىچمىشە آذربايجاندا يارانمىش اۇستانىن اساس ھىصەسى اۇلموش «قاتلار» داغىلىب و بعضى ھىصە لرى ياندىرىلمىشىدۇر.

سىلوكىلەر و عمومىيەتلە يادىونانلىلار بىن تقرىبا يۆز ايللىك حاكىمىتىنە سۇن قۇيۇب، اۇ زامانكى ايرانىن اىستقلال و حاكىمىتىنى يىنىدىن برپا ائدىب، اۇنو ياخىن شىرق مەنطقەسىنىن ان مەھم و قەدرتلى ايمپراتورلۇغونا چىورىن تۆرك اشكانى شاھلار سلالەسى ۴۷۷ ايللىك حاكىمىتىلرى ايللىرىندە، ھىچ بىر دىنى، ائلە جە دە زردوشت دىنى نى اۇزلىرىنىن رەسمى دۇولت دىنى ائتمە مە لرى و دىن آزادلىغى اعلان ائتمە لرىنە باخمايارق، ھم اۇستانى بىر يىرە تۇپلامىش، ھم ياخىن شىرق مەنطقەسىنىن كىچمىش

تارىخلىرىنى قىسماً ايشىقلاندىرمىش، ھمدە اۋز تارىخلىرىنى قىيىدە آلمىشلار .
اشكانىلردن سۇنرا اۇنلارلا قاتى دۆشمن اۆلموش متعصيب ملتجى
ساسانى شاھلارى و حاكيمه ھيئتى، زردوشت دينىنى رسمى دؤولت دينى
اندرك، عصيرلردن برى زردوشت دينىنى اشكانى شاھلارى واسطه سيله
رسمى دؤولت دينى انديب، حاكيميت و قدرتده شركت ائتمك آرزوسوندا
اۆلموش زردوشت دينى رھبرلىرى مۇغلارلال - الە وئره رك، اوزامانا
قدركى ايران تارىخىنين ادە ائتيكلرى بۆتون منبعلىرى آرادان آبارايب،
فارس خلقىنين افسانە وى داستانلارى و فۆلكلورىك ناغىللارى اۆلموش
« بيشدادى » لرو « كيان » شاھلارى سلاله لرى داستانلارىنى اصيل
اسكى ايران تارىخى، اۆجملە دن « ايشقوز لار = ايچ اوغوزلار »،
« ارتتە »، « قوتى »، « لولوبى »، « ماننا » و « ماد » تارىخلىرىنين يئرئنه
قويدولار . ساسانىلرين ايلك شاھى اردشير بابكان و باش مۇغ تنسرين،
ائله جە دە اۇنلاردان سۇنراكى ساسانى شاھلارى و زردوشت باش
مۇغلارىنين اۇيدوردوقلارى بۇ اسكى ايران تارىخى، اسلام دؤورونون
واقعيىتى گۆرن و حقيقتى يازان تارىخچىلرىنى دە اسكى تارىخ بارە دە،
ساسانىلرە قدركى ايران تارىخى بارە دە، اصيل منبعسىز قۇياراق،
چاشدردى . آنجاق نئجە عصر قاباقدان قديم يونان، روم، يھودى، ميصير
تارىخلىرىنى آراشديران آوروپا عاليملىرى ياخين شرق منطقە سى
خلقلرىنين، اۆجملە دن « ايشقوز = ايچ اوغوزلارين » تارىخىنى معين
درجە دە اۆيرنمە بە باشلاديلار و منطقە ميزدە آباريلان مختليف علمى
قازىنتى ايشلىرى، اۇنلارين نئجە لرئين تحقيق و تدقيقى بۇ تارىخلىرى
نسبتاً گئنىش شكيلدە آيدىنلاشدردى، لاکين بۇ دفعە دە بعضى متعصيب
آريائىست تارىخچىلر گاه « ايشقوز » كلمه سىنى « اشكناز » شكلىنە

سالاراق، گاه ایسه « ایشقوز » لارین آوروپا تاریخلرینده اولموش دیگر بیر آدی، یعنی « ساکا » کلمه سینی توتاراق، اۇنلاری آریایی نژاد و هیند - ایرانی دیللی قلمه و نر مه یه باشلادیلار. تاریخ علمینین انکشافی بۆتون بۇ تشبۆثره قیرمیزی قلم چکدی و گۆستر دی کی، « ساکا » لار و یا خود « ایشقوز = ایچ اۋغوز » لار هامان اۋغوز ائل و قیبله بیرلمشه سینین م. ق. ۱۰ - ۹ - ۸ و ۷ - نجی عصیرلرده اورتا آسیادان یاخین شرقه، اۇ جمله دن شمالی، جنوبی آذربایجان و همدان حوالیسینه گلیمیش، آنادولو، سورییه، عراق و حتی میصره قدر گئتمیش اۇلوبالالاری اۇلموشلار.

بۇ حقیقتلرین آشکار اولدوغو زامانلار اسلام تاریخینین ده آراشیدیر یلماسی گۆستر دی کی، ه. ق. ۸ - ۷ - نجی م. ۱۳ - ۱۲ - نجو/ عصیرلر اسلام تۆرك تاریخچیسى همدانلی فضل الله رشیدالدین افسانه و شیفاهی تۆرك ادبیاتیله قاریشیق اولسادا، هم اسلامدان قباککی، همده اۇندان سۇنراکی اۋغوز انلرینین تاریخینی « جامع التواریخ » ادلی اثرینده قلمه آلمیشدیر.

رشیدالدین فضل الله کیم ایدی؟

رشیدالدین فضل الله ه. ق. ۶۴۵ - نجی ایلده همداندا دۇغولوب و ه. ق. ۷۱۸ - نجی ایلده / م. ۱۳۱۸ - نجی ایل / اۇرادا اۇلدورولموشدور. فضل الله اولجه مۇغول انلخانلارینین ایکینجی انلخانی هولاکونون اۇغلو « آباقا » / سلطنتی ه. ق. ۶۷۰ - ۶۶۳ / خانین خصوصی طبییی ایدی. داها سۇنرالار یئددینجی انلخان « غازان خان » / ائل خانلیغی ه. ق. ۷۰۳ - ۶۹۴ م. / ۱۳۰۴ - ۱۲۹۵ / وزیر اعظم زنجانلی صدرالدینی

ایشدن سالیب، اوچ ایل سونرا ساوه لی خواجه سعدالدین محمد مستوفی نی ناظیر و صاحبیدیان اندیب، فضل الله رشیدالدینی ناظیرین معاوینی انتدی. ۳۳ یاشیندا اولن باجاریقلی غازان خاندان سونرا اونون قارداشی محمد اولجایتو / خدابنده / ایرانین سگیزینجی موغول ائلخانی اولدو / ۵. ق. ۷۱۶ - ۷۰۳ / (م. ۱۳۱۶ - ۱۳۰۴).

غازان خان زامانیندا تبریز باش کندایدی، اولجایتو « سلطانیه » شهرینی تیکدیره رک، باش کندی تبریزدن اورایا کوجورتدو، رشیدالدین اولجایتو زامانیندا اولکی مقامیندا قالدی.

بۇ زامانلار رشیدالدین چوخلو بینالار تیکدیردی، او جمله دن تازا باش کند اولموش « سلطانیه » ده تازا بیر منطقه نی آباد انتدی کی، اونون آدیله « رشیدیته » آدلاندى. ایکی ایل سونرا او آیری یترده، « غازانیه » شهرینین یاخینلیغیندا بویوک بودجه ایله بیر یتر تیکدیریب، « سرارود » چایینی اورایا گتیتدیردی.

فاسید و فتنه کار شخصلرین تحریک و فتنه سی ایله زنجانلی سعد الدین ۵. ق. ۷۱۱ - نجی ایله باغداد حوالیسینده اولدورولدو و اولدوقجا ایکی اوزلو، آلچاق و حیلە کار گیلانلی خواجه علیشاه اونون یترینی توندو فضل الله رشیدالدین علنیهینه خطرلی ده سیسه لر دوزلندی، لاکین تأثیر ائتمه دی. م. ۱۳۱۵ - نجی ایله ایکی وزیر آراسیندا توققوشما اولدو و رشیدالدین زحمتله علیشاهین فتنه لریندن نجات تاپدی. بۇ توققوشما ایکی ناظیر آراسیندا اولجایتو اولوب ابوسعید ائلخان اولاندان سونرادا داوام انتدی. نهایت رشیدالدین علیشاهین فتنه لری مقابیلینده دوزه بیلمه ییب، ناظیر لیکدن کنارا چکیلدى، لاکین علیشاه اوزده سیسه لریندن ال گوتورمه دی و نهایت اونون حیلە و ده سیسه لری

نتىجە سىندە، ياشى ۷۰ - ى كىچىمىش فضل الله، ۱۶ ياشار اۇغلو ابراهيملە بىرلىكدە « اۆلجايىتو » نوزەرلە مك تهمتى ايله ه. ق. ۷۱۸ - نجى ايلده / م. ۱۳۱۸ / اۆلدورولدو. « جامع التواريخ » كىمى گىنىش ومشهور تارىخى اثر فضل اللاهين زحمتينين محصولودور.

فضل اللاهين امريله تبريزين شئش گيلان محله سينين آخيريندا، سۇرخاب داغى اتكلرينده باغلى و آغاجلى گۆزل منطقه ده « ربع رشيدى » آدى بينالار تۇپلومو تىكىلدى كى، بۇگۆن ده خارابالارى قالير. بو بينالاردا مدرسه، خسته خانا، حۇكومت انوى، مسجد، كتابخانا، پول چالما يئرى / ضرابخانا /، خانقاه، مختليف صنايع بينالارى، اوجمله دن تۇخوجولوق، كاغيد قايرماق ... كارخانالارى وارايدى. بۇنلاردان علاوه رشيدالدينى دفن ائتمك اۆچون خصوصى بىر گنبدده تىكدىر مىشدى. شهرين ان صفالى يئرینده يئرلشمىش بۇ بينالار تۇپلومو اۆ قدر چۇخ و بۇيوك ايدى كى، خصوصى بىر محله تشكيل انديردى.

جامع التواريخ:

هر شئيدن اۆل بيلمك لازىمدىركى، اۇغوزلار م. ۱۱ - نجى عصيردن اعتبارا، يعنى خوراسان و بلخ طرفلريندن چاغداش ايران تۇرپاقلارينا آخيب گلدىكلرى دۇورلردن « تۆركمن » / تۆركمان / آدلانماغا باشلايلار. / باخ: فرهنگ فارسى. دكتور محمد معين. ج. ۵ ص ۳۷۶ /.

اۇغوزلار و يا تۆركمانلارين رسمى يازىلى تارىخلرى بىرىنجى دفعه همدان تۆركلريندن اولموش رشيدالدين فضل الله واسطه سيله

«جامع التواريخ» آدلى اثرده قلمە آلىنمىشىدىر. رشيدالدين بۇ اثرى «غازان خان» يىن ايستىكى ايله قلمە آلدېغىندان، شېھە سىز، تۆركلر يىن داخىلىنىدە و دىللر يىندە اۆلموش شىفاهى روايتلر، ناغىل و داستانلاردان دا يارارلانمىشىدىر. اۋغوزلار / تۆركمىنلر / بارە دە يازىلمىش بۇ ايلك رسمى تاريخى اثر يىن تۆرك ائىلخانلار يىن ناظىرى طرفىندىن قلمە آلىنماسى آيدىن گۆستىرىلگىنى، اۋغوز تۆركلرى و اۋنلار يىن باشچىلار يىن ائىلخانلار اۋز تاريخلرىنى اۋيرىمك، بىلمك، اۋنو يازىب تىبىت ائىتمك و گلە جك نىسىللرە چاتدىرماقلا ماراقلانمىش و اۋنا چۆخ اهمىيت و ئىرمىشلر. بۆتون اسكى ائىل و طايفالار كىمى، اۋغوزلاردا اۋز طايفالار يىن تاريخى و شجرە سىنى، اۋنلار يىن كىچىدىكى تاريخى يوللار و گۆرد و كلرى ايشلرە اهمىيت و ئىرمىش، اۋنو اۋزانلار، ياتلىلار و آغ ساققاللار واسطە سىلە، ائىل فۆلكلور و نون آيرىلماز بىر حىصە سى كىمى، دىلدن - دىلە نقل ائىدرك، بعضى خرافاتى و افسانە وى حادثە لىر، سۆزلر و روايتلرلە قارىشىدىر بىلسادا، قورويوب ساخلامىش لار. ائىلە همىن بۇ واقىيىتلە افسانە نىن قارىشىغىندان عبارت اۋلان شىفاهى ماتىريال لار رشيدالدين يىن اساسلاندىغى منبىلردىن بىرى اۆلموشدور.

بۇ تاريخى اثر ر. م. شۆكوراۋوانىن يازدىغى كىمى، شېھە سىز، اۋغوزلار داخىلىنىدە دىللردە گزمىش روايتلر، ناغىل و افسانە لىرە اساسلانمىش، يعنى افسانە ايله رئاللىغىن چولغلاشدىغى خلق يارادىجىلىغى محصولو اۋلان رويتلردىن عبارتدېر. « / اۋغوز نامە ص ۴ / ۰ » بۇ واقىيىتى اثر يىن داخىلىنىدە كى بىر سىرا افسانە و داستان وارى حادثە لىر گۆستىرىو بىز، آشاغىدا اۋنلارا ايتسارە ائدە جە بىك.

لاكىن بۇنونلا باناشى تاريخى واقىيىتلرە اساساً دئە بىلر كى، بۇ

اثرى يازاركن رشيدالدين فضل اللاهين اختياريندا اۋغوزلار بارە دە معين يازىلى منبعلردە اۋلموشدور. مثلاً فضل الله زامانيندان نىچە يۈز ايل اول يازىلميش « ديوان لغات الترك » و « قوتادغو بىليك » اثرلر بىلە رشيدالدينين تانىش اولماماسى فيكرى غئير منطقيدير. مثلاً اۋغوزنامە نين اوليندە نوحون دونيانى اۋولادلارى آراسيندا بۇلر كن تۆر كوستانى « يافثه » و ئرمە سى فيكرى بىر سىرا قديم اثرلر، اۋجملە دن ديوان لغات التركون عربجە سىنين ۲۰ - نجى صحيفە سىندە اۋزونه خاص شكيلدە قئيد اولونموشدور و يا خود « قوتادغو بىليك » اثريندە مۇليف حتى « آلپ ار تۇنقا » دان دانىشاركن، « تازىكلر آنى ايدار افراسياب » دن يە گۇسترميشدير.

بۇنونلا ياناشى نظره الماق لازىمديركى، جامع التواريخ مۇليفى اثرىنى غازان خانين گۇستريشى ابلە يازاركن، دۇولتين بۇتون سىندلرى، آرشىوى، كىتاب و كىتابخانالارى اۋنون اختياريندا ايدى، حتى تاريخ و اۋغوزلار بارە دە معلوماتا مالىك اۋلموش بىلگىنلر، ائلخانين گۇستريشيلە، رشيدالدينلە مصلحت لىشىب، اۋز معلوماتلارنى اۋنون اختياريندا قۇيموشلار. دوكتور محمد معين بۇ بارە دە يازميشدير: « جامع التواريخ » گىنىش دۇنيا تاريخىديركى، اۋنون تۇبلايىب، تاليف انده نى ناظير رشيدالدين فضل اللاهدير، بۇ كىتابى تاليف ائتمك اۋچون دۇولت سىندلرى و يازىلار و تاريخدە معلوماتى اۋلموش عاليملر چۇخو اۋنون اختياريندا ايدى و او.ه.ق. ۷۱۰ - نجو ايلدە باشا چاتدى. / فرهنگ فارسى. دكتور محمد معين ج ۵ ص ۴۲۰ /

فضل الله رشيدالدينين فارسجا يازدىغى « جامع التواريخ » كىتابىنين معين بۇلومونون ترجمە سى اولان الينيزدە كى « اۋغوزنامە » اثرى اۋغوز

سۇى بىرلشمە سىنىن ان قدىم دۇوردن بۇ گۆنە قدر تارىخە بللى و معلوم
اۆلان تارىخلرىننن اىكى دۇورونو اىحاطه ائدىر:
۱ - اسلاما قدركى دۇور. ۲ - اسلامدان سۇنراكى دۇور.

۱ - اسلاما قدركى دۇور:

اۇغوز ائللرى اسلامدان قاباق دا ياخين شرق منطقه سینه
گلميشلر. اۇغوزلارن ياخين شرق اۆلكه لرینه اۆلموش بۇ يۆروشلرىندن
اۆل اۆنلارنن اىكى سمته اۆلموش هجوملارى دا تارىخه معلوم اۆلان
حادثة لردىر:

اليف) اۆرتا آسيادان باشقورد، بلخ، كابول، سيستان، كشمير و
هيندوستانا، عموميتله جنوب طرفلرینه اۆلموش يۆروش. ايشقوزلارن /
ايچ اۇغوزلار / بىر آدى دا « ساكا » اۆلموشدور. جنوبا دۇغرو اۆلموش
بۇ اۇغوز آخىنىندا بۇ ائل و سۇى بىرلشمە سى تارىخده « ساكا » آدى ايله
داها چۇخ تانىنىب شهرتلنميشدىر، « سيستان » آدى دا هامان « ساكا »
سۆزوندىن يارانان كلمه دىر. اۇغوزلارن جنوبا دۇغرو بۇ آخىنى تارىخه
بللى و معلومدور. بۇ حادثة اۇغوزنامه ده ده نسبتاً گنىش شكىلده
آچىقلانميشدىر.

ب) اۇغوز ائللرى ياخين شرقه گلركن، اۆلجه ايدىل / وولقا /
چاينىن شمالى و غربى طرفلرینه، قارانلىق اۆلكه لره يۆروموشلر. بۇ
يۆروش ده تارىخه قسماً معلوم حادثة دىر. اۇغوزلار بۇرادان جنوبا
« درىند » كئچىدى ايله چاغداش شمالى آذربايجان، شاماخى و شىروان
بىرلرینه گلميشلر.

ياخين شرقە يۇروش:

تارىخدە مەلۇمدوركى، « ايشقوزلار = ايچ اۋغوزلار » يا « ساكا » لار، اگر م. ق. ۱۰ - ۹ - ۸ - نجى عصيرلردە اۇنلار يىن در بند يولو ايله آذربايجانا گلميش كيچيك ائل و طايقالار يىنى نظره آلماساق، م. ق. ۷ - نجى عصرين ايکينجى روبعونده، ماد ايمپراتور لوغو نون تازا ياراندايغى زامانلار / ماد ايمپراتور لوغو م. ق. ۶۷۳ - نجو ايل قيامى ايله يارانميشدير /، خيشتيريتى زامانى در بند كئچيدىن كئچرك، « ايسپاكا » = ايشپاكا « نين باشچيلىغى آلتيندا ياخين شرق منطقه سى، اۇ جمله دن بۇ گۆنكو شمالى و جنوبى آذربايجانا و مركزى ماد، يعنى همدان، كاشان، قزوين، زىجان اراضيلرينه گلميش لر. « ايسپاكا » زامانى « ايشقوزلار » اۆلر ماننا - ماد خلقلريله چيگين - چيگينه آسوريلر علئيهينه دؤيوشموشلر. « ايسپاكا » اۆلدو كدن سۇنرا اۇنون گنج اۇغلو « بارتاتوا » اۋغوزلار يىن باشچيسى اۆلور و آسورى شاهى « اسرحدون » ون قيزيلا ائولنير و آسوريلرله بيرلشير. « بارتاتوا » دان سۇنرا اۇنون اۇغلو « مادبا = مادى » ايشقوزلار يىن باشچيسى اۆلور و آسور شاهى آسور « بانايال » يىن قيزيله ائولنير. مادى قدر تلى باشچى ايدى و حاكمييتى ايللرينده سوريه، آنادولو، فلسطين و ميصره يۇروش ائدير.

ايشقوزلار يارتاتوا زامانيندا، آسوريلر يىن تحريكى ايله ماد شاهى خيشتيريتى ايله شمالى آذربايجاندا دؤيوشور و دؤيوشده خيشتيريتى اۆلور و ايشقوزلار ماد يىن حاكمييتىنى اۆز اللرينه آيرو ۲۸ ايل، يعنى ۴ - ۶۲۵

= ۲۸ - ۲ - ۶۵۳ - نجى ايله قدر اوز اللرينده ساخلايبيزلار. م. ق. ۴ -
 ۶۲۵ - نجى ايلده كياكسار « مادي » نى اولدوروب، ايشقوزلارين ماد
 دياريندا حاكمييتى نه سون قۇيور. بۇ زامانلار ايشقوزلارين معين
 حيضه سى آذربايجان، مركزى ماد و آنادولودا
 قاليرلارسادا، اونلارين اساس حيضه سى، گلدريكلى در بند كنجيدى ايله،
 گلدريكلىدن اللى ايل سونرا، گئرى قاييديزلار.

دئسك، اوغوزنامه نين گؤستردىگى اوغوزلارين قديم دؤرده
 دربنددن ياخين شرقه گلمه سى م. ق. ۷ - نجى يوز ايلليگين بيرينجى
 يارسيندا باش وئرميش، اوزوده تقريباً ۵۰ ايل داوام ائتميش دير.

اوغوزلار بۇ مدتده، اوغوزنامه نين گؤستردىگى كيمي، منطقه نين
 بير سيرا اولكه لرينه هجوم ائتميش و ميصره قدر گئتميشلر. بۇ او
 دئسكديركى، اوغوزنامه نين گؤستردىگى اوغوزلارين ياخين شرقده
 شيروان، شاماخى، آران، موغان، گورجويستان، كوردويستان، دياربكر،
 شام، ميصير، دمشق، باغداد، بصره، فارس، كيومان، اصفهان، عيراق
 عجم، مازندران، گورگان، خوراسان و سايره يئرلره يوروش ائديب،
 اورالارى توتمالارى و گلدريكلى يولدان گئرى قايتمالارى فيكيرلرى
 تاماميله دؤغرو و تاريخى حادته لرله موافيق و اويفوندور، اوزوده م. ق. ۷
 - نجى عصيرين ۲ و ۳ - نجو روبعلرينده باش وئرميشدير. باشقا سؤزله
 دئسك، اوغوزنامه نين اوغوزلارين بيرينجى دفعه ياخين شرق - اوغولدن
 آذربايجان و بۇ گونكو ايران اراضيلرينه گليب، ۵۰ ايل سونرا،
 گلدريكلى در بند كنجيدى ايله قايتمالارى تاماميله دؤغرو و دؤزگون
 تاريخى فاكلتلادير. حتى اوغوزلارين ياخين شرقه بۇ يوروشلرى باره ده
 اولموش تحقيقاتلار و قلمه آينمش حقيقتلر اساسيندا ايشقوزلارين/ ايچ

اۋغوزلار / گۈستردىگىمىز يىرلر و اۆلكە لرە يۈرۈشلەرنىن تام دىقق
اۋلماسادا، تەقرىبى تارىخلىرى و اۋ يىرلردە گۈزدە و كلىرى ايشلىرى آچىب
گۈسترمك اۋلار .

اۋغوزلار / اسلاما قدركى دۈوردە ياخىن شرقە اۆلموش آخىنلار
بارە دە بۇ دندىكلەرىمىز اۋ تارىخى واقىيەتلەر، ر. م. شۆكورا اۋوانىن
دندىگى كىمى، اۋ رنال لىقلاردان عبارتدېركى، زامان كىچدىكجە اۋغوز
ائىللىرى و طايفالارنى نىن گىنىش خلق كۆتلە لرى داخىلىندە مەىن
افسانە لرلە قارىشىمىش، شۆكورا اۋوانىن دندىگى كىمى، غنىر رنال
افسانە لر و خىيال محصولو اۋلان ايش، حال و حادثە لرە چولقانىمىش، ايدە
آلاشدىرىلمىش و شىشىرىلمىستىر .

ايندى گۈرك بۇ تارىخى رنال حادثە لر و حقىقتلەر زامان - زامان
اۋغوزلار داخىلىندە ھانسى غنىر رنال حادثە لر و افسانە لرلە قارىشىمىش،
اۋغوزلارنى شىفاھى خلق ادبىياتى سىراسىنا كىچىرك، رشىدالدىن فضل
اللاھىن زامانىنا و قولاغىنا چاتمىشدىر .

بۇخارىدا گۈستردىك كى، ايشقوزلار / اىچ اۋغوزلار / م. ق. ۷
- نجى عصىردە درىند كىچىدى ايلە ياخىن شرقە گلىب، قايتدىقلار ۵۰
ايل سۆرە سىندە اۋنلارنى رھبەرلى « ايسپاكا، پارتاتوا و ماديا »
اۋلموشلار، « اۋغوز » بۇخ. بۇ زامان اۋغوز آدى ايشقوز = اىچ اۋغوز
شكىلىندە ائىلنى و يا سۆى بىرلەشمە سىنىن عمومى آدى اۋلموشدور . بۇرادان
مەلوم اۋلوركى، اۋغوز قدىم تۆرك ائىللىرىنىن باجارقلى و قدرتلى
باشچىلايندان بىرى، ائىلر و طايفالارنى چۇخ سۆىب، حۆرمەت بىلە دىگى
رھبەر اۋلدوغو اۋچون، اۋ اۋلندن سۆنرا، آدى و محبتى ائىللىرىن اۆرە گى و
داخىلىندە قالىب، نىسىلدىن - نىسىلە باشامىش و زامان كىچدىكجە خلق ھم

بۇ آدى ائىل و قىبىلە بىرلشمە سىنىن آدىنا چئوبرمىش، ھمدە اۋنو ايدە آل لاشدیر اراق، افسانە شكىلنە سالیب، بۇیوتوموش و مین ایل باشاداراق / الینیزدە كى اثرین ۶۶ - نجى صحیفە سیندە / افسانە لشدیرمىش و م. ق. ۷ - نجى عصر اۋغوز ائللرینین یاخین شرقە گلدېكلرى زامان اۋنو، خیالا، قىبىلە بىرلشمە سىنىن باشیندا قۇیموشدور، اثرده كى اۋغوزون مین ایل عۆمور سۆرمە سى فیکرى بۇ دندېكلریمیزی آیدین گۆسترن بیر فاکتدیر .

بئله لیکله اۋغوز ائللرى داخیلیندە واقعیت، رئاللیق افسانە ایله قاریشیب، شیفاھى خلق ادبیاتی جزوو اولموش و ھمین شکیلده فضل الله رشیدالدین زامانینا قدر گلیمیشدیر .

اۋغوزنامە دە افسانە و داستان شکیلده اۋلان حادثە و اۋلابلار یئنە دە واردیر . اۋنلاردان بیرى دە نوح (ع) پئیغمبرین دۆنیانی اۋز اۋولادلاری آراسیندا بۇلرکن، تۆر کویستانى اۋغلو یافئە وئرمە سى افسانە سیدیركى، ھئح شبه سیز، چوخ اسكى سامى خلقلریندە یارانمىش و اۋرادان عرب و اسلام دۋورو افسانە لرینە، اۋرادان ایسە اۋغوز و دده قورقوت داستانلارینا و نہایت « اۋغوزنامە » یه گلیمیشدیر .

اۋغوزنامە دە بۇ افسانە وى حادثە لردن بیرى دە « اۋلجای » خانین / گویا ھامان نوحون اۋغلو یافئ / بۇیوک اۋغلو « قاراخان » ین اۋغلو « اۋغوز » ون دۇغولارکن اۋچ گۆن سود اممە مە سى و بۇکۆربە نین آناسینى تک آلالھلیغا چاغیرماسى و آناسینین بۇ تکلیفی قبول ائتمە سیندن سونرا، آناسینى اممە یه باشلاماسى، ائله جە دە بیر یاتیندا دېل آچیب اۋزو اۋزونو « اۋغوز » آدلاندىرماسى مسئله سیدیر .

اۋغوزنامە نین اسلامدان قابقى مسئله لرى و حادثە لرینین غئیر رئال جھتلریندن بیرى دە یئر آدلاری دیر . اثرده اۋغوزون بۇ گۆنکو اۋرتا

آسيا، افغانستان، ھىندوستان و ياخىن شىرقىدە گىتتىدىكى و فتح ائىدىكى بۆتون يىرلىرىن آدى، استىئناسىز اۋلاراق، اسلامدان سۇنراكى آدلارلا و ئىرىلمىشىدىر، ھالبوكى، بۇ آدلارنىن اكثرى و دىنمك اۋلار ھامىسى اسلامدان اۋل و خصوصىلە م. ق. ۱۰ - ۹ - ۸ - ۷ و ۶ - نجى يۈز اىللىكلردە باشقا جور آدلانىمىشلار. اۋ زامانلار باغداد، بصرە، اصفهان، شاماخى، شىروان، كۆردوستان و ... آدلارى اۋلمامىش و بۇنلارنى يىرىندە و يا اۋنلارنىن اۋلدوقلارى يىرلر و منطقە لردە تامامىلە باشقا آددا شىرلر، ولايت و اباتلر، منطقە لر اۋلموشلار. بونا كۆرە دە اۋغوزنامە نىن اسلامدان قاباقكى دۈوروندى اۋلان يىرلىرىن آدلارنىنى اۋ دۈورلردە بۇ يىرلردە اۋلموش شىر، ولايت و سايرە يىر آدلارى معناسىندا كۆتورمك و آنلاماق لازىمدىر. مثلاً باغداد و بصرە شىرلىرىنى نىنوا، كالخو، بابىل، اۋر، اۋروك و سايرە؛ اصفهان، كىرمان، فارس آدلارنىنى ايسە شوش، ائىللى بى، اكباتان و ... باشا دوشمك لازىمدىر.

بۇنلاردان علاوه اۋغوزنامە نىن بۇ قىسمى، يعنى اسلاماقدركى دۈوروندى غنىرئال، شىفاھى ادبىيات محصولو اۋلان شىشىرىلمىش كىچىك حال و حادثە لرىننە دە واردىر. لاکىن بۆتون بۇ افسانە وى و غنىر ئال جەھتلر ائىرىن اساس ئال و تارىخى جەھتلرى و تىلمىنە ھىچ بىر خىل و زىان وورمور.

۲ - اسلامدان سۇنراكى دۈور:

اۋغوز ائىل بىرلىشمە سىنىن اسلامدان سۇنراكى ياخىن شىرقە اۋلموش آخىنى، يۇخارىدا كۆستردىگىمىز كىمى، مىلادى ۱۱ - نجى عصىردە،

اۋزودە خزر دە نيزينين جنوب طرفلرى، خوراسان و رنى منطقە لریندن اۆلموشدور. بۇ تاریخی حادثە بۆتون اینجه لیکلری ایله اسلام تاریخیچیلری واسطه سی ایله، مختلف تاریخی اثرلرده گئیش شکیلده قنیده آلینمیش و علم عالمینه تامامیله بللی و معلومدور و بۇرادا اۇنلاری آچیقلاماغا احتیاج یۇخدور. حتی مختلف تاریخی اثرلرده وئریلمیش بۇ تاریخی حادثە لر اۇغوزنامە دە نسبتاً قیسا و بیقجام شکیلده وئریلمیشدیر.

سیستر ۱۸ - ۱ - ۱۳۷۳

دوقتور م. ب زهتابی

اۇن سۆز

سۇن واختلار تەدقیقاتچیلار خەلق لەرە کاپیتالیزمە قەدەرکی اینکیشاف تارىخىنىن ایستەر بۆتۆۋ شەکلیدە، ایستەر سە دە مەرەلەر اۆزرە اۆیرە نیلمە سینەر بۆیۆك دقت ینتیرمە یە باشلامیشلار. شەرقین دۇوروموزە دك گلیب چاتمیش یازیلی آیدەر لری قەدیم خەلق لرین، اۇ جملە دن تۆرکلرین سۇسیال - اقتصادی و سیاسی تارىخىنىن تشکۆل پەرسۇسسىنى اۆزۆنە مخصوص شەکلیدەر عکس ائتدیریر. اۇنلاردا ایندی یە دك نە سببدن سە تەدقیقاتچیلارین دقتیندن یاینمیش معلوماتلار واردیر.

چاغداش تارىخ شیناسلیق بۇ قییل آیدەر لرین اۆیرە نیلمە سیندەر بۆیۆك اۇغورلار قازانمیشدیر. معاصیر علمى مئتۆدۆلۆگییا یا اساسلانان تارىخچیلەر، عمومیتلەر همین خەلق لرین تارىخینەر، انلەر جە دەر، اۇنون آیری - آیری پەربۆلتم لرینەر دابر بیر سیرا بنزەر رسیز اثرلەر یاراتمیشلار. بۇنونلا بئلەر،

اۋرتا عصرلر فارس، عرب و تۈرك دىللى مؤلف لرىن علمى باخىمدان بىر چوخ نادر و مەھم اھمىتە مالک اثرلرىندىن بالنىز متخخص لرىن محدود دايره سىنىن استفاده ائتمك امكانى وار.

بئله لىك له، شرق خلقلرىنىن اينكىشافيىننىن عمومى قانونا اويغونلوقلارنىن و اۋزونه مخصوص جەھتلىرىنىن دۇغرو - دۆزگون سىجىه له ندىرىلمە سى اۋچون واجب اۋلان زنگىن فاكىتك ماتىريال دىل سدى اۋزوندىن اۋرتا عصر مؤلف لرىنىن اثرلرىندىن استفاده ائتمك امكانىندان محروم اۋلان گىنىش اۋخوجو كۆتله سىنىن اۋزونه باغلى قالير. حالبوكى، خاراكترىندىن - ايبىدلىك لردن بحث ائدن افسانە وى، يا خود اۋيدورما حكايەت لر اولماسىندان، حادثە لرى غرضلى، ياخود تعصب سۆز عكس ائدىرمە سىندن اسىلى اولمايلاق، الدە ائدىلە بىلن بوتون اۆلكى بىلىك لر مجموعە سىنى اۋزونده توپلايان هر بىر آبيدە نىن اۋيره نىلمە سى و نشرى، بىر نوع، علمى حادثە يە چئوريلر و گلە جك آراشدىرمالار اۋچون زمين يارادير. معاصير تاريخ علمىنىن طلب لرى، شرقشناسلىغىن سە و بيه سى و وضعىتى باخىمىندان شرق خلق لرىنىن عمومى له شدىرىجى تديققاتلارنىن تاريخ تمناسلىق بازاسىنى گىنىش له ندىرمە يە خدمت ائدن و اۋرتا عصر جمعيت لرىنىن ايلكىن اينكىشاف مرحلە سىنى عموم دۇنيا تاريخى كۆنتشكىستىندە برىا ائتمە يە ايمكان وئره ن كۆنكرت يازىلى آبيدە لرىنىن علمى آراشدىرمالارا جلب اۋلوناسى بۈيوك اھمىت كسب ائدىر.

XI عصردن اعتباراً تۆركمەن آدلاندىرىلان اۇغوزلار حاضيردا

اۋر بايجاندا، تۆركمىستان، ايراندا، تۆركىيە دە و عراقدا ياشايان تۆرك خلق لرىنىن اۋلو بابالارىدىر. سلجوق و عثمانلى سلالە لرىنىن

نماينده لرى دە اونلار يىن آراسىندا چىخىمىشلار. اوغوزلار يىن يالنىز سىر - دريانىن شىمالىندا كى چوللردە مسكونلاشان حصە سى شىرلردە باشا يىردى و حربى سىرلردە اشراك ائتمە يىن بو اوتوراق اوغوزلار ا حقارتلە چوللو ياتوقلار دئىلىردى.

بو خارا كئىرىستىكا شىرطى اولسادا، هر حالدا قئىد ائتمك مارا قلى - دىركى، سىلجوقلار اىمپىرىياسىنى محض اوتوراق دئىلى، كوچە رى اوغوزلار يىر ائتمىشلار. لاكىن ۱۰۷۱ - جى اىلدە ملاذ كىرد ياخىنلىغىندا كى ووروشمادا غالب كلىدىكن سونرا آنا دولونو سىبط اندن اوغوزلار يىن اوزلىرى اوتوراق حىاتا كئىجمە يە باشلادىلار. بونولا ياناشى XI عصر دن انادولودا مونقول هوچوموندان قاچمىش جوخلو تورك طىفاسى دا مسكونلاشىردى. سىلجوقلار دولتى مغلوبىتتە اوغرا ياراق، مونقوللار ا تابە اندىلدىكن و اوتوراق ياتوقلار يىنى حكمدارلار يىن اطاعتىنە دوشدو كدن سونرا اىسە كوچە رى تورك طىفالارى، يعنى توركمنلر مونقوللار لا اوزون سورە ن مبارزە يە باشلادىلار.

تورك طىفالار يىن ائركن تارىخىنى داها اطرافلى و تام عكس ائدىرە ن يازىلى آىدە لر اىجە رىسىندە، شىبە سىز XIV عصر مسلمان تارىخچىسى فضل الە رشىدالدىن يىن (۱۳۱۸ - جى اىلدە اولموشدور) سانباللى، يئكدىللىك لە كلاسىك نمونە كىمى قبول اولونموش «جامع التوارىخ» («تارىخ لر توپلوسو») ائرى نىن مستشنا يئرى وار. همىن ائردە اوغوزلار يىن تارىخى اىلك دفعە اولاراق، عموم دونيا تارىخى كوئنتىكستىندە شىر اندىلىركى، بو دا رشىدالدىن زامانىدا اوغوز طىفالار يىن اؤن شىرقىن مسلمان تورك لر يىن اجدادلارى كىمى، نە قدەر بؤىوك اهمىت وئرىلدىگىنى گوستە رىر. «اوغوزلار يىن تارىخى و

احوالى»، ياخود تام شكىلدە آدلاندىغى كىمى «اۋغوز و اونون نىسلى نىن، ائله جە دە تورك سلطانلارى نىن آنىلماسى» اثرى نىن خصوصىتى بوندان عبارتدىركى، او، يازىلى منبع لره اساسلانان اثر دگىل، افسانە ايله رنآللىغىن چولغاشدىغى خلق يارادىجىلىغى محصولو اولان روايتلردن عبارتدىر. بو منبع ين سئچىلمە سى محض اونا تىكجە فولكلور آبيدە سى دگىل، هم دە مەھم تارىخى مآخذ كىمى ياناشماق لزوموندان ايره لى گلن همين اسپئسىفيك جەھتلە علاقه داردىر.

تورك خلق لرى نىن ادبى آبيدە سى كىمى اۋغوزون افسانە وى تارىخىنى بىر چوخ عالم لرقلمە آلمىشلار. منظوم «اۋغوزنامە» لرداھا چوخ آراشدىرىلمىشىدىر. بئله كى، ائبوسون اورىژىنال سىجىتە سى، دىل و پۇنتىك قورولوشونون زىنگىن لىگى آبيدە ياراندىغى وقتدن تىققاتچىلار ين دقتىنى جلب ائتمىشىدىر.

«اۋغوزنامە» اىلك دفعە آبيدە نىن بىر بۇيونو آلمان دىلىنە چئویرمىش آلمان عالمى ف. دىتسىن دقتىنى جلب ائتمىشىدىر. «اۋغوزنامە» نىن منظوم متنى اوزە رىندە اوزون اىللر ايش آپارىلمىش. مختلىف اۋلكە لرىن بىر چوخ تىققاتچىلارى اونا مراجعت ائتمىشلر. «اۋغوزنامە» نىن ائپىك داستان كىمى اۋگرە نىلمە سى نىن تمە لىنى قويموش ب. ب. رادلوف، ب. ب. بارتولد، رضانور، پ پئلىو و و. بانقدان باشلاياراق، آبيدە نىن فىلولوژى خصوصىت لرى، پۇنتىك فورما و رىتمىكاسى ح. ن. اوركون، آ. م. شئرباك، ك. اثراسلان و آ. ن. كوئونوف طرفىندن اطرافلى شكىلدە آراشدىرىلمىشىدىر.

يوخارىدا آدلارى چكىلن مؤلف لرىن اثرلرى «اۋغوزنامە» نى تارىخى رنالىقلارى اۋزونه مخصوص شكىلدە عكس ائتىدىن «عمومى

تاریخ» ین بیر بارچاسی کیمی اینجی له ملک وظیفه میزی معین قده ر آسانلاشدیرمیشدیر.

و. و. بارتولد فرانسیز شرقشناسی (بلوشتنین ۱۹۳۷ - ۱۸۷۰) «مؤنقوللارین تاریخی نه گیریش» کتابینا رئسئنزیاسیندا «جامع التواریخ» ین یازیلما تاریخی اوزه رینده مفصل دایانمیشدیر. «جامع التواریخ» ین تام متن، معلوم اولدوغو کیمی، دؤروروموزه دک گلیب چاتمامیشدیر. لاکین اونون آیری - آیری حیصّه لرینده ده (ایسته ر مطبوع، ایسته رسه الیازماسی)، سؤزون اصل معناسیندا، بیر چوخ خلق لرین نماینده لری نین، او جمله دن آوروپالیلارین سعی نتیجه سینده توپلانمیش نادر و قیمت لی معلوماتلار واردیر. اثرین مؤنقوللارین تاریخی شرح اولونان خصوصی بؤلمه سی مؤنقول و تورک طایفالاریندان بحث ائدن ایکی فصلدن (بابدان) عبارتدیر. همین بؤلمه قازان خانین امری ایله ۷۰۰ (۱۳۰۰/۰۱) - جو ایلده یازیلماغا باشلامیش و آرتیق اؤلجایتوخان زامانیندا - ۷۱۰ (۱۳۱۰) - جو ایلده باشا چاتمیش اثرین بیرینجی جیلدینه داخلدیر. بو اثرین یارانماسیندا ای. پ. یطروشوسکی نین تعبیرینجه، «تورک سلاله لری نین هله XI عصردن تورک طایفالاری نین تاریخی اونلارین عنعنه لری اساسیندا شرح ائدن تاریخ اثرلری نین مثیدانا گلمه سینى تشویق ائتدیکلری» یاخین شرقده کی سیاسی شرایطین ده مهم تأثیری اولموشدور.

بیر چوخ کؤجری خلق لر کیمی، اؤغوزلار دا طایفانین شجره سینه و اونون تشکیلینه خصوصی اهمیت و نره رک، اونو ستفاهی عنعنه ایله قورویوب ساخلا بیردیلار. اورتا ایران یازیلی منبع لریندن معلوم اولان، دنمک اولارکی، ۲۴ اؤغوز طایفاسی محمود کاشقاری نین XI عصرده

يارا تدیغی مشهور لغتده آدابآد سادالانیر. اوغوزلارین شجره سی یالنیز رشیدالدینده نسبتاً دقیق و ثابت شکیلده عکسینی تایمیشدیر.

«جامع التواریخین نظردن کنچیردیگیمیز و علم عالمینده «اوغوزنامه» کیمی تانینان حیصّه سی استانبولدا توپ قاپی کتابخاناسیندا (باغداد کوشکو فوندو) ۲۸۲ نمره سی ایله «مجموعه حافظ ابرو» توپلوسوندا ساخلانیلیر: ۶۰۱ - ۵۹۰ ب و ۶۴۱ آ نمره لی ورق لر ال یازماسی بوتونلوك له بیر خطاط طرفیندن نستعلیق خطی ایله کوچورولموشدور. ال یازماسی نین اولکی (و. ۵۹۰ ب): بسم اله الرحمن الرحیم، مورخان اترک و راویان جالاک چنین تقریر می کنند که، نوح علیه السلام چون ربع مسکون بر فرزندان قسمت می کرد بسر مهین یافت را نام زد مشرق و ترکستان و ان حدود کرد.»

«بسم اله الرحمن الرحیم تورک تاریخچی لری و یؤیره ک دیللی سالنامه چی لر بیلدیرلرکی، نوح (علیه السلام) الله اونا رحمت ائله سین، یئر اوزونون آداملار یاشایان حیصّه سینی اوغلانلاری آراسیندا بؤلنده شرق اولکه لرینی، تورکستانی و اونا یاخین یوردلارلا بیرلیکده بؤوک اوغلو یافته وئردی...»

ال یازمانین سونو (و. ۶۴۱ آ): «همچنین در وقت تفرق اوغوز و پراکندگی شاه ملیک امیری از استخوان بازیر و یسران علی خان... طرف رفتند و تمام یورت خود بی حصار داغ برداختند و آنجا ساکن و موطن شدند و هنوز اولاد و عقاب ایستان در آن دیار موجودند. الله اعلم. تمام شد شرح احوال اوغوز و اعقاب و رکن سلاطین و ملک اترک به توفیق الله و السلام.»

«بوندان علاوه، اوغوزلار یازچالانیب داغیلاندا، شاه ملکین بازیر

بويوندان اولان بىر بە يى و على خانىن اۋغوللارى .. يازىر طرفە گىتدى لىر . اونلار حىصار داغىنى اۋزلىرى اوچون يورد و مسكن سىچدىلر و اورادا بونئورە سالدىلار . اونلار يىن نوە - نىتىجە لىرى ھلە دە اورادا ياشايدىلار . آلاھىن كۆمە يى ايلە اۋغوز و نىسلىنىن ، انلە جە دە تۆرك سلطانلارى نىن آنىلماسى تاماملاندى» .

متن ۱۶ × ۲۱ نمرە لە مە آوروپا ساياغى دىر . ھر ورقدە ۳۱ سطير وار . ۲۵ سطير اولان ۵۹۰ ب ورقى استنادىر . ال يازمانىن مضمونو :
و . ۵۹۰ ب گىرىش .

و . ۵۹۱ آ اۋغوزون آتاسى ، عمى لىرى ، قوھوملارى و ياخىنلارى ايلە دۇيوشو ، اۋنون دۇشمىنلىرى اۆزە رىندە غلبە سى .

و . ۵۹۱ آ - ب اۋغوزون كره - عرضى ضبط ائتمك اۋچون يۈروشو و اۋنون مۆختىلىف اۋلكە لره ائلچىلر گۈندە رمە سى .

و . ۵۹۱ ب - ۵۹۲ آ اۋغوزون كىل - بارا كلا دۇيوشو .

و . ۵۹۲ آ - ب اۋغوزون قارانلىق اۋلكە يە يۈروشو و ھىمىن اۋلكە نىن وضعىتى .

و . ۵۹۲ ب اۋغوزون شىراونا و شاماخىيا ائلچىلر گۈندە رمە سى .

و . ۵۹۳ آ اۋغوزون ارران و موغان طرفە يۈروشو .

و . ۵۹۳ ب - ۵۹۴ آ اۋغوزون كۆردۆستان بۇلو ايلە دىياربكر و شاما يۈروشو .

و . ۵۹۴ آ - ب اۋغوزون اۋز اوغوللارىنى اۋردو ايلە فىرنىگ و رۇم طرفە بۇللاماسى .

و . ۵۹۴ ب اۋغوزون روما گىتمىش اۋغوللارىنىن دۇيوشو و اۋنلار يىن رۇم اۋردوسو ايلە قارشىلاشمالارىنىن تفصىلاتى .

۵۹۵ ب اۇغوزون اۇغوللارینی فارس و کیرمان طرفلرە گۆندە رمە سی.

۵۹۵ ب - ۵۹۶ آ اۇغوزون عراق - عجمە ائلچیلر گۆندە رمە سی.

۵۹۶ آ - اۇغوزون مازاندارانا یۆروشو، وۇروشوب اۇنو و دیگر ویلایت لری: گۆرگان، دنهیستان، خۇراسان و کوهیستانی توتماسی.

۵۹۶ آ - ب اۇغوزون یوردونا قاییتماسی و عۇمرونون سۇن ایللیری.

۵۹۶ ب - ۵۹۹ آ اۇغوزون اۇغلو گۆن خانین بادشاهلیغی.

۵۹۹ آ - ۶۰۱ ب و ۶۴۱ آقاراخانین اۇغلو بوغرا خانین

بادشاهلیغی و مملکتین تاختینا چیخماسی. ۱ - ن. بئرنشتامین مقاله سی ابستیثنا اولماقلا « اۇغوزنامە » تاریخی منبع کیمی هله لیک مفضل تدقیق اولونمامیشدیر. حال بۇکی، « اۇغوزنامە » تاریخیچیلرە تۆرک - اۇغوزلارین شیمالی چینین، تۆرکیستانین، تیبتین، هیندیستانین، اولکه و ویلایت لرینی، اۇرال داغلارینین هر ایککی طرفینده کی، انمبا، اۇرال و وولقا چایلارینین اشاغی آغارینداکی، روسیانیین جنوبونداکی تۇرپاقلاری، شیمالی قافقاز، زاقافقازییا، ایران، آنادولو، عراق، سوریا و میصیر تۇرپاقلارینی ضبط ائتمە لرینه دایر سۇن درجه زنگین معلومات وئریر. « اۇغوزنامە » ده اۇغوز حاققیندا داستانین عۇمومی لستدیریجی وئرسییاسی ترتیب اندیلندن خئیلی اول، عصرلر بۇیو یاشایان افسانه لر عکسینی تاپمیش دیر. اۇغوزون خاقان حاققیندا افسانه لرین سۇن درجه گئنیش اراضی ده، چۇخلو اولکه لرده بایلماسی، بیر چۇخ خلقین آراسیندا مؤوجود اولماسی گۆسته ریرکی، بو داستان مؤختلیف خلق و طایفالارین، ایلك نۆبه ده ایسه تاریخی خالقلارین شیفاھی یارادیجیلیق محصولودور.

(بۈيۈك حۇكمدار آتا حَقيندە كىتاب) دىنمك اولان « اۋلۇخان آنا بىتتىكىچى » ادلى كىتابدا راست گىلدېگىم حكايتىن قىسا شرحى دىر . تورك - مونقوللار ، قىپچاقلار بو كىتابدان آيرىلمىردىلار و ديگر توركلر « اۋغوزنامە » ادلاندىردىقلارى كىتابا نىجە بۈيۈك احترام بىلە يىردىلرسە ، بونلار دا اونا انلە جە احتراملا يانا شىردىلار . اونلار بو كىتابى نىسلىدن - نىسلە اۋتورورلر . بو كىتابدا اونلارن (اۋغوزلارن) دونيايا گلە لرى نىن ، مئيدانا چىخمالارى نىن تارىخى نقل اولونور ، هابىنلە ايلك و ان بۈيۈك حۇكمدارلارى اولان اۋغوزون حياتى تصوير اندىلير .

الدوادارى نىن بحث انتدىگى « اۋغوز نامە نىن » هارادا و كىم طرفىندن يازىلدىغىنى معىن لە شدىرمك چتىندىر . بىزە انلە گليركى ، او ، XIV عصرىن اولىندە ايلخانى سلطانى محمود قازان (۱۳۰۴ - ۱۲۹۵) و يا اونون وارثى اۋلجايىتو (۱۳۱۷ - ۱۳۰۴) زامانىندا آنادولودا ، ياخود آذربايجاندا مئيدانا گلە بىلە ردى . بونا ، ايلك نؤوبە دە ، انلخانى لر ساراينىندا اوبغور يازى سى نىن ، معنوى و مدنى حياتى نىن موجود اولماسى امكان وئىرىدى . محض اۋغوز خاقان حَقيندە اوبغور داستانى نىن موجودلوغو توركلرىن تارىخى و اۋغوز حَقيندە حكايتىن مئيدانا چىخماسىنا زمىن ياراتدى .

رشيدالدينىن تارىخىنە داخىل اولان بوتون « تارىخ لر » كىمى اۋغوزلارن تارىخى نىن دە اۋز آدى وار : « اۋغوز و نىسلى نىن ، انلە جە دە تورك سلطانلارى نىن آنىلماسى نىن تارىخى » . بو تارىخ افسانە ايله رنال فاكتلارن چولغاشدىغى شفاهى روايتلرە اساسلانسادا ، « اۋغوزنامە » تىجە تورك خلق لرى نىن دگىل ، هم دە اۋغوز طايفالارى نىن گىلدىكلرى اۋلكە و ولايتلر نىن خلق لرى نىن ايلكىن تارىخىنە داير قىمتلى ماترىيالدىر . « اۋغوزنامە » كوئىكرنت بىر خلقىن يارادىجىلىق محصولو دگىلدىر .

او، بىر چوخ خلق لرلە، البتە، بىرىنجى نۇبە دە تورك خلق لرى ايله باغلى
تارىخى حقيقت لرى عكس ائتديرن منبع دير.

اۇغوزلارین تارىخى و احوالى

(۵۹۰ ب)

بسم الله الرحمن الرحيم

تورك تارىخچى لرى و بۆيرەك دىللى سالنامە چى لرى بىلدىريرلركى ،
نوح عليه السلام الله اونا رحمت ائله سين ، يئر اۆزونون آداملار باشايان
حيصه سىنى اوغلانلارى آراسىندا بۆلندە شرق اۆلكه لرىنى ، توركستانى و
اونا ياخين يوردلارلا بىرلىكدە بۆيوك اوغلو يافشه وئردى . يافت (يافت)
توركلىرىن تعبيرىنجه اۆلجاي خان (۱) لقبىنى آدى . (او كۆچرى ايدى) و
صحرادا ياشايدى . اۆلجاي خانين يايلاغى و قىشلاقى توركستان
تورپاقلارىندا ايدى : ياز آيلارىنى او اينانچ (۲) شەرى نين ياخينليغىندا
اولان اورتاك و كۆرتاكدا (۳) كنجيرىر ، قىشلاياندا ايسه يشنه او طرفلردە -
قارا قوروم ادى آلتىندا مشهور اولان قارا قومداكى بۇرسوك (۴) آدلانان
يشردە اولوردو . همين يشردە ايكى شەر وارايدى : بىرى تالاس ، او بىرى

كارى سايرام (۵) و بو سۇنونجو شھرىن قيرخ بۇيوك قيزيل قابى سى وار ايدى. ايندى اورادا مسلمان توركلر ياشايير. همين يئر كۇنجى (۶) مۆلك لرى نين ياخينليغيندادير و كابدۇدان (۷) آسىلى دير. اۆلجاي خانين بايتختى دا بورادا يئرلە شيردى.

اۆلجاي خانين بير اوغلو اۆلدى. آدينى ديب ياقو^۸ خان قويدۇلار ديب - تاخت تاج، يئر، ياقو ايسە خلقىن رهبرى اۋنونده گئندن دئمكىدير. او، چوخ بۇيوك و آدىلى - سانلى خان ايدى. اونون دۇرد حرمتلى و آدى بللى اوغلو وارايدى: قاراخان، اۇرخان، كۆرخان و كۆزخان (۹). وليعهد قاراخان آتاسى نين يئرني توتدو و پادشاه اۆلدى. اۋنون چوخ خوشبخت و پادشاهليغا لايىق بير اوغلو دونيايا گلدى. اۆچ گون و اۆچ گنجه بو اوشاق آتاسى نين سودونو اممە دى. آناسى (۱۰) اونون ياشاياجاغينا اوميدىنى ايتيريب، غم - غصه يە بوروندو. بير گنجه بوخوسوندا اوغلو اونا دندى: « اگر سن ايسته بيرسن كى، من سنين دۇشوندن سود اميم، اوندا بير اۆلان يارادانا اينام گتير، اونو تانى و اونون حقينى اۆز اۆزه رينده مطلق بيل ».

قادين اوچ گون دالبادال بوخالى بوخودا گۆردو، لاکين بو قبيله دين سيز (كافر) اولدوغوندىن، باتسينا گلنى اونلارا دانيشماغا اۆزه ك ائتمە دى. و اريندن گيزلى قادر آلاھا اينام گتيرمه يە باشلادى. اللرىنى گۆيه قالديرراق دعا ائدى و دندى: « ايلاهى، منه، يازيق بنده نه كۆمك انت، بالامين سود پايينا شکر قات ! » اۋغوز بو آنداجا آناسى نين دۇشونه سيغينيب اممە يە باشلادى.

بير ايلدن سونرا آتاسى اۆلادىندا يتتکينلىك و عاليجنابلىق علامتلىرى سئزدى. او، اوغلونون باکيرليينه، گۆزه للىينه خئيران قالاراق دندى: . بيزيم قبيله ميزده، سۇيوموزدا بوندان گۆزه ل اوشاق دونيايا

گلمە ييب! »

اوشاق بىر ايلدن سونرا عيسى عليه السلام كىمى دىل آچىپ دندى:
 . من شاه چاديرىندا (برگاه) دوغولموشام، اونا گۆره هامى منى اوغوز
 آدلاندىرمالى دىر . « اوشاقلقدان، بۇيويوب، كىشى له شندن تا ان يىتكىن
 چاغىنا قده ر اوغوز هميشه آلاها اۆز توتوموش، اونا منتدار اولموشدور .
 ايسته ر يوخودا، ايسته ر آيىق حالدا هميشه او، بۇيوك يارادانى مطلق يادا
 سالىردى . اونا اللّه قاپىسى آچىلدى . او، ان مختليف بىليك ساحه لرينده،
 اوخ آتماقدا، نيزه توللاماقدا، قىلىنچ اويناتماقدا و عاليم ليكده دونيا
 شُهرتى قازاندى .

آتاسى اوغوزو عمىسى كۆز خانىن قىزىنا نىشانلادى . اوغوز
 آروادىنى انوه گتيردىكدن سونرا اونا آلاها ايمان گتيرمه يى تكليف
 انتدى . قىز اونون شرطىنى قبول انتمه ديكده اوغوز اۇنا ياخين دورمادى .
 آتاسى گۆردوكى، اوغلو آروادىنا دقت و نر مىر، بونا گۆره اونا او
 بىرى قارداشى كور خانىن قىزىنى نشانلادى . اوغوز همىن قىزدان داعىنى
 شىيى طلب انتدى . قىز راضىلاشمايىپ دندى: « اگر سن منى بو ايشه
 مجبور انتسن، من بوتون بونلارى آتانا دانىشارام، اودا سنى اۆلدوره ر . »
 اوغوز بو قىزلادا علاقه نى كسدى .

اوغوزون هر ايكى قىزا نفرت انتدىيىنى گۆره ن قاراخان اونو
 اور خانىن قىزىنا نىشانلادى .

بىر دفعه همىن قىز اۆز قوللوقچولارى ايله ساحىلده (چايىن) گزه رك
 (اطرافى؟) سئير اندىردى . قوللوقچولار پالتار بويوردولار . بوواخت اوودان
 قايدان اوغوز همىن قىزلا دانىشىپ اۆز فيكرىنى بىلدىردى: « اگر سن
 منىم سنوزلر يمه راضى اولوب، اۇنلارى قبول انتسن، من ده سنى اۆزومه

آرواد انده رم. اگر بئله اولماسا، من سندن اوزاق قاچاجاغام و اۇ بیری گلین لردن آیریلدیغیم کیمی، سندن ده آیریلجاغام.»

قیز بئله جواب وئردی: «من سنین ذرّه جی بینم، سن نه بویورسان من تابع اولوب اطاعت انده جه یم. شعر:

سنین حلقه ن هاردا اولسا، منیم قولاغیم اوردادیر.

سنین قمبرین^۱ هاردا اولسا، منیم باشیم اوردادیر.

اوغوز همین قیزی ائوینه گتیردی و اونونلا یاخین مناسبتده اۆلدو. اۇ بو قادینی چوخ سنویردی. قادین دا اوغوزا سنوگی و باغلیلیق گۆسته ریردی. اوغوز بئنه ده اولکی نیشانلیلاریندان اۆز دۆنده ریردی.

بیر دفعه او اۆز یاخین بولداشلاری ایله اووا گئتدی. اونون آتاسی دین سیز (کافر) قاراخان بوواخت توی - دۆیون قورموشدو. او اۆزونون اوچ گلینی نین - اوغوزون آوادلاری نین ساغلیغینا باده قالدیردی و تویون شدتلی واختیندا سوروشدو: «اولکی گلین لر سونرا کیندان داها یاخشسی، گۆزه ل، کامل اول - اول اوغوز نه به گۆره اونو داها چوخ سنویر؟» اولکی گلین لرین هر ایکیسسی انله بیل کی، اۆره کلرینی بوشالتماق اوچون گیره وه گۆزله بیردی لر و ایندی اونلار اوچون ال وئریشلی شرایط بارانیشدی. اونلار کین له، غضب له دندی لر: «اوغوز بیزی بیر اولان آلاها اینانماغا، اونا تاینماغا چاغیردی. بیز اونا بئله بیر الاهی تانیمادیغیمیزی دئییه نده او حرصله نیب، بیردن اوزاقلاتدی. بو گلین ایسه اونون دندیکلرینه عمل ائتدی. بو سببدن اوغوز اۇنا بئله سایقی - سنوگی بسله بیر. ایندی بو ایکی نفر - اوغوزلا اونون آروادی آتا - بابالارین ایمانیندان اۆز دۆنده ره رک یئنی دینین طرفینی

ساخلايىرلار».

قاراخان دىيىلن لىرىن دوغرو اولوب - اولماماسىنى كىچىك گلىندىن سوروشدو. لاكىن قىز هر شىيى داندى. قاراخان آجىقلانىپ، اۋزوندن چىخدى. بو زامان قوهوم - قارداشلارىن يانىنا چاغىرىپ دندى: « منىم اوغلوم اوغوز اوشاقللىقدا حوكمدار اولماق اۋچون ان لايىق ان خوشبخت، ان اوغورلو آدام ايدى. آما من ايندى ائشيتىدىم كى، او اۋز اينامىندان ال چكىپ، اۋزونه باشقا بىر الله سئچمىشىدىر. هر هانسى بىر اوشاغىن بىزه، بىزىم معبودوموزا آرخا چئوبرىپ، اونا نفرت ائتمە سى ايله بىز نئجه بارىشا بىلە رىك». مصلحت له شىپ، اونلار اوغوزو اولدورمك قرارىنا گلدىلر. بونو ائتمك اۋچون دۋيوشچولرى بىر يئره يىغىپ، گوج توبلادىلار. اوغوزون اۋنو چۇخ سئوھن، اونا شفقت له ياناشان كىچىك آروادى بوندان خىر توتاندا قونستو قادينلاردان بىرىنى آرى اوغوزون يانىنا گۆندە رىپ، اونو مسئله دن خبردار ائتدى. اوغوز دۋيوشە حاضىرلاشدى.

اوغوزون آتاسى، عمى لرى، قوھوملارى و ياخينلارى ايله دۇيوشو، اونون دوشمنلرى اۆزه رينده غلبه سى

اۋودان قايدان اوغوز اۋز ائوينه چاتانا قده ر، آتاسى و عمى لرى اۋز ياخينلارى ايله بىرلىكده دۇيوشه حاضىرلاشمىشديلار. اۋ اۋز نوكرلرى ايله بىرلىكده اونلارلا دۇيوشه گىردى و بو دۇيوش واختى اونون آتاسى قاراخان، عمى لرى كورخان و كوزخانى (۱۱) اۋلدوردولر. او اۋز يىرنى محكملىدى و يىتمىش بىش ابل آرا وئرمه دن عمى لرى نىن قىبله لرى ايله ووروشمالى اولدو. آخىردا اوستون گلىب، اونلارى محو ائتدى. قارا قومون ان اوجقار بوجاقلارينا قده ر اونلار ين ولايت و اولوسلار ينى اۋزونه تابع ائتدى ^{۱۲}. اوغوزون قىلنجىندان گنچمه يىب ساغ قالانلار ين هامىسى اونا بويون ايدىلر. اونلار دندى لر: « بىز سنىن سۇيوندان، سنىن قىبله ندىنك، بىز بىر كۆكون بوداقلارى، ميوه لرى يىك، بس نىبه گۆزه سن بىزىم آخىرىمىزا چىخماق اوچون بو قده ر چالىشىرسان؟ اوغوز دندى: اگرسىز آللاھى و اونون بىرلىيىنى قبول ائتسه نىز، اوندا سىزه آمان وئرىلە جك، من سىزىن تور كستاندا ياشاماغىنىزا راضىلىق وئره جه يم ».

لاكىن اونلار بو شرطى قبول ائتمه دى لر. اوغوزدا اونلارى قارا قوما قده ر قۇودو. اونلار قۇوقلا ^{۱۳} جايى نىن ساحىلى بويونجا اوزانان چۆللىرده، وادى لرده يورد سالىب، بوخسوللوق اىجه رىسىنده ياشاماغا

مجبور اولدولار. همین یئرلری اونلار اؤزلری نین یابلاغینا، قیشلاغینا چنویردی لر.

یوخسوللوقدان، ضعیف لیکن، گوجسوزلوکدن و خسته لیکن اونلار همیشه غم - کدر ایچینده اولوردولار. اوغوز اونلاری « مۇوال ۱۴ » آدلاندیردی. بوسۇزون معناسی بئله دیر « همیشه غملى اولون، عذاب چکین، بدبخت اولون. ایت دریسینه بورونون، اوواتی یثیین و بوندان سونرا هئچ واخت تورکستانا آياق باسماين ». (اونا گۆره ده تورکمن لرین اینامینا گۆره مۇنقوللار کۆرخان، کۆزخانین و اۇرخانین تۆره مه لری، شرق اۆلکه لری نین حکمدارلاریدیرلار. آما اونلارین حقیقی کۆکو بللی دنییلدیر. اۆلکی ایکی قیزین طالعی، اونلارین بیر اولان آلاها اینام گتیریب - گتیرمه مه لری، هابئله اوغوزون اونلارلا باخینلیق اندیب ائتمه مه سی بللی دنییل ۱۵.

بو دۇیوشلردن سونرا آتدان دوشن کیمی اوغوز قیزیل چادیر قوردوردو، بورادا اؤز سیلاحداتلاری و دوستلاری ایله بیرلیکده توی قوردو.

اوغوزا کۆمک ائتمک ایسته ییب، اۇنا قوشولان قبیله به « اویغور ۱۶ » آدی وئردی. تورک دیلینده بو سۆز « آرخادان گلن، قوشولان آنلامی » داشییر.

باشقا بیر قبیله ایسه دوتمنی بره ن سالیب، خئیلی غنیمت (اۆلجای) اله کنچیردی. لاکین بو غنیمت لری داشییب آیراسی یۆک حئیوانلاری گلیب چاتمادیغیندان اونلار آرابالار (کانتق لی) دوزه لتدی لر. اونا قده ته کر یوخ ایدی، اونا گۆره ده آرابانی ایلك دوزه لدن اونلار اولدولار. گره ک اولان یۆک لری غنیمت لری بو آرابالارا یۆکلە ییب آیرادیلار و بو

سببىدىن دە اۋغوز اونلارا « كاتق لى ۱۷ »،، يعنى « آراباچىلار، آراباسى
اولانلار » آدى وئردى.

تالاسىن، سايرامىن و اطراف يىرلىرىن دۇيوشچولرى اۋغوزون
تورپاقلارىندا دىك باشلىق ائتىدى لىر. اونلارا هجوم ائتىدى و غلبە چالدىلار.
او، تلام و سايرامدان ماوراءالنهر، بخارا و خارزمە قەدەر اولان تورپاقلارى
توتدو. او يىرلىرى اداره ائتمە يە باشلادى. او، اۆلكە نىن دۇرد طرفىندە
ياشايان ياخىنلارى ايلە سازش باغلادى كى، اۆنلار اۋغوزون يوردونا،
قوھوم قارداشىنا هجوم ائتمە سىنلر و او، ايناملا كرە ارضين ضبطىنە
گىرىشىسىن.

اوغوزون کره ارضی ضبط ائتمک اوچون یوروشو و اونون مختلیف اولکه لرله ائلچی لر گوندە رمه سی

یاخینلاری ایله چکیشمه لره سون قویاندان سونرا او، هندوستانا ائلچی لر گوندە ریب اونلاری بویون ایمه یه، ایل اولماغا^{۱۸} و باج - خراج و ثرمه یه چاغیردی. هندوستان خلقی و اعیانلاری چوخ سرت، کوبود جواب و نردی لر. ائلچی لر گئری قاییتدیلار.

هندوستان خلقی نین ناراضیلیغی و دیک باشلیغی دوام اندیردی. او، هندوستان اوزه رینه یئریدی و بو اولکه نی شرق طرفدن توتماغا باشلادی. اولجه او، اولوتاق ولایتینه گلیب، بیر مدت اورادا قالدی. اورادان ایکارییه یه^{۱۹} بوللاندی. بو، بویوک چای^{۲۰} و ایکی نهنگ قالا آراسیندا یئرله شن داغ ایدی. همین چایی گمی لرله کئچمک ممکن دئییلدی. او، سال حاضیرلاماغی بویوردوکی، بوسالین کومه یی ایله اونلار چایی کئجیب، ایکارییه نی توتدولار.

هندوستانین شرق طرفینده داها بیر بویوک اولکه واردی. بو اولکه نین پادشاهی سینمی^۱ (تیننسی) اوغول یاغماخان^{۲۱} اوغوزون هیند اولکه سینه هجوم اندیب اونو توتدوغونو بیلنده، ایل اولماق، تابع اولماق و باج - خراج و ثرمک ایسته دیینی بیلدیردی. لاکین اوغوز اونون

۱) سیمی (تی نسی) اوغول یاغماخان گوتوزوک کیتابه لریده کی کئشمیر حؤکمداری تی نسی اوغلو بادیقما دیر. احتمال کی، تی نسی جین دیلیسده کی « تی، ش - ایزی - «اللاهیس اوغلو» سوزوندن دیر. اناج: ک. یان. ص ۲۶. احتمال کی، اوغوزون کئشمیره یوروشو زامانی بورادا «یاغما» ادلی قدر نلی ظایغیا شامیشدیر.

اۈلكە سىندىن قايدار - قايتماز باش قالدردى و اوغوزا دوشمن مناسبت بىسلە مە يە باشلادى.

اوغوز گىرى يە قايداراق، اونو توتوب اۈلدوردو، اۈلكە نى ايسە ضبط ائتدى. بو اۈلكە دن بوروش ائدە رك، اوغوز قارشىسىنا چىخان بوتون يىرلىرى بىرلە شدىردى. بئله لىك لە اوغوز چىن، ماچىن و نانكىياسى ^{۲۲} بوتونلوك لە الە كىچىردى. اورادا چوخلو غنىمت، وار - ياتىر الە كىچىردىكدن سونرا، وطنى توركىستانا قايتدى. اورتاق و آلتاقتا مسكن سالىدى. آلمالىغىن ياخىنلىغىنداكى توركونلو تاغ و توركانلو تاغ چوخ يوكسك و باش گىجە لىندىرىجى داغلار ايدى. توركون و توركان ^{۲۳} بو داغلاردا بىتە ن ايكى مختلىف بىتگىدىر. همىن داغلاردا بو اوتلارن ادى وئرىلىب.

بورا گلندن سونرا، اوغوز اون دۇرد گۆن بورادا قالىدى. همىن اۈلكە نىن يادشاھى اينال خان ^{۲۴}، اوغوزلا ووروشماق اوچون، اوردو توپلادى. هر ايكى اوردو دۇبوشدە قارشىلاشدى. ساواش سىككىز گون سوردو، هر ايكى طرفدن چوخلو ادام قىرىلدى. نهايت سىككىزىنجى گون اوغوزون اداملارى دە وه لرى و قاطىرلارى جرگە لە مە بىر - بىرىنە باغلايب صف كىمى عسىگرلرىن قاباغىنا چكىدىلر. چادىر، يورد و اشىاءلاردان چبەر دوزه لىدىب، اونون آرخاسىندا گىزلىندى لر و دوشمنى اوخا توتدولار. اوغوز بئله لىك لە غلبە چالدى، اينال خانى اۈلدوردو و اونون اۈلكە سىنى توتدو. بورادان او اۈز يوردو اۈرتاق و كورتاقا يوللاندى. اوغوز اۈز آتلىرىنى بىم لە مك اىستە بىردى. چونكى قوزنى اۈلكە لرىنى توتماق قرارىنا گلمىشىدى. يولدا او اۈزونون بە ى لرى اىلە مصلحت لە شدى و هىند تورىاقلارى نىن طالعى بارە دە معىن قرار قبول

اولوندو. بئله ليك له اۋنجه بىنجاپ چايى نين آمو (درىا) قولونو كئچمك
 قاررا آلىندى.

اوغوز قۇر، قارجىستان و اوراداكى اۋلكه لره اتلچى لىر
 گۈندە ردى كى، ايل لىيى قىبول انديب بويون ايسينلر و باج - خراج
 وئرسينلر اگر بو شرطه عمل ائتمه سه لىر، اوندا ساواش اولاجاق.

اوردو ايلك نوبه ده قارجىستان طرفه يئىرىدى، اورا اتلچى لىر
 گۈندە ريلدى. قۇرون حاكىمى اتلچى لىرى بۇيوك احترام و حرمتله قىبول
 اتتىدى. او، مطيعليك و تبعه ليك كمرى باغلادى. اۋزو ايسه هر ايل
 اوغوزون يانىنا گلمه يه و باج - خراج گتيرمه يه سۆز وئردى. اوغوزا
 دندى: « بيزيم ولايتين ياخينليغيندا و اطرافيميزدا چوخلو دوشمن وار ».

اۋنجه اوغوز همين اۋلكه يه قۇرون حاكىمى ايله بىرليكه يوز
 نفر سئچمه سوارى گۈندە ردى. او اونلارا دندى: « اگر اونلار ايل - لىيى
 قىبول ائتمسه لىر و تابع اولسالار، چوخ گۈزەل اولار، اولماسالار، اوندا
 اونلارلا ووروشون! »

اوغوزون آداملارى اونون حكمونو يئىرىنه يئىتيرىپ، قۇر و
 قارجىستان اۋلكه لىرىنى غزىنه، زابىل و كابىل حدودلارىنا قده ر توتدولار و
 ايله چئوبرىدى لىر. اونلارا خراج قوبولدوكى، اونلار بو خراجى هر ايل
 خزىنه يه گۈندە رمه لى ايدى لىر. اوردو غلبه و وطنطنه ايله گئىرى قايدىپ،
 اوغوزون دسته سىنه قوشولدو. بوندان سونرا اونلار بىرليكه قوزنى
 اۋلكه لىرى طرفه كۈچدولر، ك.ر.ل و باشقوردا^{۲۵} سارى يۈنلدى لىر. اۋلجه
 اونلار اۋلۇ - باقۇر آدلانان ھۆندور قالايا چاتدىلار. بورانين حاكىمى نين
 آدى كاراشيت ياقى^{۲۶} ايدى. اوغوز اونون اوردوسونو باسىپ اوراداكى
 اۋلكه لىرى اۋزونه تابع اتتىدى.

ھامىيا گۈستردىگى خئىرخواھلىق و محبته گۆره بۇيوكلرده،
باشلىلاردا اونا اوغوز آغا^{۲۷} آدى وئردى لىر.

ك. ر. ل و باشقوردلارا قارشى يوروش باشلاياندا، اوغوزون
اطرافىندا دوخسان مىن آدام توپلاندى، بونا گۆره ده اونلارى اون دوققوز
اوغوز آدلاندىرماغا باشلايدىلار. يولدا اوغوز امر وئردى كى، « يولدا
گئىرى قالان ھىركس ياساق اوزره جزالاندىرىلمالى دىركى، گئىرى
قالماسىن ». آما اونلار بىن ايچه رىسىندە ياشى اۆتموش بىر دستە آدام
واردى كى، اونلار قوجالىق اوزوندىن اوغوزون بوكىمى بوىروقلارنى
يئرىنە يئتىرىمك حالىندا دئىيىلدى لىر. اونلار بىن ساواشماسى دا ممكەن
دئىيىلدى و اونلار ضعيف لىك لىرىنى، الدن دوشدوكلرىنى اوغوزا
بىلدىردى لىر. اوندا اوغوز امر وئردى: « بئله اولان حالدا ھامىنىز بورادا
قالىن ».

آمالىغىن ياخىنلىغىنداكى بوىئر آغ قايا آدلانىردى | آغ
كايا - فارسجا « آغ داغىن (سفيد) كنجىدى دئمكىدلىر » |.

بو قوجالار بىن ايچه رىسىندە حەددن آرتىق اوزاق گۆره ن، آغىللى،
دونىا گۆرموش، حىياتىن بوتون آغرى - آجىسىن دادمىش يۇشى خوجا
آدلى بىرىسى واردى (يوشى خوجا - تور كچه ياشلى آدام، مونقولجا
كاسان خوۇ دئمكىدلىر. تورك دىلىندە ياشلىلارى خوجا آدلاندىرىلار،
جونكى بوسوۇز عرب و فارسجا دئىيىل، محض تور كچه دىر). ھمىن
قوجانىن قارا سۆلۆك^{۲۸} آدلى اوغلو واردى. اتاسى اوغلونا دئدى: « سىز
بىلىنمىز بىر يولا قدم قوبورسونوز، آما ايچه رىسىنيزده حىياتىن ھىر اوزونو
گۆرموش بىرجه نفر بئله يوخدور. چتىنلىك له اۆز - اۆزه گلسه نىز، نه
انده جكسىنيز؟ منى اۆزونوزله گۆتورسه نىز، ياخشى اولمازمى؟ بلكه نه

واختسا سىزە گرەك اولدوم». اۋغلو جواب وئردى: «قولاق آس، آنا، آخى من اۋغوزون بوىروغونا قارشى چىخا بىلمەرم». لاکين آخىردا اونلار بوقوجانى بىر ساندىغا قوبوب دەوہ يە يوك لە دى لر.

ك.ر.ل. و باشقورد اۆلكە لرى نىن اداملارينا گلدېكده ايسە، اونلار اولدوقجا مكرلى، ازغىن ايدى لر، ديك باسلىقلاريندان ھىچ بىر حاكىمىن اۋنونده باش ايمە زدى لر. اوغوز اونلارين قارا شىت ادلى پادشاھىنى اسير آلدى. ك.ر.ل. و باشقوردلار ايل اولدولار، باج - خراج وئرمە بى بويونلارينا گۆتوردولر.

ھىمىن يئرلردن چىخان كىمى اونلارين قارشىسىندا انلە بىر سوسوز صحرا آچىلدى كى، بورادا ھر كس بىر دامجى سوبو بىر دامجى گۆل باغىنا دە بىشمزدى.

قارا سولوك اداملارين سوسوز قالدېغىنى آتاسىنا خىبر انلە دى. يوشى خوجا دئدى: «بىر نىچە اينە بى بىر - بىرىنە باغلايىب سوسوزلوقدان بىخىلانا قدەر قوۋون، سونرا ھىمىن اينك لرى آچىب بۇراخىن، اينك لر دىرناقلارى ايلە ھارانى ائشسە لر، بىلىن كى، اورادا سو وار».

قارا سولوك بونو بىر يىردە سىنادى. اورادان سوچىخدى، اداملار يانغىلارنى سۇندوردولر. بونو گۆرەن اوغوز قارا سۆلويە چوخلو ھدىە لر وئردى و اونو بوتون اولوسون بورتىجوسو تەيىن ائتدى.

بورادان اونلار ايتىل جايى نىن اوستونده كى آك اۋرۇك كارا كۆل ادلى يىرە گلدى لر. بورانين اداملارى اونون گلدېيىنى انستىدىكده آخىرلارى نىن چاتدېغىنى دوشوندولر، سايسىز - حسابسىز مال قارانى، وار - ياتىرى آتىب قاچدىلار.

اوغوزون دۇيوشچولرى چايىن ساحلىنە چاتىپ، سويا باخاندا گۇردولركى، چايىن دىيىندە قىزىل و گوموش اشىاء لار، بىالە، دولچالار، قازانلاروار^{۲۹}. اونلار سويا باش وۇروب، بو شىلى لرى سودان چىخارماق ايسته دى لر، لاکىن سويا گىردىكىدن سونرا، بو شىلى لرىن هئح بىرىنى تامادىقلارىندان دهشته گلدى لر .

قارا سۆلوك حادثه نى آتاسىنا دانىشاندا، آتاسى سوروشدو: « همين سويون ياخىنلىغىندا هۆندور بىر يئر وارمى ». قارا سۆلوك دندى: « بلى، سويون ياخىنلىغىندا چوخ قوجا بىر آغاج وار ». آتاسى دندى: « بئله ايسه، سودا گۇردوكلرىنىز همين آغاجدا گىزلە دىلن اشىاء لارىن عكسى دىر ».

قارا سۆلوك ساحيله گلدى. همين آغاجى دقتله يۇخلاياندان سونرا، اورادا گىزلە دىلمىش قىزىل و گوموش اشىاء لارى تايدى، گتىرىپ اوغوزون قارشىسىنا قويدو، بو حادثه ايله علاقه دار اوغوز قارا سولويه يئنه ده سايسىز - حسابسىز هديه لر وئردى « اونا نئچه - نئچه قايقىلار گؤسته ردى. او فيكىرلشدى: « دونيانى توتماق اوچون بىز يئر اوزونو دولاشاجىق، بىزىم يورتلارىمىز تالاس و سئىرام ايسه آرخادا قالىپ، اگر دۆشمن لر بىزىم اولمادىمىزدان استفاده ائدىپ همين يئرلىرى توتسالار، اوندا بو بىزىم اوچون رۆسوايچىلىق، دۆشمن اوچون ايسه شرف اولاسىدىر. نقدى قوبوب نىسيه دالىنجا قاقماق اولماز. او، همين يئرلىرى قوروماغى اويفور قىبله لرىنه تاپشىردى. همين قىبله لر تالاس و المالىغا قايتدىلار و همين يورتلارى قوروماق اوچون اورادا مسكونلاشدىلار .

اۇغوزون كىل - بارا كلا دۇيوشو

كىل - باراك دونيانين قارانلىق اۆزونده يئرلە شن اۆلكە دىر .
 همين خلقين كيشى لرى قارا درى لى ، چىركين دىرلر ، ايتە اوخشايرلار
 ۳۰ . قادينلارى ايسە آغ بنيزدىرلر . اوغوز اونلارين اۆلكە سينە
 ياخينلاشاندا دوققوز آتلىنى ائلچى گۆندە ردى . بو سۆزلىرى اونلارا
 چاتدىرماغى تايستىردى : « بىر چوخ شەرلر و اۆلكە لر بىزىم اىلىمىز
 اولوب ، بىزە بۇيون ايب و باج - خراج و نرمة يە راضىلاشيب ، اگر سىزدە
 ايل اولماغا و باج - خراج و نرمة يە راضىلاشسانىز ، چوخ گۆزە ل ،
 راضىلاشماسانىز ، دۇيوشە و ساواشا حاضىرلاشين ، چونكى بىز همين اندا
 گلە سى يىك » .

اونلار ائلچى لره بئله جواب وئردى لر : « اگر سىزىن دوققوز
 دۇيوشچو بىزىم ايكى دۇيوشچوموزلە ووروشوب غلبە چالسا ، اوندا بىز
 باج - خراج و نرمة يە راضىيىق ! يوخ اگر باسىلسانىز ، اوندا بورادان
 دۆزگىرى قايدارسىنيز » .

ائلچى لر بوشرط لە دۇيوشمك تكليفىنى ردا ئتدى لر و دئدىلەر :
 « اگر سىز بئله تئز دۇيوشمك اىستە يىرسىنيز ، اوندا قۇى هر طرفدن ايكى
 نفر ووروشسون » .

كىل - بارا كليلارين عادتلريندە بئله بىر شتى واردى : ساواشدان
 قاباق ايكى حوووضو بايىشقانلا دولدورودولار . اۆزودە بىر حوووضدا
 قارا ، او بىرىندە ايسە آغ بايىشقان اولوردو . دۇيوشدن قاباق سۇيونوب آغ
 بايىشقانلى حوووضا گىرىردىلر و بايىشقان اونلارين بدنلرى نين توكلرينە
 بايىستىردى ، حوووضدان چىخىب آغ قومدا ائشە لە نىر ، بوندان سۇنرا قارا

ياييشقانلى حوووزا گيريردىلر . قارا ياييشقانلى حوووزدان چيخاندان سۇنرا قارا قومدا انشه له نيردى لر . بوتون بونلارى اوچ دفعه تكرر ائندن سۇنرا هئج بير ياراق اونلارى زده له به بيلميردى . بئله ليك له ايكي نفر كيل - بارا كلى بوتون بو عمليياتى ائندن سۇنرا اوغوزون ايكي ائلچيسى ايله دۇيوشه گيردى . اونلارا ائنديريلن ضربه لر هئج بير خطر توخوندورمادى . اوغوزون هر ايكي ائلچيسى ايسه هلاك اولدو . قالان يئددى ائلچيسى بوردان گئرى قايتدىلار و باتس وئره ن حاديشه نى اوغوزا سۇيله ديلر، او ايسه بونا هئج بير اهميت وئرمه دن كيل - بارا كلارلا دۇيوشه گيردى . دوشمنلر غلبه چالدىلار . اوغوزون چوخلو عسگرى هلاك اولدو ، قالانلارى بره ن - بره ن اولدولار .

او ، باتشا دوستو كى ، كيل - بارا كلا دۇيوتسدن هئج بير خئير گۇرمه دى . او ، گئرى قايتدى و بۇيوك بير چايين ساحلينه ياناشدى . اوردونون بيرينجى بۇلويو همين چايى قايبق و ساللارلا ، قالانى ايسه اۆزه - اۆزه كئجدى . كيل - بارا كليلارلا گلديكده ايسه ، ايت كيمى چيلباق و ييادا اولدوقلاريندان ، همين چايى اوزوب كئچه بيلمه دى لر . او ، « ايكي چاي آراسى ^{۳۱} » دئييلن يئره گليب چاتدى ، بره ن دوشموش اوردونو بير يئره بيغماق اوچون اورادا دا ياندى . اوغوزون عسگرلريندن بيرى تصادفاً كيل - بارا كليلارين آراسيندا قاليب قادينلارين آراسيندا گيزلندى . بو قادينلارين كيشى لرى چوخ عيبه جر و جير كلى ايدى لر . ايت اۆزونه بنزه ين زهله تۇكن اۆزلرى قادينلارين خوشونا گلميردى . اونا گۇره ده قادينلار اوغوز عسگرينى آرا ليغا آليب اونونلا علاقه به گيرمك آرزوسوندا اولدوقلارينى بيلديردى لر و همين عسگرى مكافات اولاراق ايت - بارا كين آروادى نين يانينا گئيردى لر . بو آرواد قادينلارين باشجان

بۇيويو ايدى. عسگرلە صحبت، باغلاشما قادينين چوخ خوشونا گلدى، چونكى ارى ايله علاقه ده اولماسى اونا خئىلى غم - غصه گتيرىردى. ايت - باراكين آروادى احتراض و سئوگى دن رغبىتىنى اوغوزا بيلدىردى و گيزلىنجه چاپار گۈندە ره رك اونا بو سۆزلىرى چاتدىردى: اگر دوشمنى يثىب اونون اۆلكه سىنى اله كئچيرمك ايسته بير سىنىزسه، بئله انتمه لى سىنىز: دميردن چيخىنتىلارى اولان ميخ حاضيرلاين. قۇى سىزىن هر بير عسگر اونلار ين بير خئىلىسىنى كۆره يىنه باغلاسىن، دؤيوش گئىندە ايسه دوشمىن آراسىنا سبه له سىن. همىن ميخلار سىزىن آتار يىزىن آياغىنا خطر گتيرمه مك اوچون، آتار يىزىن ياخشى ناللار دوزه لثمه لى سىنىز. بوندان باشقا دوشمنلرى نىزىن اۆزلىرى نىن كئارلارى، بورونلارى آچىق و ياپىشقانسىزدير. اونا گۆره ده اوخلار يىزى همىن يئرلره توشلاماليسىز. اوغوز بو سۆزلىرى انشىدندە خئىلى سئويندى و راضى قالدى. بو ايكى چاي آراسى اونون اوچون داياناجاق يثرى اولدو. قايق لار دوزه لديدى و كيشى لرىن ان گۆزه للىرىنى سئچىب همىن قادينلار يانينا گۈندە ردىلر. بو انلچى لره قادينلار اللرىدن گلن بوتون كۆمگى اندىردىلر، اونلاردا گره ك اولان نه واردىسا، توپلايىب، اونا چاتدىرىدىلار. بو قادينلار ين بعضىسى سئوگى نىن گوجوندن همىن كيشى لره قوشولوب گئىدى لر. همىن اۆلكه بو بوللا آلىندى.

اون يثددى ايل بورادا قالىب، اوغوز راحتلاندى. او اۆز اوردوسونو ساھمانا سالدى و اونلار ين سيلاھلار ينى تزه له دى. بو واخت عرضىندە اوشاقلار يثتكىن له شدىلر. اوغوزون بير قاديندان (خاتون) دۇرد اۇغلو اۆلدو، اۇنلاردا بۇيويوب بوي - باشا چاتدىلار.

اوغوز اوردوسوندا بير بويلو قادين واردى. دؤيوشده

اۋلدورولموش بىر عسگرىن آروادى ايدى. بو دۇيوشون باش وئردىگى
 يىردە ھەمىن قادىننىن دۇغوش واختى گىلىب چاتدى. ياخىنلىقتا ايچى
 كۇغوش بىر آغاچ بېتىمىشىدى و ھەمىن قادىن اۋز اوشاغىنى بو آغاچ
 كۇغوشوندا دونيايا گتىردى.

اوشاغى اوغوزون يانىنا گتىرە نده بو احوالاتى دانىشىدىلار و
 اوغوز اونو قىپچاق آدلاندىردى چونكى قىپچاق آدى كابوك (آذربايجانجا
 آغاچ قايىغى) سۆزوندىن دوزە لدېلمىشىدىر. تورك دېلىندە ايچى چوروك و
 بوش آغاچى بىلە آدلاندىرىلار. باشقا توركلرىن دندىكلرىنە گۆرە، بوتون
 قىپچاق قىبىلە لرى ھەمىن قىپچاغىن تۆرە مە لە رىدىر.

كىل - باراكى توتاندىن سونرا، اوغوز اورادا داھا ايكى ايل قالدى
 و ھامىنى اۋزونە تابع انلە دى. لاکىن بىر دفعە او، ياخىنلىقتا كى قارانلىق
 اۋلكە اۆزە رىنە يىردى.

اۋغوزون قارانلىق اۋلكە يە^{۳۲} يۆروشو و ھمىن اۋلكە نىن وضعتى

اوغوز قارا خۇلۇنون، يعنى قارانلىق اۋلكە نىن سرحدىنە گلىب چاتاندا، او قده ر ظلمت ايدى كى، اورا يايول تايماق چتتين ايدى. اۋغوز اۋز ياخىنلارى و آغىللى آداملارلا مصلحت له شسە دە، بىر نتيجه و نر مە دى.

قارا سۆلوك بئله چتتين ايشلردن ھمىشە چىخىش يولو تاپان آتاسى نىن يانىنا يوللاندى. او، دوستدوكلرى بو آغير وضعتى آتاسىنا دانىشىدى. يۇش خۇجا دئدى: « دۇرد قۇلونلو مادىان و دوققوز قۇدوقلو ائششك آيىرىب آداملارى ميندىرىن. قارانلىق اۋلكە نىن گىرىشىندە اۋل قولونلارلا قودوقلارى باغلايىن. قۇي اونلار قارانلىغا گىرىب اۋزلىرىنە لازىم اولان قده ر گئتسىن لر. ائله كى، مادىانلارلا ائششك لر گئىرى قايىتماغا باشلاياجاقلار، اۋز بالالارىنا اولان سئوگى و اونلار بىن قۇخوسو اۋنلارى گتتىرىب چىخاراجاق، بئله لىك له آداملاردا ساغ - سلامت قايدا جاقلار^{۳۳} ». «

قاراسۆلوك بوتون بونلارى اوغوزا دانىتتى. بو يول اوغوزون خوشونا گلدى و اونو قبول ائتتى. يۇش خۇجانىن مصلحتى ايله اونلار قارانلىغا گىردىلر و اوچ گون اوچ گئجه ظلمت ايجىندە يول گئتدىلر. بىر مەدتن سونرا ساغدان و سولدان سسلر ائشىدىلدى: « كىم بو ظلمتدە بىر شئى تايىب، اۋزونه گۆتورسە، بايىرا چىخان كىمى، بونون بئشتمانچىلىغىنى چكە جك، آما بىر شئى گۆتورمە بىن دە بئشتمان

اولاجاق».

گئندە نلرىن چوخو اۋزلىرى ايلە ھىچ نە گۆتورمە دى. آما
بعضى لرى خيردا - يارا شئىلر گۆتورموشدولر. مادايانلارن كۆمە بى ايلە
ظلماتدان چىخاندا گۆردولر كى، گۆتوردوكلرى شئىلر قيمتلى داش -
قاش ايمىش. اونا گۆرە آز گۆتورە نلردە يىشتمان اولدو، ھىچ
گۆتورمە بىن لردە ^{۳۴}.

اوغوز بورادان اوجسوز - بوجاقسىز صحرا اۆلكە سىنە يوللاندى
^{۳۵}. بو اۆلكە كىل - بارا كلا آتيلين ^{۳۶} آراسيندا ايدى. اوغوز اونلارلا
دۇبوشوب، اونلارن حاكىمنى اۋلدوردو.

اۆلكە توتولاندان سونرا اوچ ايل اورادا قاليب قايدا - قانون
ياراتدى. باج - خراج و شىخنە ^{۳۷} تعيين ائتديلر. بورادان اونلار خزر
دريندە سارى كۆچدولر.

ھىمىن يىرلرە گىلىب چاتاندا، يوش قوجا اوغلو قارا سولويه دئدى:
« بىر دفعە بىزىم اوردوموز دارماداغىن انديلىب برەن دوشموشدو. بوخبر
دۇستلارادا، دۇشمىنلرە دە چاتمىستى. اونا گۆرە دە بىز بورادان اۋز
يىرلرئىمىزە بوزە قدەر سوارى گۆندە رمە لى بىك. اونلار بىزىم كى لرە خبر
ايارماليدىرلار كى، ساغ - سلاماتىق، غلبە لرىمىز بارە دە
بىلدىرمە لى دىرلر كى، بىزىم قبىلە داشلارئىمىز، عسگرلرئىمىز قانادلانئىب،
شادلانئىمىنلار، دوشمنلرئىمىز ايسە محو انديلىب لعنت لە ندىرىلسىنلر. بو
سوارى لر اله كنجىردىيىمىز وار - ياتىرىن ھامىسىنى اورا ابارماليدىرلار
كى، بىزىم آد - سانىمىز گۆيلرە اوجالسىن».

قارا سۆلوك بوتون بونلارى اۋغوزا دانىشدى. گلە جكدە بو
ايشدن قازاناجاقلارى خئىرى گۆتور - قوئى اندندن سونرا اۋغوز

دئىيىلن لىرلە راضىلاشدى و قارا سولويو مكافاتلاندىرراق، اونا اۆز پالتارىنى باغىشلادى. يوز نفر كانق لى سوارى سىنە بو مەھم ايشى تاپشىران اۇغوز اۆزونون بوتون وار - باتيرىنى اونلارا وئردى و آرابالاردا (كانق لى) يولا سالىدى.

[ايندىكى يارلىق و بايىزا^{۳۸} عوضىنە اۇغوزون زامانىدا قىزىل اوجللو اۇخلار، بىردە بايلار واردى. اۇغوز اۆزونون شخسى نشانە سى كىمى ھىمىن سوارى لىرە قىزىل اوجللو اىكى اوخونو و باى وئردى. كانقلى لارىن گلدىكلرى ھر ولايتدە آداملار ھىمىن نشانە لىرى گۇروپ اونلارا قاينقى و حۇرمت گۇستە رىر، ھم اۆزلىرىنى، ھم دە حثىوانلارنى ارزاقلا، اوتلا و اىچمە لى سوايلە تامين اندىردىلر (آلافا، غلوف)^{۳۹}.

ھىمىن كانقلىلارنى باشىندا بارماكلوق جۇسون بىللىك^{۴۰} دورودو. اۇغوز اونلارا امر ائتدى كى، او، قايدانا قدەر ائوينى، خزىنە سىنى، مال - دۇولتىنى و حرمخانا سىنى قۇروسونلار^{۴۱}.

اونلارى يولا سالاندىن سونرا اوغوز بورادا يئددى گون دە قالدى، سونرا دربند طرفە كۇچ ائتدى. بورانىن آداملارى سۇيغونچو و قۇلدور ايدى لىر. اونلار يوللارى كسىر، يولچولارى اذىتتە سالىردىلار. اونلار اوغوز عسگرلىرى نىن بىر چوخونون آتىنى اوغورلامىشدىلار. اوغوز قارا سولويو چاغىردى و اونا امر ائتدى: « بورا چوخ دار و چتىن كئچىلن بىر يئردىر. بىزى بورا سن گتىرمىسن. بورادا ايسە بو قدەر سويغونچو وار. بس بىز نە ائدەك؟ بىر يان دىزىدېر. او بىرى يان اوجا داغلار؟ »

قارا سولوك مصلحت اوچون آتاسىنا اۆز توتدو و قوجا اونا بئلە دندى: « دربند اطرافىندا كى اكيلىب شوملانمىش چۇللىرىن ھامىسىنى باشدان - باشا توپلايىب محواتمە يە چالاشماق لازىمدىر. بو ولايت چوخ

داريسقال بىر يىردىر: بىر طرفدن دىزى، او بىرى طرفىندىن داغ اولدوغوندان ولايتىن اھالىسى باش ايمە يە مجبور اولانا قده ر بوتون عملياتلارى بو شھرىن اطرافىندا دوام اتدىرمك لازىمدىر .»

قارا سولوك بو صحبتى اوغوزا چاتدىردى. اوغوز اونون دندىكلرىندىن راضى قالدى و اونلار ھىمىن ولايتى باشدان - باشا چاپىب تالادىلار. اوغوزون عسگرلىرى يابدان گلن ابلين يازىنا قده ر بورادا قالىب، شھرى محاصىرە دە ساخلادىلار.

ايشى بىلە گۈزەن درىند جماعتى چىخىلماز وضعىتى آنلايب، چاخناشمايا دوشدو. بىغىشىب مصلحت لە شدىلر. اوغوزون ياخىنلىقدا توتدوغو شھرلر گۈز قاباغىندا ابدى. چوخ گوجلو كىل - باراكىن باشىنا گلن لرى دە انشىتمىشىدى لر.

سككىز اىلىق محاصىرە دن سونرا صلح باغلاماق اوچون اونلار اوغوزون يانىنا گلدىلر. اۋزلرى اىلە ھدىتە اولاراق، دوققوز كھە ر ات گتىردىلر و اىل اولدولار. گلنلرى گۈروب، او دندى: « اونلاردان سوروشون: آخى بىزىم بورا گلە بىمىزدن آز واخت كئچمە يىب. بس نە اوچون سىز يانىمىزا گلە يىب، اطاعت سىزلىك و عصيان يولونو سئىجىنىز؟ » اونلار بىلە جواب وئردى لر: « بىزىم آرامىزدا آغىللىلاردان باشقا آغىلسىزلاردا وار. بو واختا قده ر بىز ھىمىن آغىلسىزلاردا قولاق آسىردىق. اونا گۈزە گلە دىك و بىلىرىك كى، سھو ايش گۈرموشوك. اىندى ايسە دقتىمىزى آغىللى اداملار چكىب، اونلار بىزە مصلحت وئردىلر، بىز دە بۇيون ايمە بىن گرە كلىبىنى آنلايب، سىزە آغىز آچماق قرارىنا گلدىك .»

اوغوز دندى: « بىر حالدا كى، سىز اۋز گۆناھىنىزى كىتى كىمى

بوینوزا آلیرسینیز، بو حرکتسیزی سیزه باغیشلا بیرام آنجاق (سیزین آداملار) منیم ایکی آغیریمی آباریلار. اونلاردان بیرى نین آدی ایراک - کۆلدور. او، آریکلی ایراک کولون آتلارینا بنزه بیر. او بیرى نین آدی سوت آغدیر. او رنگی نین آغلیغینا گۆره سوت کولون آتلارینا بنزه بیر. بو آت چوخ قاچاغان، هم ده گۆزەل ایدی. من سیزین گناھلارینیزی باغیشلاسام دا، بو دئدییم آتلار قایتاریلما یینجا سیزین هتج بیرینیزی بورادان ساغ - سلامت بوراخان دئیله م.»

اونلار آباریلان آتلارین هامیسینی تایدیلار، آما بو آتلارین یثرینی بیلن اولمادی. اۋغوز بو ایکی آتا چوخ اؤیره شمیشدی، اونا گۆره ده آباغینی دیره بیب، اونلاری گثری ایسته بیردی. اونلار اۋغوزدان مهلت ایسته دیلر.

اۋغوز بورادا بیر آى دا قالدی. آتلاری تایماق اوچون اۆلكه نین هر یثرینه آداملار گۆنده ریلدی. نهایت، همین آتلاری تاییب، اوغوزا یئتیردیلر^{۴۲}. آتلارینی گۆره ن اۋغوز خثیلی سئویندی، خوش رفتاری ایله دربندلی لری اۋزونه یاخینلاشدیردی.

اۋغوز اونلارا خیشنه تعیین ائتدی کی، اۋهم خلقی قوروسون، هم ده باج - خراج بیغسین، اۋزو ایسه شیروانا و شاماخی یا یوللاندى.

اۇغوزون شىروانا و شاماخى يانلچى لر گۇندەرمەسى

درىند ولايتىندە كى ايشلرىنى باشا چاتدىرىب، او اۇز انلچى لرى ايله شىروان و شاماخى يا بىنلە بىر خىبر گۇندەردى: « سىز يقىن كى، بىزىم بو اۆلكە لره گىلدىيىمىزى آرتىق ائستىمىسىنىز. گىلدىيىمىز بوتون اۆلكە لردە بىزىم امرلرىمىز يىترىنە يىتتىرىلىپ. يولوموزون اوستوندى يىنمە دىيىمىز بىر اۆلكە، قارشىمىزدا باش اىيب اطاعت گۇستەرمە بىن بىر حىكمدار قالمايىپ. اگر سىز اۇز خوشونوزلا بىزىملە بىر ايل اولماق اىستە بىرسىنىزسە، بىزە بويون ايدىيىنىزى اۇز جوابىنىزدا بىلدىرمە لى سىنىز. بوخ، اگر بويون اىمە يىب مقاومت گۇستەرمەكە عناد ائتسە نىز اوندا ساواشا حاضىرلاشىن. بىز اۇز انلچى لرىمىزىن آردىنجا ھىمىن آندا گلە جە بىك ».

خىبر اونلارا جاتان كىمى اۇغوزون انلجىسىنە ھر جور قوللوق گۇستەردىلر. اطاعت و مطىعلىك يولونو توتاراق دوققوز كەھ رات ھدىتە گۇندەردىلر، اۇغوزو قارشىلاماق اوچون شەھر كىنارىنا چىخدىلار و اونو گۇرەن كىمى عادت اۆزرە اطاعت گۇستەردىلر.

اۇغوز شاماخى يا چاتدى و اورادا اون دۇرد گون قالدى. بو گونلر عرضىندە شاپاران (شاپران^{۴۳}) جماعتى خىزىنە يە باج - خراج وئردى. امما شاماخى جماعتى باج - خراج وئرمە بى گىنجىكدىرىدى. اونلار امىن - امانلىق يولوندىن اوز دۇندەره رك، يىننە دوشمىنچىلىك يولونا قىدم قويدولار و مقاومت گۇستەردىلر. بونو گۇرەن اۇغوز امر

انتدى كى، ھر دۇيوشچو بىر قوجاق اودون گتيرىب شاماخى دروازاسى نىن يانيندا قويسون. ھر دۇيوشچو بىر قوجاق اودون گتيردى. اونلارى بىر يترە - ييغىب ياندير ديلار.

شهرين دروازه سى و ديوارلارى دهشتلى اود ايچينده ايدى، دۇيوشه گىرىب، شهرى توتدولار، غارت انتدى لر. غارت واختى شاماخىلار ين آرواد - اوشاقلار ينى اله كنجىرىب، اۈزلر يله آپار ديلار.

شاماخىلار اۈز گۇناھلار ينى بويونلار ين اآلديلار و شهرين اصيل زاده لرى ايكىنجى دفعه اۈغوزون يانينا گليب، باغيشلانماق ديله ديلر. سۈزله شديله ر كى، اگر اونلار اۈست لر ينه دوشن باج - خراجى وئرسه لر و بيرده هنج وخت، هنج بىر وجه ايله دوشمنچىلىك و دىكباشلىق ائتمه سه لر، اۈز آرواد - اوشاقلار ينى گئرى آجاقلار. لاکين اونلار ين چيخيلماز و كدرلى وضعيتى نى گۇره ن اۈغوزون يازيغى گلدى و آرواد - اوشاقلار ينى اونلارا قايتاردى. اۈغوز اونلاردان باج - خراج آلدى. بورا شيخنه تعيين انديب، اورادان آران و موغانا،^۴ طرف بوللاندى.

اۈغوزون آران و موغان طرفه يۈروشو

اوغوز شىرواندان چىخىب آران و موغانا يئتيشنده ياي ايدى. هاوا چوخ ايستى ايدى و بو ايستيدن اورادا قالماق ممكن دنييلدى. بو سببدن اونلار يايلاغا گئتمه يى قارار آلديلار. بئله دنيير ديلر كى، قيش گلنده بايلاقدان ائنيب يئنه بو ولايتلرى توتوب تالان انده ريك.

ياى آيلاريندا اونلار بو ولايتلرين بوتون يايلاقلاريني سابلان^{۴۵}،
آلاتاق و آغدبېشريه^{۴۶} قده ر بوتون داغليق يئرلرينى اله كئچيردى لر.
دئيله نه گۆره آلاتاق آدينى و سابلان آدينى دا اونلار و نر مېش لر. تورك
دېلينده « مئيدانا گلن ». « ديكه لن »، بېر شئيه سابلان دئىيلير .

يايلاقدا اولدوقلارى مدتده اونلار اورادا يئرله شن بوتون
اۆلكه لرى توتوب اۆز لرينه تابع ائتدى لر. اونلار آذربايجان ولايتيني ده
توتدولار. (اوقوز) اۆز خصوصى آتلارينى (يىم اوچون) اوجانين
^{۴۷} گئنىش و گۆزه ل اوتلاقلارينا بوراخدى .

اورادا اولدوقلارى واخت او امر انله دى كى، تبه ياراتماق اوچون
هره اته بينده تورباق گتيرسين و اونو بېر يىره توكسون. اول او اۆزو
اته بينده تورباق گتيريب توكدو. بونو او اۆزو ائتديبى اوچون بوتون
دؤيوشچولرده اونون كيمى بېر اتك تورباق گتيريب توكدولر. بؤيوك بېر
تبه دوزه لدى و آدينى آذربايجان قويدولار .

« آذر » تور كجه اوجا دنمكدير. « بايقان » وارليلارين،
بؤيوكلرين يىرى معناسيني نرير. [بو اۆلكه بئله آدلا تانيندى و انله بونا
گۆره ده بوگون آذربايجان آدلانير]^{۴۸} .

همين يايى اوغوز آلا داغدا كى يايلاقدا كئچيردى. اورادان
باغداد، گۆرجوستان، دياربكر^{۴۹} و راككا طرفه انلچى لر گۆنده ريب خبر
و نردى كى، اورالارا گلله جك. بونونلا بيلمك ايسته بىردى كى، اونون
گليشى خبرى اونلارا چاتيىمى و اونلار بونا نئجه جواب و نره جك لر. اگر
اونلار (باش ايىب) ايل اولوب، هر ايل و نرگى لرى دينمزجه خزينه يه
و نرسه لر - چوخ گۆزه ل. (بو حالدا) دؤيوشچولر اورايا گئتمز لر، يوخ
اگر اوغوزون ايسته بينه اويغون جواب و نر مسه لر، اونلارى ايمه ك اوچون

يوروشە باشلاياچاق.

بو اۋلكە لره انلجى گۈندە رندن سونرا، قىستلاماق اوچون آرران و موغان طرفە يوللاندى. كۆر و آراز چاپىلارى آراسىندا اۋزونه يورد، قارار گاه سئچدى و قىشى اورادا كئچىردى. او، اۋلكە نىن بوتون اھالى سىنى ايل انتدى، بويون ايمە يە نلرى ايسە غارت انتدى (ياغمالادى).

ياز گلېنجه مختليف اۋلكە لرېن حكمدارلارېنا و سلطانلارېنا گۈندە ردىيى انلجى لر گئرى دۈندولر. دياربكر، راككا و بغدادا گۈندە رېلن انلجى لر خبر وئردىلر كى، بو اۋلكە لرېن حاكىمى اوغوزون، باش وئرمىش چىنلىك لره گۈرە، آرران طرفە قايتدىغىنى ظنّ اندە رك، بئله جواب وئرمىشلر كى، « قۇى ھلە اوغوز قايتسىن، بىز باخارىق، وۇروشارىق بوخسا، ايل اولارىق. اوندا جواب وئره رىك ». گورجولر ايسە انلجى لره بئله جواب وئرمىشىدىلر: « بىز دۈبوشە حاضىرىق، وۇروشاچايىق ».

اوغوز قاباقچادان بىر ادام گۈندە رىب، گورجولرە خبر وئردى كى، دورمادان اۋزە رىنيزە ھجوم ائتمە لى ىم، ابيق و خبردار اولون كى، سونرا اوغوزون غفلتاً، خبر وئرمە دن اۋزە رىنيزە گلدىيىنى دنمە يە سىنيز. اۋزونوز دۈبوش - ساواش يئرىنى تىيىن ائدىن و حاضىر اولون، بىز گلېرىك.

باھارېن گلېستىنە قدەر اتلار ياخشى يئم لە ندىلر و اوغوز گورجوستانا يوروش انتدى. گورجوستانېن حدودلارېنا ياخىنلاشاركن او، گوردوكى، گورجولر اوچ - دۈرد گۈنلوك بول ايرە لى گلېش و دۈبوشە حاضىر وضعىتدە دورموشدولار. او ساعت اونلار صف دوزولدولر و در

حال دۇيوشە (ساواشا) باشلادىلار . اۇغوز اوردوسو غالب گلدى . ايكى گون ايكى گتتە سورە ن دۇيوشدن سونرا ، گورجولر قاچماغا مجبور اولدولار .

داھا سونرا گورجولر يئتە توپلاناراق ووروشا باشلادىلار ، آما دۈزە بيلمە ييب قاچدىلار . اوندا گورجولرين بۇيوكلىرى آنلادىلار كى ، اۇغوزون اوردوسونا قارشى دا بانماق گوجونده دئيبىلر و اونون يانينا گليب تابع اولدولار (ايل اولدولار) . اونلار ، قورخوب قاچمىش آداملارى توپلاماق اوچون ، دۇرد طرفە مکتوب و فرمانلار گۇندە رمە يى گرەك يىلدىلر (توصيه اتدى لر) و وئرگى وئرە يى بويونلارينا گۇتوردولر .
اوغوز بىر آى اون بئش گون گورجوستاندا قالدى . گلن آى مۇسومونده آاداغا گتتى .

آاداغدا بىر نئجە گون قالمىشىدى كى ، گورجولرين وئرگى وئرە مكدن بويون قاچيردىقلارى ، اۇغوزون شىخنە سىنى اۇز اۆلكە لرىندن قۇودوقلارى خبرى گلدى . اونلار يئتە دۆشمن اولدولار .

بونو انشىدن اۇغوز ازز التى اوغلونو يانينا چاغىرىب اونلارا دندى : « من اونلارى (گورجولرى) اۆيرە ندیم ، گۇردوم و اونلارین نئجە خلق اولدوقلارینی چوخ گۇزەل آنلادیم . اونلار بىرىنجى حملە دن ارتىق دۈزە بيلمە يە جكلر . اونلارا قارشى بۇيوك بىر اوردو گۇندە رمە يە و منیم دە اورا يا گتتمە يیمە گرەك (لزوم) بوخدور . » او هر اوغلونو ايكى يوز دۇيوشجو قوشوب ووروشا گۇندە ردى . گورجولر اۇغوزون اورا يا بئتىشمن اوغوللارى ایلە ووروشدولار سادا ، اۇغوزون اوغوللارى اونلارى يئىب تارمار اتدىلر .

بوندان در حال سونرا اتلارى اۇغوزدان انلىجى گليب ، اونون

بۇيروغونو يىتتىردى كى، بو باي اونلار گورجولردن بوتون اوردو اوچون ارزاق و گىيىم يىغىنىلار.

بو خبر اونلارا چاتىنجا، تالانى گوجله ندىردىلر. چوخلو ارزاق تويلايىب، اونو اتالارىنا يىتتىردىلر. اونلار گورجولره خصوصى شيخه تعيين ائدىلر. وئىرگى نىن مىقدارىنى تعيين ائدىلر و يىنى دن اداغا دۇندولر.

اونلار گۈزەل ايشلر گۇردوكلرىندىن اوغوز اونلارا اۋز راضىليغىنى بىلدىردى و دندى: « منىم ساغليغىمدا بئله بۇيوك و گرە كلى ايتىلر گۇروب آدينىزى بللندىرمە يىنىز گۇستە رىركى، من اۋلندن سونرا سىز منىم يىرىمى توماغا لايىق سىنىز ».

سونرا ائلچى لىر گۇندە رىب، قىستلاقلارداكى بوتون دۇبوشجولرى تويلاماغى و كۆردوستانا يىرىتمە يى بووردو.

اۋغوزون كۆردوستان يولو ايله دياربكر و شاما^{۵۰} يۆروشو

اۋغوز اۋز اوردوسونو تويلايدىقان سونرا، كوردوستانا اۋز توتدو و اوچ ايل كوردوستان داغلارىندا قالدى. بو داغلارنى قولدورلاردان تمىزلەدى و او طرف لىرى بوتونلوك له تالادى. او، شەرلى لىرى، صحرا ساكن لىرىنى اۋز طرفىنه چكىدى و اونلارا وئىرگى تعيين ائدى. بورادان او دياربكر طرفه يوللاندى. ايربىل، باغداد، موصل^{۵۱} كىمى ولايت لىردن اونون يانىنا تانىمىش آدمالار گلدى، ايل اولدولار و اۋغوزا لايىق ھدىه لىر و بخشش لىر گىتىردىلر.

بوقىش مۇوسومونو دجلە چای نین ساحیلیندە كئچیردی. باھار گلینجە. شام طرفە یئیریدی و اۋز آلتی اوغلونو مانكالا (قاباقجا) گۈندە ردى و اۋزو دە اونلارین آردینجا یولا دوشدو. اونون اوغوللاری راککایا^{۵۲} چاتاندا شھیرین گۈز كملی آداملاری اونلاری قارشىلاماغا چىخدىلار. اۋغوز اوغوللاری نین آردینجا گلدیسی اوچون، اونلار بو آداملاری اونون قوللوغونا گۈندە ردیلر. اونلار اوغوزون قوللوغونا گلدی لر و اۋغوز اونلاری باخشى قارشىلادی. شیخنە تعین اندیب، اونلارین شھیرنە گۈندە ردى. اۋغوز بو اۋلكە دە ھارایا گندیردیسە اورادا اھالی اۋز ایستە بیلە ایل اولوردو. تىكجە توركلرین آنتاك^{۵۳} شھر آدلاندیردیقلاری و اوچ یوز آلتی قابی سى اولان آنتاکییا شھری ترسلیك اندیب، مقاومت گۈستە ردى. نتیجە دە بیرایل ووروشدولار و بیر ایلدن سونرا شھری آلدیلار.

اۋغوز شھرە گیردی، قیزیلدان تخت قوروب، اۋزە ریندە اوتوردو. اۋغوز اونونلا گلمیش دوخسان مینلیك قوشونو آرواد - اوشاقلاری ایلە شھردە یئرلە شدیردی.

سونرا میصیر و دمشقە انلجی لر گۈندە ریب، اورایا گلە جە یینی بیلدىردی. ھر انلجی یە یوز نفر قوشدو. داھا سونرا اوغوز اۋز اوردو سونون ھر آلایندان یوز عسگر آییریب، اونلاری اۋز آلتی اوغلو ایلە تکفور^{۵۴} خانین یانینا گۈندە ردى (اونو بو گۈن تکفور آدلاندیریریق). اۋغوزون اوغوللاری او یئرلەرە یاخینلاشاندا تکفور اوغوزون اوردو سونون وضعیتتی بارە دە معلومات توپلاماق اوچون اورایا آدام گۈندردی. اونلارین عادت و قایدالارینا گۈزە انلجی کیمی گلن لرە توخونمازدی؟ اوغوزون اوغوللاری تکفورون گۈندە ردیکلری انلجی لری

گۆرنەدە اونلارلا دانىشىدىلار. ائىلچى لىر گىشى قايداندا، اونلار (اوغوللار) دا اۋز ائىلچى لىرىنى اونلارلا قوشوب، تىكفورون يانىنا گۆندە رىب بىلدىرىدىلەر كى، « آتامىز اۋغوز بىزى مانىكالادا (آوانقارد) دوققوز مېنىلىك قوشونلا گۆندە ردى، اۋزو آرخادا آرئىرقارددا (كىچە لە) ۵۵ گىلىر. اگر بىز بىلىسك كى، سىز اىل اولوب، هراىل خزىنە يە وئىرگى گۆندە رەجك سىز، بىز سىزە هجوم ائتمە رىك. بوخ، اگر ساواش اىستە سە نىز هر هانىسى بىر ئىر سئىچىب، بىزىملە ووروشماق اوچون اورايا گىندىن.

آلتى اوغولدان ان بوىوبونون آدى گۆن ايدى، يعنى گونش، ايكىنجىسى نىن آدى آى، يعنى آى (ماه)، اوچونجوسونون آدى بولدوز، يعنى اولدوز (ستاره)، دۇردونجوسونون آدى گۆك، يعنى گۆى (آسمان)، بئىشىنجىسى نىن آدى تاق، يعنى داغ (كوه) و آلتىنجىسى نىن آدى دنىز، يعنى دنىز (درىا) ايدى.

اوغوللار لىر ائىلچى لىرى تىكفورون حضورنا گىندە اونلارلا دئدى:
« صاباح بىز فىلان بئردە ووروشا جاعىق ».

اىرتە سى گون اورايا گىندىب ووروشدولار و تىكفورو باسدىلار. تىكفورون دۇبوشچولرىندىن چوخلو قىرىلدى. اونلار ايكى گون ايكى گىچە تا تىكفورون اۋلكە سىنە و شىرىنە كىمى اونلار اىزلە دى لىر. اونلار شىرىن دىوارلارنا چاتاندا، اورانىن جماعتى اۋز آرالارىندا قىرلاشىپ، تىكفورو توتدولار و اونو اوغوزون اوغوللارنا وئىردىلەر، اونلار ايسە تىكفورو بىتمىش عىسگرلە آنتا كىيايا اۋغوز - آغانىن حضورنا گۆندە ردىلەر.

اوغوزون اوغوللار لىر بايتىختە و بوتون اۋلكە يە ال گىزىدىلەر،

لاكىن تالانا و اداملارین قیریلماسینا يول وئرمە دى لر .

اوغوزون اوغوللاری شەردن چىخدىلار و اونون كىنارىندا يىرلە شدىلر ^{۵۶}. ائىلچى گۆندە رىب، آتالارى اۋغوزدان خىبر آلدىلار: « اگر سن تكفورو اۆلدورمك قرارىندا سانسنا، اوندا بىزە امرانت، اۆلكە سىنى (اونون) غارت ائدەك، وئىرگى و خزىنە گۆندە رك. بونون اۆچون بىر ايشارە ن بسدىر. بوخ اگر اۆنو باغىشلايىب، قانىنى تۆكمكەن ال چكىرسىنسى، اونا اۆلكە سىنى اداره ائتمك اوچون قايتار. اگر اونا حاكىمىت وئىرمك اىستە سن، خزىنە يە وئىرە جە بى يول وئىرگىنى تەيىن ائدىب، اونا گىرى گۆندە ر. بو يوللا بىز خلقىن اىنامىنى قازانارىق و اۆزوموزە تابع ائدە رىك. »

همىن ائىلچى لر تكفورو اۋغوزون قوللوغونا گىتىرە ندە، اۋغوز يىننە دە اونو دۇيوشون گىندىشى بارە دە و اوغوللارى ايله اونون آراسىندا باش وئىرە نلر حقدە يىنى دن سۇرغو - سۇال ائىدى.

تكفور هر بىر شى حقىندە اۆلدىن آخىرادك يىرلى - ياتاقلى دانىشىدى. دۇيوش حقدە، تكفورون اوردوسونون داغىلماسى حقدە، اوغوزون اوغوللارى نىن اونلارى بايتختە دك اىزلە مە لرى حقدە، شەر بۇيوكلرى نىن تكفورو توتوب اونا وئىرمە لرى حقدە.

تكفور اۆز صحبتىنى قورتاراندا اۋغوز اوندان سۇرۇشدى كى، اونون اوغوللارى اۆلكە نى غارت ائدىب لرمى؟ تكفور بىلدىردى كى، اونلار نى شەرى غارت ائتمە لرىنى گۇرمە يىب: « من بىلىرم كى، من اورادا اولدوغوم و اخت اونلار اۆلكە نى غارت ائتمە مېشىدىلر و شەر كىنارىندا كى صحرادا قالىردىلار. »

اوغوللارى نىن اونون سۇزلىرىنە دقت لە يانا شىب شەرى غارت

ائتمە مە لرى اۋغوزو سئويندیردی؛ اللرىنى سینه سینه قویوب، اۋزونو تانرى يا توتدو و اولادلارى نین سۈزوندن چىخمايدىقلارینا، اتالارى نین يئرینی توتماغا لایق اولدوقلارینا شکر ائتدی.

انشیتیدیکلری اۋغوزون اۆره ییندن اولدوغو اوچون تکفورا دئدی: « سن اۆل منە تابع اولمادینسادا، منە قارشى چىخدىنسادا، حتى بیزیملە ساواشدینسادا، من یئنە سنین گۆناھینی باغیشلايیرام. من سنى اۆز اۆلكە نى اداره ائتمە یە گۆندە ریرم و سنە حاکمیت وئریرم، اما بوندان سونرا آچیق قلب لہ، تمیز اۆره کله اطاعت اندین. من هارادا اولسام اورايا هر ایل وئرگی و پول گۆندە رمە لى سینیز.»

بو سۆزلرى انشىدن تکفور راضیلیقلا باش آیدی، اطاعت شرط لرىنى قبول ائدیب، جوايیندا دئدی: « بوتون اۆلكە لر و ممکلت لر سنین حاکمیتینە، سنین اراده نە تابعدیر. مین لرلە منیم کیمی لر، مندن دە یاخشیلار سنە تابعدیلر، سنین حکمونه قارشى قويماغا منیم کیمی سى نین قدرتی و گوجو یوخدور. هر نه بویورسان بویون آیه ر، تابع اولارام. اگر اوغوز مرحمت گۆسته ریب، منی باغیشلارسا، قولقلاریمما قوللوق حلقه سى کنچیره ر و هر ایل سنە وئرگی، پول گۆندە ره ر، بو سارایین اطاعتکار قولو اولارام و آله قویسا، منیم طرفیمدن هنج بیر یانلیم اولماز.»

بو صحبت بیتدیکدن سونرا اۋغوز تکفوردان فرنگ و روم اۆلكە سى نین وضعیتینی، اونلارین اوردولاری، باشادیقلاری یئرلر باره ده هانسی بوللا اوردو گۆندە ریب، او اۆلكە لرى توتا بیله جه یی باره ده سوروشدو. تکفور جواب وئردی: « فرنگ اۆلكە سینی بئله توتماق اولار: اۋغوز بورادان اونلارا انلجی لرلە هدیه (بله ك) و قیمتلی بالتارلار

گۈندە رمە لى، اونلارین اعیانلاری نین رغبتینی قازانمالی و وترگی وئرمە لرینی بیلدیرمە لى دیر. من دە بو حقدە اونلارا گیزلی یازارام و اۋز ائلچیمی اورابا گۈندە رە رم. من اونلارا آیدینلاشدیریرام کی، بو قبیلە چوخ گوجلودور. گونش دوغاندان بو اۋلکە یە قده ر هر یشری اۋزلرینه تابع ائتمیشلر و هئچ بیرجانلی اونلارین گوجونه قارشى دورا بیلمز. ایش ساواشا چاتماسا، سیز بویون آییب چوخلو اینسان قیرغینینا یول وئرمە سە نیز، اۋلکە دە تالان ائدیلمە سە، یاخشى اولمازمى؛ اۋزونوزە وئرگی نین مقدارینی معین له شدیریب ایل به ایل اۋدە بین. اونلار بونونلا راضیلاشیب، وئرگی وئرمە یە راضیلاشاجاقلار؛ اونلارا قارشى اوردو گۈندە رمک دە گرە ك اولماياجاق. روم اۋلکە سى نین وضعیتینه گلینجه اونلارین قیشلاقلاری دنیزین باخینلیغیندا یشرله شیر، اورالار ایسە چوخ ایستى اولور. سن بشلە حرکت ائتمە لى سن؛ اونلار قیشلاقلارا گئدە جک لر، واخت یئتیشندە ایسە گئری ـ یایلاقلارا قاییتماق ایستە یە جک لر. اونلار یابلاغا دۋنە نه قده ر، سنین عسگرلرین یابلاغا گلیب اورالاری توتمالی و اونلارا قیستلاقدان چیخماغا امکان وئرمە مه لى دیر. ایستیدن، میلجک لرین الیندن قیشلاقدا قالماق ممکن اولماياجاق، اونلار گوجسوزله شیب، ایل اولماغا مجبور اولاجاقلار.

تکفورون بو دوشونجه لری اۋغوزا آغیللی گۈرونودو و اونو گئری، اۋز اۋلکە سى نین پایتختینه گۈندە ردى. اونونلا گلن ائلچى لرله بیرلیکده تکفورو اۋز مملکتینه چاتدیریب، بادشاهلیق تاختینا اورتوماق اوچون اللى دن آرتیق آتلى گۈندە ردى. اۋز اۋغوللارینادا اوردو ایله بیرلیکده دۋنمە لرینی بویوردو. اۋغوزون اوغوللاری آتالاری نین حضورونا گلدى لر.

تكفور اۇغوزا چوخلو وار - ياتير گۆندەردى. اۋز بايتختينده اوتوروب بئلىنە قوللوق كمرىنى باغلادى. تكفورون مملكتى اۇغوزا تابع اولاندان سونرا، او فرنگ و روم اۋلكە سینه يوللانماغى قارار آلدى.

اۇغوزون اۋز اۇغوللارنى اوردو ايله فرنگ و روم طرفه يۇللانماسى

تكفور ايل اولدوقدان و فرنگ و روم اۋلكە سى نين وضعيتى بللى اولدوقدان سونرا، اۇغوز اۋزونون اوچ اوغونو - گۆيو، اولدوزو و تنقىزى دوققوز مين دۇبوشجو ايله روم طرفه گۆندەردى. ديگر اوچ اوغونو - آيى، گۆنو، تاغى ديگر دوققوز مين عسگرله فرنگ طرفه يوللادى.

دنيذ ساحلينده ^{۵۷} دوشرگە سالماغى، اورادا تاقارين ^{۵۸} و علوفا وئرمە سىنى (اوردويا) انلچى لر تعيين انده رك، اونلارى قاييق ايله فرنگە كئچيرمه يى امر انتدى.

تكفور اونلارلا متفق اولدوغوندان و اطاعت كمرىنى بئلىنە باغلايدىغىندان، اۇغوزون امرى ايله اونلارين دوشرگە سى اوچون دنيذ كناريندا گۆزەل بير يتر آيىردى. اونلارا اويغون آقا و علوفا آيىردى، انلچى لرى ايسە فرنگ طرفه گۆندەردى.

انلچى لر اورايا گلدىكده اۇغوزون قيمتلى پالتارلارنى كتيردىلر و اورانين اعيانلارينا گئيبىندىردىلر. تكفور خانا گلينجه، او ايره ليجە دن

اونلار اۋز اتلچىسىنى گۈندە رىب، وضعىتى خىر وئرمىش و اۋغوزون سۈزۈنە قولاق آسىب قبول ائتمە لىرىنى، اونلار (توركلرە) بىرلە شمە لىرىنى مصلحت گۈردو، اونلاردا مقاومت سىز بويون آيدىلر. بونا جواب اولاراق، اونلار بول و نادىر ھدىە لىر (تانابك) گۈندە ردىلر.

اونلار اوغوزون اوغوللارى اىلە گۈروشوب، اىشلىرىنى اونلارلا حل ائتمە يە، بول، خزىنە و نادىر ھدىە لىر وئرمە يە جھد گۈستە ردىلر. اۋغوزون اوغوللارى بونو قبول ائتمە يىب دندىلر: « سىز مطلق اۋغوزون قوللوغونا گئتمە لى، بىزە گتير دىكلرىنىزى اونا تقدىم ائتمە لى سىنىز. وئرگىنى يالنىز اۋغوز اۋز و معىن لە شدىرىب، تعىىن انده بىلە ر. بىز قارداشلارلا گلنىجە اىسە، اوردو اىلە بىرلىكده اۋغوز امر اندىنچە يە قده ر، بورادا قالاچاغىق. ھلە لىك سىز گئدىن اۋغوزو گۈزون، وئرگى حقدە اونوللا دانىشىن و اگر بىزە دە گئرى دۈنمە بى امر انده رسە، بىز اودم قايدارىق.

اونلار اۋغوزون اوغوللارى نىن سۈزلىرىندىن دۈنمە دىكلرىنى گۈرونجە، گتير دىكلرى بولو، مالى و خزىنە لىرى گۈتوروب، اۋغوزون حضورونا يوللاندىلار. اۋغوز اونلارىن گلدىكلرىنى بىلىنچە، دۈبۈشچولرىنى يارقلى - ياساقلى آلاى - آلاى دوزدو و صحرايا اونلارى قارشىلاماغا گۈندە ردى. فرنگ لىر بو آلايلارى اوزاقدان گۈردولر. فرنگ اۋلكە سىندىن گلمىش بو دستە (آدام) اوغوزون آلاى - آلاى اوردوسونو اىكى - اوچ دفعە گۈرونجە، اونو اۋلدوغوندىن داھا چوخ ساندىلار. فرنگدن گلمىش بو بىر دستە اۋغوزون حضورونا چاتىنجا، اۋز اىستىكلرىنى سۈيلە مك اىستە دى. اوغوز اونلارلا دندى: « سىز گۈردويونوز بوكىچىك دستە نى مانكالى (آوانقارد) اولاراق

گۈندە رمیشدیم. اوردومون اساس حیصه سی ایندی بورادادیر، گئدیب گۆره بیلە رسینیز. اگر بیزه قارشى ووروشا بیلە جه بی نیزی گومان اندرسینیزسه، ووروشاق. یوخ اگر بیزه قارشى دورماغا گوجونوز چاتما یاجاقسا، تابع اولماقدان و ایل به ایل (هرایل) اینانیلیمیش آداملار و ائلچی لرله بیزیم خزینه میزه گۈندە ره جه بی نیز وئرگی نین، خزینه نین مقدارینی تعیین اتمکدن باشقا چیخیش یولونوز یوخدور. قطعی بیلمه لی سینیزکی، منیم اوردوم سیز دوشوندویونوزدن داها بویوکدور. اگر سو و اولدا^۹ ^۵ بیزیم یولوموزو کسه بیلە جه بی نیزی دوشونورسونوزسه، بیلمه لی سینیزکی، بیز گله - گله چوخ دنیزلر کئچمیشیک. بئله لیک له سیزین چایلارینیز و سولارینیز منیم عسگرلریمین قارشیسیندا هئچ نه دیر. اونلار آتلاری سالا، قامچینی آوارا دۈندە ره ر، بیرسال دوزه لده رك آسانلیقلا سولاردان کئچیب اۈلکه نیزی آلت - اۈست انده رلر.»

اونلار بونو ائشیدینجه اۋغوزا دئدی لر: «اۋغوز آغا، امران دین اوردو گئری دۈنسون و بیزدن وئرگی بیغماق اوچون شیخنه تعیین ان دین.» اۋغوز اونلارا دئدی: «سیزکی، کۈنوللو اولاراق وئرگی وئرمه بی اۈزه رینیزه گۈتورورسونوز. تکفورخانین یانیندا قویدوغوموز شیخنه سیزه ده کیفیت انده ر. هرایل وئرگینی اونا چاتدیرین، اودا منه یشتیره ر. هرایکی آیدان بیر سیزین اۈروقدان (قبیله) یانیمایر آدم گلسین. من اونا خلعت وئریب گئری گۈندە ره جه یم.

بوصحبت بیتدیکن و وئرگی نین مقدارینی تعیین ائتدیکن سونرا اونلاری بو اۈلکه نین عادتى ایله یولاسالدى (اۋغوز).

بو ائلچی لر بیر باشقا واخت اونون حضورنا گلرلرسه، اۋغوزون

اوردوسونون گوجونو حس انتدیرمک اوچون اوغوز بو دفعه کی مانتورلری تکرار اتمک امیرینی وئردی.

فرنگ انلچی لری اۋغوزون اوردوسونون گوجونو و سایینی گۈروب، اۋز اۋلکه لرینه چاتینجا، بادشاهلارینا بو اوردونون عظمتیندن دانیشدیلار. بادشاه بو وضعیتدن چوخ ناراحات اولوب، ایسته ر - ایسته مز اۋزه رینه دوشن وئرگینی قبول اندیب اطاعت و قوللوق کمرینی بئلینه باغلا دی. اونلار اۋغوزون سلطنت تختینده بادشاهلیق انتدی بیی واختدا دا، اوندان سونراکی اوغوللاری و اوروقلاری نین (قبیله داشلاری) حاکمیتی زامانیندا دا وئرگی گۈنده ریردی لر. اۋغوز اونلارا قارشى چيخانلارلا ووروشوردو^{۶۰}.

اۋغوزون روما گئتمیش اوغوللاری نین (دۋیوشو) و

اۋنلارین روم اۋردوسو ایله

قارشىلاشمالاری نین تفصیلاتی

اۋغوزون اوردو ایله روما گۈنده ریلیمیش اوغوللاری اورایا چاتینجا، اوچ یترده روملورلا دۋیوشموش و هر اۋچونده اونلاری باسمیشدی لار. آخیردا رومون اعیانلاری اونلارا (تورکلره) قارشى دورماقدا گوجسوز اولدوقلارینی آنلایارق، بیر یتره توپلاشیب، بیر - بیریله دانیشیب، اطاعت یولونوستچدی لر، بونولادا اۋغوزون اوغوللاری نین یانینا گئتدی لر، هر ایل بول، خزینه گۈنده رمه بی اۋز

اۆزە رينە گۆتوردولر، اۋغوزا و اونون اوغوللارى نين هر بيرينه سئچمە آتار باغيشلاديلار. اۋغوزون اوغوللارى سۇرۇش دولار كى، « نه اوچون سيز اولجە دن ايل اولوب، بيرلە شمە دينيز؟ بو حالدا بو قەدەر اينسان قيريلمازدى و اولكە دە ويران اولمازدى؟ »

اونلار جواپيندا دنديلر: « سيزينلە ووروشانلار سفیه لردير. بيزه گلينجه ايسه بيز دونيا گۆرموش، اونون شيريني نى، آجيسيني دادميش آداملاريق. بيزيم يارانميش وضعيتدن چيخيش يولوموز آراميزداكى ساواشى دا يانديرماقدير، بونون اوچون دە اطاعت كمريني باغلاييب، قوللوق حلقه سيني قولاغيميزا تاخديق. بيرليكه اطاعت انتمه يە قرار وئرديك، قبول انديب، انتمه مك سيزدن آسيلدير، هر حالدا، آراميزدا قلبينده آيرى فيكىر داشييان دنديبمىز قارشى چيخان بير كيمسه بوخدور. »
اۋغوزون اوغوللارى اونلارين سۆزلرينى انشيدىنجه، روملولارين تمىيز اۆره كلە اۋغوزون اوردوسونا ايل اولماق ايسته دىكلرينى آنلاديلار.

اۋغوزون اوغوللارى اونلارا دنديلر: « بيزيم آتامىز بيزه امر انتمىستدير كى، گۆناھيني بوينونا آلانا آمان وئريلە جك (باغيشلانا جاق)، اونا هجوم اولونماي جاق و هنج بيرى جزالانديريلماي جاق؛ بيزدە آتامىزىن سۆزوندن چيخماي جاق.

اۋلكە نيزىن (كناريندا) اطرافيندا يئرلە شيب هنج بير وجە ايله هنج بير جانلييا و اۋلكە نيزه بير خطر توخوندورماي جاق. سيز دە بو آرادا اعيانلار نيزى آتامىز اۋغوز آغانىن حضورونا انلچى ليه گۆندە رين؛ او، نه امر انده رسە، بيزيم اوچون آنجاق او بو يوروقدور. »

بو آدمالار بو سۆزلەرلە راضىلاشدىلار و اۋغوزون اوغوللارى
 اونلارى، اۋز انلچى لرى ايلە بىرلىكده، اوغوزون يانينا گۈندە ردېلر .
 اۋغوز اونلارى گۈرونجه، اوغلانلارى نين وضعيتى و
 آپاردىقلارى دۋيوشون گنديشى حقدە خبر آدى. اونلاردا بىلدىكلرنى
 يثرلى - ياتاقلى اۋغوزا سۈيلە دېلر . اۋغوز اونلارن قلىبنى آدى و هر ايل
 وئرە جكلرى وئرگى نين مقدارىنى قرارلاشدىردى. عسگرلرنى فرنگ لره
 نئجه گۈستە رميشدىسە، بىر نئچە دفعە دە بو انلچى لره گۈستە ردى. بو
 اوردونون بۋيوكلويو اونلارن قلىبنە قورخو سالدى. انلچى لره خلعت
 وئرب گئرى قايتاردى.

اۋغوزون اوغوللارى اوردو ايلە بىرگە اۋز اتالارى نين يانينا
 قايتدىلار .

اوغوز اوغوللارى نين گۈزەل ايشلر توتدوقلارنى، اونلاردا
 كامىللىك و سعادت نشانە لرنى گۈرونجه، اونلارن شرفينە توى
 قوروب، (ايچگى دۋلو) كاسانى دۋورە سىندە اوتورانلارا اۋتوردو.
 هر اوغلو نا قىزىل تخت وئردى و اوغوللارنى يوروشلردە
 مشايعت اتدن اميرلر ن هر بىرىنە دە يە رلى خلعت گئىنىدىردى. بوندان
 سونرا اوغوللارنى و اميرلىرى بىر يثرە بيغيب سوروشدو. « بىليرسىنيزمى
 نىيە اوغوللارما قىزىل تخت، سىزلرە ايسە خلعت وئردىم؟ » اوغوللار و
 اميرلر بئلە جواب وئردىلر: « بونو سن بىزدن داها ياخشى بىلە رسن » .
 اۋغوز دندى: « بىر دفعە آلتى اوغلومو مانكالا (آوانقارد) گۈندە ريب شام
 تورپاغىنا گلدىم، اونلارن بوتون يوكسك ايشلرنى گۈردۈم. ايكىنچى
 دفعە اۋچ اوغلومو فرنگ لر و اوچونودە روم طرفە گۈندە ردىم. يئنە دە
 چوخ گۈزەل ايشلر گۈردۈلر. اونلارن و سىزىن سئچدىيىنيز بول چوخ

گۈزە لدير! حتى آليان اۆلكە لرى غارت ائتمە مك حقينده وئردىيم امرىمە و گۈستە ريشيمە آغىللا - باشلا عمل اندىب لىر. منىم سۆزومدىن چىخمامىشلار و اۆز فيكىرلىرىنى منە بىلدىرىدىلر. بو سىبدن اونلاردان و سىزدن چوخ راضىيام. ياخشى باشا دوشدوم كى، اونلار پادشاهلىغا، سىز ايسە اميرلىيە لايىق سىنيز، اونا گۈزە دە اونلارا قىزىل تخت، سىزلرە ايسە خلعت وئردىم.»

اۇغوز بوتون ايشلىرى قايدايا قويدوقدان سونرا، اوچ ايل داها آنتاكىيا، روم و فرنگدە قالىب اورادا ايشلىرى قايدايا سالدى. اۇغوز بو اۆلكە دە ايشلىرى تام قايداسىنا سالدىقدان سونرا، اورادان دمشقە يئرىدى.

اۇغوزون بوۆتون اوردوسويلا دمشقە گئتمە سى و (اونلارى) ايل ائتمە سى

اۇغوز روم، فرنگ و آنتاكىيا اۆلكە لرى نىن ايشلىرىنى قايدايا سالدىقدان سونرا اورادان دمشقە طرفە يئرىدى و اورايا يئتىشىدى. دمشق اهلى اونونلا ووروشماق ايستە بىردى، لاكىن اۇغوز هئج دە بوفىكىردە دئىلدى. دمشقىن اطرافىنا ياخىنلاشىب اوچ گون اورادا قالدى و دؤبوشە گىرمە دى.

اوغوللارى اوندان سوروشدولار: « دؤبوشە گىرمە مە بى نىن سىبى نە دىر؟ » اوغوز اونلارا بئله جواب وئردى: « مگر بىلمىر سىنيزمى كى، آدم عليه السلام بو تورپاقدا اۇبويور؟ من بو جەتدن حئيرت لندىم و

دۇيوشە باشلاماق اوچون تەلە سمە ديم. ائلچى دە گۆندە رەمك ايستە ميرم،
باخاق گۆرە ك ايش ھارايە گلىب چىخاجاق و اونلار نە ائتمك
ايستە يە جك لر.»

سونرا كى اوچ گوندە اۋغوز اونلار يانينا كيمسە نى
گۆندە رەمە دى و دۇيوش حقدە دە ھىچ بىر سۆز سۆيلە مە دى.
دمشق لى لر (اھلى) اۋغوزون يانينا ائلچى گۆندە ردیلر. ائلچى ایلە برابر
اونا اون خاروار ۶۱ (ائششك بوكو) يای گۆندە ردیلر. ائلچى گلدیكن
سونرا سۆزلرینى سۆيلە دى لر. اوغوز خبەر آلدی: «سيزین و ...
گئجيكە نيزین سببى نە دیر؟ من آرتیق اوچ گوندور كى، بورادایام نە
فيكرلە شیردینیز كى، يانیمآنجاق بوگون گلميسينیز؟ اگر دۇيوشمك
نيتينده سينيزسە ھر حالدا آنتاكييا اوردوسوندان گوجلۇ دئيبيل سينيز.
عسگرلريم ھاميسى بورايا ھلە گلەمە ديكلىرى اوچون تام شكليدە
يىغيلمالارنى گۆزلە ييرم. بونا گۆرە دە سيزین يانيزا ھىچ كيمى
گۆندە رميرديم. ياخشى اولاركى، گىرى قايداسينيز و بۇيوكلرينيزە
وضعيتى بيلديريپ، تابع اولاسينيز. بيز ميصره گئتمە لى ييك و بو سببەن
ھىچ سيزينلە ووروشماق آرزوسوندا دئيبيلم. ھم دە سيزينلە ووروشماغى
يئرسيز حساب انديرم. سيزە وئرگى اولاراق ياي وئرمە يى تعيين انديرم و
بايدان باشقا سيزدن بىر شنى گۆزلە ميرم.»

بو سۆزلرى ائشىدن ائلچى دمشقە دؤندو و اۋغوزدان
ائشيتدیکلرینى اولدوغو كيمى اعيان - اشرافا چاتدیردى. بو سۆزلر
اونلار يانينا ايستە يينە اويغون گلدی و بونو قبول ائتديلر. بوز خاروار ياي
توبلاييب بىر نئچە مشهور عرب آتینى دا اوستونە گلىب اۋغوزون
حضورونا گلدی لر و اونا تقدیم ائتديلر، ایل اولوب بويون آيدبلەر.

اۋغوز اونلارلا ملام داوراندى و دندى: « سىزىن اۋلكە نىزىن يايلىرى چوخ گۈزە لدير و بىزىم اوردوموز اوچون چوخ گرەك لى دىر. گتىردىيىنىز بوتون يايلىرى عسگرلر آراسىندا بۇلون. هرە يە اوچ ياي وئرىن. اگر هرە يە اوچ ياي چاتارسا، گتىردىيىنىز يايلىر بو ايل اوچون بس اندە ر. ايندى ايسە مىصرىن عشقى ايلە سىزى ترك اندىرم. انشاءاللہ قايداندا سونرا، وئركىنى اىستە يىنىزە اويغون معىن لە شدىرە جە يە م ». بوندا سونرا اۋغوز بىر آى دا دمشقده قالدى. بىر آيدان سونرا كۈچ اندىب، اوردوسو ايلە مىصرە يوروش ائتدى (مىصر اوزە رىنە يئىردى).

اۋغوزون مىصرە يۇروشو، اورايا گلىشى و (اونلارى)

ايل ائتمەسى

اۋغوز دمشقى تابع ائتدىكدن سونرا، مىصر ديارىنى الماق اوچون اورايا بولادوشدو. اوچ گون يول گىتتىكدن سونرا، بىر بئردە ايكى گون دايداندى. بوتون اوردويا امر ائتدى كى، هر آلاى گىنجە ايكى - اوچ دفعە گىرى دۇنسون، سحر ايسە ايرە لى دە كىلىرى حاقلايىب اونلارلا بىرلشسىن. بئله مانتور اوردونون سايىنى حقيقتده اولدوغوندا داها چوخ گۈستە رىردى. بوندا سونرا مىصرى نىجە آلاچاقلارى و نىجە ايل اندە جكلرى حقدە دانىشىدیلار.

اوچ اوغلونو دوققوز مین دۇبوشچو ايلە اۋندە گۈندە ردى، دىگر

اوغلونو دوققوز مین دۇيوشچو ایله اونلارین آردینجا گۈندە ردی. اۋزور
اونلارین آردینجا بۇيوك بیر اوردو ایله یولا دوشدو.

اۋزونون حرکت انتدییی گون انلچی لری نین هرە سینە اوچ آت
وئریب میصره یولا سالدی کی، اونلار میصره گۈندە ردییی
اوغوللاری نین هر بیرینه نه قده ر عسگر وئردیگینی و اۋزونون ده بۇيوك
بیر اوردو ایله اونلارین آردینجا گلدینی میصرلی لره چاتدیر سینلار.
انلچی لر گتتدیکن سونرا او، دمشقده قالدی. اوغوللاری ایسه
آیریلان دۇيوشچولرله یولا دوشدولر.

اوغوز قیشی دمشق و قوتا^{۶۲} اطرافیندا و (بروسلیم) قدس و
خلیل^{۶۳} ولایت لریندە کئچیردی. بورایا جماعت اوولا مشغول ایدی.

دمشق اهلی ده میصره اۋز انلچیسین گۈندە ریب، اۋغوزون
اوردوسونون نئجه اولدوغونو و یوسبیدن ده وروشماغین اونلار اوچون
آجینا جاقلی اولاجاغینی بیلدیردی لر. بوخبر میصرلی لره چوخ تأثیر ائتدی.
اوغوزون اوغوللاری میصر سرحدلرینه چاتینجا اولکه نین تانینمیش
آداملاری اونلاری قارشیلانماغا چیخدی لار. اونلار اوغوللارا بخشش لر،
ده یه رلی اشیاء لار گتیردی لر و ایل اولوب بویون ایدی لر. خزینه یه وئرگی
وئره جکلرینی شرط له شدیلر و اوغوزون اوغوللاری بیر ایل میصرده
قالدی لار. هئچ بیر کسه یوک اولماغی و کیمسه یه ساتاشماغی
دۇيوشچولرینه بویوردولار. قارار آلیندی: اوزاقدا اولدوغوموز اوچون، هر
دفعه وئرگی بیغماق اوچون بورایا گله بیلمه ریک، اوچ ایلین وئرگیسینی
قابا قجادان بیغماغا حاضیرلیق گۈرون و بیزه وئرین. بئله لیک له، آلتی
ایلین وئرگیسینی ایکی دفعه یه اۋده بین.

بوایل اوچ ایلین وئرگیسینی میصردن آلدیلار. اوردو اوچون

چوخلو مال بېغراق، اوغوزون امرى اىلە گىشى دۈنوب آتالارى نىن قوللوغونا گىلدىلر.

اۋغوز دىمشق ولايتىندە داھا بىراىل قالدى و بومدەدە اونلارىن وئىرگى لرى نىن مقدارى بللى اولدو.

اۋغوز آدم عليه السلامين مزارى نىن اورادا اولدوغونو بىلدىيىندن مگە و مدینه يە انلجى گۈندە رىب، اورادان بىر قەدە ر تورباق گىتىرمە بى اونلارا امر ائتدى. انلجى اورايا گىدىب، تورباق گىتىردى. اۋغوز بوتورباقدان بىر قەدە ر گۈتوروب، بدىنە سورتدو و تانرى يا شۆكورلر ائتدى. اۋز اوغوللارىنا و امىرلرە دندى: « آدم تورباقدان بارانمىشىدى، سونودا تورباق اولدو. بىزدە تورباق اولاجاغىق. اينسان نە قەدە ر گوجلۇ اولارسا - اولسون، بونو اونوتمامالى و ياخشىلىق ائتمە لى، بىسلىكدن اوزاق اولمالى دىر ».

بوندان سونرا يازدا بىلىك^{۶۴} داغلارىنا، سىرىن يىرلرە گىدىب يايى كىچىردىلر. اۋغوز: « يايىن اىستىسىندە باغدادا گىتمك ممكن دىيىل، بىر قەدە ر كىچەر، هاوالار سىرىنلە بىندن سونرا باغدادا^{۶۵} يوللانارىق » - دندى.

بوتون يايى اورادا قالدىلار و هاوالار سىرىنلە بىندە، باغدادا يولا دوشدولر.

اۋغوزون بغداد، بصرە وقونشو اۋلكە لره يۋروشو

اۋغوز ياي آيلاريني بعلبلك داغلاريندا و اونون اطرافيندا كئچيرتديكدن سونرا، هاوالارين سرينلە ديبى واخت باغداد طرفە يئرىدى. باغداد اهللى اۋلجە دن ايل اولموشدو. اۋغوز دياربكرە چاتاندا باغدادين بوتون گۈز كىملى آداملارى اونو قارشىلاماق و قوللوغوندا اولماق اوچون اورايا گلدىلر. اونلار اۋغوزلا بىرگە باغدادا دۋندولر.

اۋغوز باغدادا گلندىن سونرا، اورادا بىر آيدان آرتىق قالدى. بوتون اعيانلار اونونلا بىرگە ايدىلر. سونرا شەھردن چىخدى و ابستى لر دوشنە قەدەر اورادا - قىشلاقدا قالدى.

هاوالار داھادا قىزاندا، كوردوستان داغلارينا - بايلاغا گئتىدى، باييزدا بصرە يە يئرىدى.

بصرە اهللى، باشقا ولايتلرين جماعتى كىمى تابع اولدو (اۋغوزا)، ايل اولدو و وئرگى وئرمە يە باستلادى.

بورادان اۋغوز خوزستان طرفە يۈنلدى و او اۋلكە لرى بوتونلوك لە ايل انديب، اۋزلرينە تابع ائتدىلر. اونلار هامىسى وئرگى وئرمە يى قرارلاشدىلار.

بورادان لور داغلاريندان كئچىپ اصفاهانا گلدى. اونلار اصفاهانا ياخينلاشاندا، اونون اھالىسى اطاعت يولونا گلەدى، مقاومت گۈستەردى، دوشمنچىلىك گۈستەرىپ، ووروشا گىردى. ھنج بىر وجھلە

حاصاردان چۆلە چىخىمىردىلار .

اۋغوز اصفاهانين اۋنونە اۋن مینلیك قوشون يىغىيىب امر انتدى :
 « اگر اصفاهانلى لار قالادان چىخىيىب، دۇيوشە باشلاسالار، اوندا
 ووروشون ! » معین و اختدان سونرا همين اون مینلیك قوشونون يثرينە،
 ديگر بو جور دسته گۆندە رير و اۆلكى دۇيوشچولرى گئرى قايتاريردى .
 او ييرى دۇيوشچولر (عئىنى و اختدا) اصفاهان ولايتىنى غارت انديرديلر .

اوغوز بو اۆلكە دە اوچ ایل اولدو و (بو مدتدە) اونون
 دۇيوشچولرى بوتون ولايتى غارت و تالان انتديلر . اوچ ایلدن سونرا
 اۋغوزون بوتون قوشونلارى اصفاهانين قالا قاپى لارى نين اۋنونە
 يىغىشىدى . اونلار اوچ گون، اوچ گئجە اصفاهان قوشونو ایلە
 ووروشدولار . بىر گون قوشونون بىر حيصە سى، او ييرى گون باشقا
 حيصە سى ووروشوردو . بو مینوال ایلە تام يئددى گون كئچدى .

بونون بىر فايداسى اولمايىنجا اوغوزون بوتون ايشلرينە رهبرليک
 اندن و اۋغوزون اعتمادىنى قازانان قارا سولوك، اتاسى يوشى خوجانين
 يانينا گئندى . او، اتاسينا دئدى : « بىز چوخ بۇيوك ووروشمالارا گيرديک،
 آنجاق هله كى، اصفاهانى آلا بىلمە ميشيک . بيزه بو وضعيتدن چىخيش
 يولو گۆستەر ، نه انده جه بيميز حقده دوشون . »

يوشى خوجا اوغلوندان بو وضعيتتى اۋيره نينجه اونا دئدى :
 « ديوارلا ووروشماغىنيزدان بىر فايدا اولابىلمز . سىز ديوارا
 ياخىنلاشدىغىنيز و اخت، اونلار (بو و اخت) سىزىن آتلار يىنيزى و
 اداملار يىنيزى محو انديرلر . سۆز بوخ كى، اونلار يىن ضرب لرى داها
 كسرلى دير، بو سببىدن سىزىن دۇيوشچولر گرە كسىز اولور، ايشە
 بارامىرلار . بو وضعيتدن چىخيش يولو بئله دير : قوی قوشونون بىر

حيضە سى ائلە گىزىلە نىسەن كى، اصفاهانلىلار اونلارى گۆرمە سىنلر.
 قوى بو قوشونلار ھىچ بىر ايشە قارىشماسىنلار و ھىچ بىر كىس
 گىزىلە نىسەن (بوسقودا دوران) قوشون بارە دە بىر شنى بىلمە مە لى دىر.
 (قوشونون) او بىرى يارىسى ايسە اصفاهانلىن داروازاسى قارشىسىندا
 يىشنى دن دۆيوشە گىرسىن. اگر (اصفاهانلىلار) شھردن چىخماسالار،
 اونلار يىن شھەر كىنارىندا كى باغلار يىن تالان ائدىن، سونرا ايسە بىلە ائدىن:
 قوى سىزىن اوردو باسىلمىش كىمى گىرى چكىلىب، قانچاغا اۆز
 قويسون، اونلار اوردو نو اىزىلە مە يە باشلاياجاقلار. شھردن خىلى
 اوزا قلاشاندىن سونرا، بوسقودا دوران عىسگرلر اونلارا آرخادان ھجوم
 ائلە سىنلر (ئىدە لر). اورادا اصفاهانلىلار ازىلىب، باسىلاجاقلار و گىرى
 قانچا جاقلار. انچاق اونلار يىن شھەرە قانچىب گىزىلە نە لرىنە يول وئرمە يىن،
 ھامىسىنى قىرىن (اۆلدورون) .»

قارا سولوك اۇغوزون يانىنا گىلىب، اتاسىندان اۆيرىندى يىنى
 چىخىش يولونو اونا دانىشدى. بو تدبىر اۇغوزا آغلاباتان (اويغون)
 گۆرۈندۈ. و اونو قبول ائتدى. اونون اوغوللارى قىرخ مەن عىسگرلە
 بوسقودا دوردو، اللى مەن عىسگرە دە قارا سولويون باشچى لىغى ايلە شھەر
 دروازاسىندا ووروشماغى، اطرافى تارمار ائتمە بى بويوردو. اۇغوزلا
 بىرگە شھەر داروازاسىنا گلن بو اللى مەن عىسگر ھم ووروشور، ھم دە
 اصفاهانلىلار يىن اتولرىنى تالان ائدىر دىلر. اصفاهانلىلار اونلار يىن چوخ
 بۆيۈك داغىنتىلار ائتىدىكىلرىنى و سايلارى نىن دا اۆلكىنە گۆرە خىلى
 ازالدىغىنى گۆرۈنچە عىسگرلرىن بىر حيضە سى نىن غارت اوچون باشقا
 بىرە گىتتىدىكىلرىنى دوشوندولر. بو گۆمانلا شھەر دروازاسىنى آچىب،
 شھردن چىخدىلار. قىلىنچلار يىن سىبىرىب، اۇغوز اوردوسو ايلە ووروشا

باشلادىلار. اۋغوز عسگرلىرى، ايرە لىجە دن دوشونولدىو كىمى، داغىلدى. و قاچماغا اۆز قويدو. ياواش - ياواش اولدوقلارى يىردن اوزاقلاشىپ، شەردن خىلى آرالاندىلار و اونلارى آرخالارى ايله صحرايا چكدىلر.

اۋغوزون اۋغوللارى قىرخ مین عسگرلە عزرائیل كىمى آرخادان اونلارین اۆزە رىنە دوشدولر. شەر داروازا سىنى كسە رك، شەردن چىخانلارین بىرىنى دە ساغ بوراخمايدىلار. بىلە جە اصفاهانى دا آلدىلار. اصفاهان اوغورلا آلىندىقدان سونرا، اۋغوز اوغوللارىندان دۇردونە فارس و كرمان طرفە يوللانماغى و بو اۆلكە لرى توتماغى تاپشردى.

اۋغوزون اۋغوللارنى فارس و كرمان طرف لره گۇندە رمە سى

اۋغوز اوغوللارىندان دۇردونە فارس و كرمان طرف لره گىتمە يى و بو اۆلكە لرى توتماغى امر انتدى. اوغوللار آتالارى نىن اىستە بىنە گۆرە بو اۆلكە لره يولا دوشدولر و اۋنجه كرمانا گىرىپ اورادا ووروشدولار. كرمانى دا اصفاهانى آلدىقلارى كىمى آلدىلار. اوزون مدّت ووروشدولار. اورادا ايشلرىنى بىتىرىپ فارس ولايتىنە گلدىلر و اۆلجە شىرازى آلدىلار. بىر ايله قده ر اورادا قالىپ بو يىرلرىن آلىنماسى ايله مشغول اولدولار. هر بىر يىرى توتدوقدان سونرا، آتالارىنا خىبر

گۆندە رىر، بوندان سونرا نە اندە جىكلرى و جماعت لە نىجە داوراناجاقلارنى سورشولار.

اۋغوز بىشلە امر ائىدى: « مادام كى، بو اۆلكە تىزلىك لە آلىنمىشىدیر و ایل اولوب اطاعت اندیرلر، اونلاری غارت ائتمە یین. وئىرگی قویون اوچ ایللىك وئىرگی لری الاراق، گىرى دۇنون». خبر گتیره ن چاتیب اۋغوزون سوزونو اونلارا یتتیرىنجه، اوغوللاری اونون (اۋغوزون) ایستە یینە گۆرە وئىرگی قويدولار. اوچ ایللىك وئىرگىنى آلیب اصفاهانا، آتالاری نین یانینا دۇندولر. سونراكى اوچ ایلین واختی گلینجه، یشنه کرمانا و فارسا قوشون گۆندە ریب، بوسایاق اورانى توتدولار. اونلار وئىرگی نین مقدارىنى معین لە شدىریب، هر یشره شىخنه تعین ائدیلر.

اۋغوز بوتون بو مدت عرضینده اصفاهاندا قالدى.

اۋغوللاری گىرى دۇندو کدن سونرا، عراق عجمی توتماق فکرىنه دوشدو و اورالارین وضعیتىنى اۆیره نمک اوچون او طرفه ائلچى لر گۆندە ردی.

اۋغوزون عراق عجمه ائلچى لر گۆندە رمه سى

اۋغوز آدی چكىلن بو اۆلكه لره صاحب اولدو قدان سونرا، عراق عجمی توتماق ایستە دى. اۆلجه ایكى یوز عسگر آبییریب، عراقا گۆندە ردی. بونلار او یشلردن بیلگى توپلامالى، اورالارین حاکیم لریندن چكىنمه لى، اوراداكى قالا و حاصارلارا دقت ائتمه لى ایدى لر. اۋغوز اونلارا امر ائىدى: «بونلار ایچه ریسینده آلا بیلە جه یینیز کىچىك یشلری

آلین، آنجاق بۇيوك و استحكاملى بىرلرە ھجوم ائتمە يېن». بو ايكى يوز عسگر عراق عجمە يولا دوشدولر. رى، قزوين، ھمدان و ديگر شەرلرین اھالیسینە اۇغوز و اونون اوردوسو حقده خبر گلیب چاتمیشدی و اونلاردا اۇغوزا قارشى بىر سئوگى اويانمیشدی. بئله وضعيتده چيخیش يولونو اۇغوزا قارشى اوردو گۇندە رمە مکدە گۇردولر، چونكى بئله اولماسا، چوخلو اينسان قيرىلاچاق و اۆلكە تالان اولاجاقدى. اولجە دن اطاعت كمرينى بئللرينە باغلاماق، ايل اولوب، اۇغوزون حضورونا گلە رك، اۆلكە نين و نرگيسينى اونونلا قرارلاشماق و بو و نرگينى ھر ايل (اۇغوزون) خزینە سينە يئتيرمە يى لازيم بيلدى لر.

بئله قرارا گلدى لر كى، اۇغوزا قوللوق ائتمك (تكسە ميش) شرفينە چاتماق اوچون اونون يانينا گئتتسين لر، و نرگى قۇبولدوقدان سونرا، اوغوزون راضيلیغینی آلاق اۆلكە لرینە گئرى دۇنسونلر. اونلار اۇغوزون حضورونا گلندە باھار ایدی. اۇغوز آرتیق اونلارین اۆلكە لرینە بئريمە يە قرار و نر میشىدى و يوروشە حاضیر ایدی. اونلار اۇغوزون حضورونا گلدى لر، دوعا ائتدیلر، سونرا ایستە دیکلرینی بیلدیردیلر. اۇغوز اونلارین كۆنوللرینی آلدی، و نرگى و باشقا ایشلرینی قرارلاشدیردی و گئرى دۇندە ردی.

بوندان سونرا يايلانماق اوچون دماوندە ^{۶۷} يوللاندى.

بولدا بئله بىر حادثە باش و نردى: ياشلى بىر قادين حاملە اولموش و بىر اوغلان اوشاغى دوغموشدو. آنجاق يئمە يە بىر يارپاق بئله اولماديغيندان آج قالمیشدی. يئمك اولماديغيندان كۆرپە سينە و نرە جە يى سودو دە بوخ ایدی و كۆرپە آج ایدی. ايكى - اوچ گوندن سونرا تصادفاً بىر چاققال گۇردولركى، آغزیندا اولاديغى قيرقاوولو آپاریردی. قادينين

ارى چاققالا بىر دىيە نك ووردو، او دا قىرقاوولو آغزىندان بوراخىب قاچدى. كىشى اونو آلىب بىشىردى، سودله نىب كۆزبە نى امىزدىرە بىلسىن دىيە قادىنىنا وئردى. بىر نىچە گوندىن سونرا اونلار اوغوزا چاتدىلار. كىشى اوغوزون حضورنا گلېنجه سوروشدو: «ھارادايدىن، نىيە يولدا گئرى قالدىن.»

كىشى قادىنى نىن يولدا دۇغدوغونو و بونا گۆرە گئرى قالدېغىنى سۆيلە دى. لاکىن اوغوز اونون سۆزوندىن راضى قالمادى و آجىلايىب دندى: قادىنىن دوغاجاق دىيە يولدا اوردودان گئرى قالماق اولورمو؟ سىزكى بو سببىدىن يولدا گئرى قالدىنىز، اوندابورادا قالىن. اونا توركجه «قال آج» دندى. بو سۆزون معناسى «اى قادىن انلە آج دا قال»^{۶۸} دىمكىدەر. اوغوز اونا بىلە دندىدىن اودا اورادا قالمىشىدەر. واختىلابو آد خالاج كىمى دىلە ياتمىش و بو باخمىدان خالاج قىبلە سىندىن اولانلار بوكسىن اۋولادلارى و تۆزە مە لرى دىر.

اوندىن سونرا اوغوز دىماندە گلىب، بوتون يايى اورادا قالمىشىدى، يايىز گلېنجه ايسە مازندران اطرافىنى توتماق اىستە بى ايلە اۋ يانلارا يئردى.

اۋغوزون مازندراننا يۆروشو، ووروشوب اونو و ديگر ولايت لرى: گورگان، دهستان، خۇراسان و كوهيستانى^{۶۱} توتماسى.

اۋغوزون دماوند داغىندا يايلاقلىرىنى ياي موسومو باشا چاتىنجا، مازندران، آمل، سارى و آسترآباد^{۶۰} و بو ديارين ديگر شهرلرني توتماق اوچون يوروشه باشلادى. بو شهرلردن بعضى لرىنى ووروشماقلا، بعضى لرىنى كۆنوللرني آلاقلا اله كنجيردى، بعضى لرى ده اوز ايستك والتماسلار يلا گليب ايل اولدولار. اۋغوز قيشى اورادا كنجيردى. بو يئرلر يهاميسيني اطاعتي آلتينا آلدى، هر يتره شيخنه تعيين انتدى. او بيري يازى دماوندده كى يايلاقدا كنجيردى. گرگان، دهستان و او يئرلره انلچى لر گۆنده ردى و بو اۆلكه لر ين حاكم لرىنى آيدى. بو اۆلكه لر ين جماعتي دا اۋغوزون حضورنا گليب وئىرگى لرىنى شرط له شدىلر. اونلار اوچ ايل ين بورجونو قاباقچادان اۆده مه لى ايدى لر. اورادان خۇراسانا گئده رك اورانى ايل انتدىلر، اسفراين و سبزوار^{۶۱} اهلينى ده اۆزلىرىنه قاتدىلار. يالنيز نيشاپور^{۶۲} اهلى باش ايمه دى. ترس ليك انديب ووروشماغى قرار وئردى، شهردن كنارا چىخمايدىلار.

اۋغوز قيشى بورادا كنجيردى. ياز گلىنجه، نيشاپور و طوس^{۶۳} طرفه يوللاندى و بو شهرلرى آلدى. يازى اورادا كنجيردى

وقىش گىلىندە ابىورد، سرخس و مرو^{۷۴} طرفە يوللانىيىپ، بوتونلوك لە او ولايت لرى اۋز اۋلكە سىنە قاتدى، بوتونلوك لە اوچ ايلين و نرگىسىنى اونلاردان قاباقچادان آلدى، يايى ھراتا^{۷۵} گىلىپ اورانى يايلاق انتدى. بورادا ھراتين و نرگىسىنى معين لە شديريب آلدى. بئله ليك لە كوھستان ولايتىنى و او مملكتى بوتونلوك لە آليپ و اوچ ايلدن بىر خزينە يە و نرە جكلرى و نرگىنى قويوب، گىرى دۇندو. بايىزى ھراتدا كىچىردى. اورادان اوغلونون بىرىنى احتياط اوچون دوققوزمىن دۇيوشچو ايلە بصرە يە گۇندە ردى. يوقوشون اورا جماعتىنە گۇستە رمە لى ايدى كى، اۋغوز پادشاه و اونون اوردوسو ياخىنلىقتادىر، ھىچ بىر وجە ايلە فيكىرلىرىنى دە يىشىپ، و نرگى و نرە يى گىچىكىدىرمە سىنلر. اوچ ايلين و نرگىسى قاباقچادان آينمىشىدى و سونراكى اوچ ايلين دە و نرگىسى نين و نرلىمە سىنى قزارا آلدىلار. اۋغوز «من اۋزوم دە گىلىرم» دئىە بىر خبر يايىپ، اوغلونو دوققوزمىن عسگرلە ھامىدان سونراكى اوچ ايلين و نرگىسىنى آلماق اوچون گۇندە ردى. اۋغوزون اوغلو آتاسى نين بويوردوغويلا بصرە طرفە يوللاندى. گلدىيى يىنرلر دە اوچ ايللىك و نرگى نين ھامىسىنى آلاچاغى خبرى ايلە اطرافا ائلچى لر گۇندە ردى. قزارا آيندى كى، اۋغوزون اوغلو قايبداركن بو و نرگى لرى آتاسىنا آبارماسى اوچون اونلار عراق عجمە يىغىلسىن. و نرگى لر عراق عجمە توپلاناندان سونرا، اۋغوزون اوغلو اۋز اوردوسو ايلە گىرى دۇنركن، بو خزينە لرى آليپ آتاسىنا آپاردى.

اونلار يىن اولمادىغى بو اوچ ايلدە اۋغوز ھرات، سرخس و بايقىز^{۷۶} ولايت لرىندە ايدى.

اۇغوزون يوردونا قايتماسى و عۇمرونون سون ايللىرى

اوغلو يانينا قايدىنجا، اوغوز اۋز اۋلكە سى و يوردونا۔ كۇرتاق و اۇرتاغا گىشمە يە قرار وئردى و داھا تىز چاتماق اوچون قور و قورجىستان^{۷۷} يولونو ايزلە مە بى بويوردو. يولدا يوكسك بىر داغا چاتاندا بىلە بىر حادثە اولدو: بو داغى قالين قار اۋرتوبو اۋرتموشدو و بو قارىن اۋزوندىن ايكى۔ اوچ عايلە اۇغوزون اوردوسوندىن گىشىر قالمىشىدى^{۷۸}. آنجاق بىر جانلى نين بىلە اوردودان گىشىر قالماسى حاقدى امر (ياساق) واردى. اۇغوز بونو بىلىپ، راضى قالمادى و دندى: «نئجە اولسوركى، ياغان بو قارا گۇرە اينسان يولوندىن قالير؟». بو بىر نئچە عايلە يە قارلوك، يعنى قارلى^{۷۹} لقبىنى وئرىر. (بو گون دە اۋزلىرىنى قارلوك آدلاندىرانلار بو عايلە لردندىرلر)^{۸۰}.

بو داغى كىچىدىكىدىن سونرا آمىيە چايىنا چاتىپ اونو آدلادىلار. سمرقندە دوغرو آخان بۈيوك بىر چايىن^{۸۱} اوزە رىندە كى ايلىك ولايتىنى دە كىچە رك، بخارا ايلە سرحدە بىرلە شن يالقىز آغاچا^{۸۲} گلدى. بىر نئچە گون قالدىقدان سونرا، اورادان بوتون اوردوسويلا ساغ۔ سلامت اۋز يوردونا^{۸۳} يوللاندى. اۋز اۋلكە سىندىن چىخىپ آبرى۔ آبرى مملكت لرى آلماسى و سونرا گىشىر يە يوردونا دۇنمە سى تخمىنأ اللى ابل سورموشدور. اۇغوز يوردونا ياخىنلاشاندا واختىلا يولدىن گىشىر قايتارمىش اولدوغو كانقلىلار و اويغورلار اونو قارشىلاماق اوچون

دوققوز گونلوك يولا چيخميش و بخشيشلر گيتريميشلر.

يور دونا دۈنمە سى شرفينه دوزه لديلميش بايرام اوچون دوخسان مين قوچ و دوققوز بوز دايچا كسيلمە سيني امر اتتى، بۈيوك توى دوزه لتدى و قيزيل اتو (چادير) قوردوردو. بو بايراملاردا، طنطنە لردە اۋزويلە جھانگيرليك سفرلرينە آپاردىغى و ساغ - سلامت يوردونا قايتاردىغى آلتى اوغلو بير گون اووا چيخدىلار. تصادفاً بير قيزيل باي ايله اوچ قيزيل اوخ تاپدىلار. اۋز آزالارينا برابرليك لە بۇلوشدورمك اوچون، بونلارى آتالارى نين حضورونا آپاردىلار. اۋغوز بايى اوچ حيضە يە بۇلوب اوچ بۈيوك اۋغلونا، اوچ اوخو ايسە اوچ - كيچيك اوغلونا وئردى. بئله بويوردو: باي بايلادىغيم اوچ اوغلومدان تۇره ين قبيلە لر بۇزاۋك آدلاناچاقلار. چونكى بونلارا بايى بۇلك اوچون اونو مطلق پارچالاماق گرە ك ايدى. بۇزاۋك سۇزونون دە معناسى پارچالاماق، بوزماق دئمكدير. اوخ بايلادىغيم ديگر اوچ اوغلومون نسليندن تۇره ين قبيلە لر ين آدى اوچۇك اولسون. بۇ، اوچۇك، يعنى اوچ دنە اوخ دئمكدير^{۸۴}. بويوردو كى، بوندان سونرا اۋغوللاريندان هر هانسى گليرسە بيرليكدە (تماغاميشى) چاليشمالى و «بيز هاميميز بير كۆكدە نيك» دئيب، اوردودا دا اۋز يئرلرينى و رتبه لر ينى ييلمە لى ديرلر. بونلاردا بئله قرارلاشدىلار: «باي وئردىكلرى نين يئرى داها اوستون اولمالي و اوردودا ساغ جيناح (قولو) توتمالي ديرلار. اوخ وئردىكلرى نين يئرى آشاغى اولوب سول جيناحى توتمالي ديرلار. چونكى باي پادشاه كيمي حۇكمولودور، اوخ ايسە اونا تابع اولان بير ائلچيدير. اونلارين يوردونو دا بونا بنزەر تعيين اتتى. بو تويدا (طنطنە دە) هامى نين قارشيسيندا سۇزونو تاماملانيب بويوردو كى، من

اۋلندن سونرا يىترىم، يوردوم و تاختىم اگر اوزامانا قده ر ساغ قالارسا، گۆنوندور». قارا سولويو فداكارليغينا و گۆزەل ايشلر گۆزدويونه گۆزە چۇخ اۋيدو: وضعيت لريندن بئله گۆزەل چيخيش تاپماغى هارادان اۋيره نيردين؟ - دئيه اوندان سوروشدو. قارا سولوك آرتيق سيريى گيىزلە تمە دى. قاراسولوك اۋغوزون قوجالارى اۋزلىرى ايله گۆتورمە مە سيني، يولدا قويماسى حقينده كى امرينه قارشى چيخاراق آتاسيني نئجه اۋزويە گۆتورمە سيني دانىشدى. آتاسى نين اۋيرتديى بوتون تدبيرلىرى اۋغوزا دانىشدى و ائله جە دە آتاسى نين اۋيرتديكليرنى سۈيە دى. اوغوز آتاسيني گتيرمە سيني امر ائتدى. قارا سولوك آتاسيني گتيردى. بوشى خوجا و اۋغوز بىر - بىرىنى گۆرونجه اۋغوز عذرلر ديلە دى. بوندان سونرا تام راحاتلىقلا ياشاماسى اوچون سمرقندى اقطاع اولاراق وئردى. قارا سولويە «اۋلو - بىگ» (امير بزرگ) رتبه سى و خلعت، كمر، بخشيش، وار - ياتير وئردى.

بوتون بو ايشلر همين بۈيوك توى (طنطنه) ائناسيندا اولدو. اۋغوزدا بو يىترده اۋز يوردونا دۇندو. اۋغوزون مين ايل ياشادىغىنى سۈيە بىرلر. بوندان سونرا اۋغوز اوردوسو ايله هميشە بۇرادا اولوردو. آمما بئله دئىيرلر كى، بىر دفعە كىل - باراك دۇنموش و وئرگى گۆندە رمە ميشدى^{۸۵}. اوغوز قىبچاقلارى^{۸۶} اورايا گۆندە رميش، آتيل و يامان - سو^{۸۷} ساحيللرينە قدرە ر گئديب، اورالارى اۋزلىرينە يورد ائتمە لرينى بويورموشدو. ايندير - تاريقى^{۸۸} وئرگىسيني اونلارين تاقار و علوفه سى اولاراق آيىردى. بو وئرگىنى اۋزلىرى نين ايستە بى ايله دۇنلوق دا وئرە بيلە رديلر. قىبچاقلار كىل - باراكدان، دربنددن و او طرفدە اولان اۋلكە لردن وئرگى لرى توبلايىب خزينە بە گۆندە ر دىلر. او واختدان

قېيچاقلار اورادا قالىپ يورد سالدیلار و او اۆلكه اونلاردا محكم له ندى.
اۋغوز مین ایل عۆمور سور دو کدن سونرا وفات ائتدی والسلام!

اۋغوزون اۋغلو گۆن خانین پادشاهلیغی

اوغوزدان سونرا بۆيوك اوغلو گۆن خان اونون يثرينه كىچدى.
خان تخته چىخار كن، اونون يىتميش ياشى واردى و يىتميش ايل ده
پادشاهلىق ائتدى. بوندان آرتيق عۆمرو اولمادى. اوغوزون اۋلوموندن
سونرا بللى اولدو كى، اوغوز قديم زامانلاردا بىر شهر سالميش، آدىنى
يىنى كند^{۸۹} قويموشدو. بو شهرى ايركىل خوجا^{۹۰} آدىلى چوخ اغىللى و
تدبيرلى بىر آدامين اداره سينه و نرمىشىدى. («ايركىل» سوزونون معناسى
نه بى ايسه اوزونه چككمك؛ خوجا ايسه اۋلو و بۆيوك دنمكدىر). ايركىل
خوجا گۆروب - گۆتورموش ياشلى بىر آدام ايدى. كىچمىش قايدالارا
گۆزه اوغوزون اۋولادينا چوخ صميمى ياناشيردى. بىر گۆن گۆن خان
دندى: «اۋغوز بۆيوك بىر حكمداردى و بىر اۋزونو اۋز اينه آلىب، چوخلو
مال - دولت و سايسيز حنىوان (مال - قارا) توپلايب. ايندى اونلار
هاميسى سىزىندىر. سىز آلتى قارداشين آلاھين ايدنى ايله دۇرداوغلو،
بىرلىكده ايبىرمى دۇرداۋولادىنيز وار. اولاييله ركى، اونلار سونرالار اۋز
آرالارىندا وۇروشسونلار. بونون چاره سى بو دور كى، هر بىرى نىن
رۆتبه سى، مشغوليتى، آدى و لقبى و نرىلسين، هر بىرى نىن بىر نشانى و
تامقاسى^{۹۱} اولسون. بونونلا تانىنسىنلار و هىچ بىرى نىن ديگريله بىر
ساواشى اۋلماسين. هر بىر اۋولاد دا اۋز بىرىنى بىلسين. بونو بىنله ائتمك

دولتین محکم لیبینی و سیزین خئیر خواه آد قازانمانیز اوچون گرە کدیر .
 بو سۆزلری گون خان چوخ بە یندی و ایرکیل خوجایا
 دئدیکلرینی یثرینه یثرمه بی امر ائتدی. ایرکیل خوجا هله اوغوزون
 ساغلیغیندا بیرنجی یاریسی بۇزاؤک، اوییری یاریسی اوچ اؤک آدینی
 آلمیش بو اوغلانلاردان اولان ایبیرمی دۇرد اؤولادین هر بیرینه بیر لقب
 وئردی. یئنه هر بیرینه اونلارا عاید اولان حئیوانلاری وورماق اوچون تامقا
 معین ائتدی. هر بیر اوغولا هانسی حئیوانین اۇنقون اولاجاغینی دا
 بیلدیردی. «اۇنقۇن»^{۹۲} - «آزیک بۇلسون» سۆزوندن عمله گلیب، یعنی
 خوشبخت اولسون، بئله لیک له ده، اۇنقۇن «خوشبختلیک» و «دولت»
 دئمکدیر. ایندی هر بیر کسی تفاعۆل بولو ایله و هامی نین اۆز آدی
 آلتیندا آیدینلاشدیریب اۆیره نک.

(۱۵۹۷ آ)

بۇزاؤک لار

باشجا بۇیوک اولان اوچ قارداشا اۇغوز بۇزاؤک آدی وئرمیشدی.
 ایرکیل خوجا اونلارین اوغلانلاری نین هر بیرینه اۆزو لقب و آد
 وئرمیشدی. اونلارین قبیله سیندن اولان هر کس بو لقب له نسلین آدیلا
 آدلانیردی.

ھاميسيندان بۇيوك اولان گۆن خانين اۋولادلارى:

۱. كايى ۱۲ - يعنى محكم تامقاسى: اۇنقون.
۲. بايات - يعنى دولت لى و نعمت لى تامقا: اۇنقون.
۳. آلكاراولى - يعنى اولدوغو هر بشرده اۇغور قازانين تامقا: اۇنقون.
۴. قارا آوۇل - يعنى قارانلىق يولدا اۇزاغى گۆرەن تامقا: اۇنقون.

ايكىنجى اۇغلو اولان آى خانين اۋولادلارى:

۱. يازير - يعنى چوخ اۋلكە لردن سنين طره فينى توتاجاقلار.
 ۲. دۇگر - يعنى اۆنسىت نامينه.
 ۳. دۇردورقا - يعنى اۋلكە لر آلان.
 ۴. يارۇرلو (جايۇرلو) يعنى اۋيوغ، اونون آدى ياغما ايدى.
- دۇبوش واختى تقصيرى اولدوغوندان جزالاندىردىلار. خيتاى طرفيندن آسن سرت بىر كۆلك واردى. آدى سام - سۆيره ك ۱۴ ايدى. چوخ ناراحاتلىق گتيره ردى. اونو بو كۆله بين اسه جه بى يثره گۆنده ريب، كۆله بين قاراشيسىنى آماغى امر اتدىلر. بونونلا اونو محو ائتمك ايسته ييردىلر. بو زاماندا بورادا اونون نسليندن تۆركمن يۇخدور. اونلار آنجاق خيتاى مملكتينده اۋلورلار.

اۆچونجو اۇغلو اولان اولدوز خانين اۋولادللاری:

۱. آوشار - يعنى چتويك و اووچولوغو سئوہ ن.
۲. كيزيك - يعنى قوتلى و ساواش سئوہ ن.
۳. بىگدىلى - يعنى بۇيوكلرين سۆزو كىمى عزيز.
۴. كاراچين - يعنى يئمہ بى بۇل، خلقى دۇبوران.

اۇچۇكلار

ياشجا كىچىك اولان اوچ قارداشى اۇغوز سول قول اۇلاراق،
معين له شديرميش و اونلارين آدينى اۇچۇك قويوشدو.
ايركىل خوجا اونلارين هر بىرينه آبرى - آبرى آدلار وئردى.
بوجۇر:

گۇك خانين اۋولادللاری:

- ۱ - باياندۇر - يعنى هميشه بۇللوق ايجيينده اولان، تامقا: اۇنقۇن.
- ۲ - بشچہ نہ - يعنى ياخشى ايشلرہ سعى گۇستہ رن. تامقا:

اۋنقۇن.

۳ - چاۋۇلدۇر - يەنى ھەمىشە باشقاسىنا ياخشىلىق اندن. تامقا:

اۋنقۇن.

۴ - چە پە نى - يەنى ھاردا دۆشمن اولسا، اۋرادا ساواشان. تامقا:

اۋنقۇن.

داغ خانىن اۋولادلارى:

۱. سالور - يەنى يىتىشىدىيى يىردە قلىنج و چۇماقلا ووروشار،

تامقا: اۋنقۇن.

۲. ائيمور - يەنى بۇيوك اۋردوسو و عسگرى اۋلان، تامقا:

اۋنقۇن.

۳. آلايۇتلۇ - يەنى ھەمىشە ياخشى اتلارى (دۇرد آياقلى سى)

اولان.

۴. اۆرۈگۈر - يەنى ايشلىرى داىما يوكسك لردە اولان.

دنىز خانىن اۋولادلارى

۱. يىقدىر - يەنى ھەمىشە بۇيوك و عالى. تامقا: اۋنقۇن.

۲. يىوا - يوكسك اتلارى اۋلان و ھنرلى.

۳. كىنىق - يەنى ھر يىردە عزىز اولان.

ايركېل خوجا بىلەن لېك لە آت اتى نىن ھانسى پارچاسى نىن ھانسى نسلە وئرىلە جە يىنى، بىر داھا ھىچ بىر ناراضىلىق و آنلاشىلمازلىق اولماماسى اوچون، تەيىن ائندى. تۇيدا ايكى آت كىسمە لى ايدى لر. آت اۇن ايكى ھىضە يە پارچالانىر. آتىن بىرىنى بۇزۇكلارا، اۇ بىرىنى اوچ اۇكلارا وئردىلر. بويونا ياخىن اولان آرخا سومويو، آرخايا ياخىن اولان اۇنورغاسى، بىردە ساغ قۇل بادشاھىن اۇلوس بۇيويونون اولمالى دىر. دىگر پارچالار بىر نسلە و اوغوزون اوغوللارينا آبرىجا باى (خاص اۇلوش)^{۹۵} كىمى وئرىلر. بو اونا گۇرە ائدىلر كى، ھىچ كس باشقاسى نىن بايىنى يىتمە سىن. بو جور تفصىلات ھر بىر قىبىلە نىن آدى آلتىندا يازىلدى.

او زامانلار تابع اولان اۆلكە حاكم لرىندىن بىرى وئركى اۆدە مكدن بۇيون قاچىرارسا، بىگ لردن بىرىنى دۇوشچولرلە (اونون اوزە رىنە) گۇندە رىرلردى^{۹۶}. بو يوللا يىرلردە وظيفە لر واختلى واختىندا يىرىنە يىتتىرىلردى. بوتون باشقا اۆلكە لردە دە اوغوزون اوغوللارى نىن ايشلرى تكمىل لە شندن سونرا، بىلە امر وئردىلر: ساغ قول اولان بۇزۇك قىبىلە لرى نىن يايلاقلارى سايرام سرحدىندىن و باشقورد داغلارىندىن تا قاراباغ قدەر اولسون. سول قول اولان اۇچۇكلار ايسە كۇرتاق، يىنى اۇدا (كارىسۇنۇر؟)، تۇقۇق؟ (قۇشلۇق؟) و بۇزىكادان تا آلمالىغىن آغداغىنا قدەر اولان تورباقلارى يايلاق ائسىنلر. قىشلاق كىمى (بۇزۇكلار) ساغ قول اوچون بارسوك، آكتاغ، ناماللىش (تاماللىش؟) باسار قوم تەيىن

ئىدىلدى. سول قول اوچون (اۋچوك) كايى (قارلى؟) درە، آسانئشى (سال كئچدۇم؟) كۇم سئئقىرى، كايى دۇردۇ، يار سئئقىرى^{۹۷} تەيىن ئىدىلدى.

گۆن خان ۷۰ ياشىندا تخته چىخىب ئىلە بىر او قەدە ر دە پادشاھلىق ئىتتىكىدن سونرا وفات ئىتمىشىدى. گون خانىن اوغلو دىب ياقوخان پادشاھ اۆلدى. گون خاندان سونرا پادشاھلىق تختىنە، اۆلو باباسى نىن آدىنى قويدوغو اوغلو دىب ياقوخان چىخدى. دىب ياقوخان بىگ لردن، اۆلولاردان و ديوان آداملارىندان سورىشدىكى، جدىمىز اۋغوز بوقدە ر اۆلكە لرى نىجە توتموش، هارادان، هارايا قەدە ر آلمىشىدىر (ضبط ئىتمىشىدى؟). بورايا بىغىلانلار اىچە رىسىندە سالور بۇيوندان اۆلان اۆلاش و اۆلاد آدىلى اىكى نفر آتا و اوغول اىرە لى گلىب، دىز چۆكوب سالاملاشدىلار و جواب وئردىلر: گۆندۇغاندان گۆنباانا قەدە ر بوتون اۆلكە لرى سنىن آتا - بابالارىن توتموشلار. بىز سە آرخابىنىق و بو اۆلكە لرىن وئرگى وئرمە لرىنى اىزلە بىرىك. اگر بىرى بۇيون قاقچىرسا، قارشىسىنى ئىلە شىتلى ووروشلا آلارىق كى، اوندان بىر نشانە (اىز) قالماز. آتا - بابالارىن آدى و شرفى داىما قالمالى دىر. ھىچ كىمسە سە وئرگى وئرمىكە گنجىكمە يە اورە ك ئىلە مز^{۹۸}. ياقوى خان بو سۆزلرى ئىشىدىنچە، چوخ سئويندى. اۆز - اۆزۈنە دئدى: « مملكتى اولدوغو كىمى ساخلايا بىلمك، بىلىك و باجارىغى گۆز قاباغىندا اولان بو اىكى كسىن سۆزۈنە قولاق آسماقلا ممك اولسون ». اونلارا تامامىلە (گۆوندى) آرخالاناراق، سون درجە سايغى - سئوگى و قوناق پرورلىك گۆستە ردى.

اونلارا دندى: « سىز بىزىملە بىر اولدونوز، بىز سىزىلر كىمى او بىرى نىسلىلرىن نۆكرلىرى دە بىزىملە برابر اولاجاقلارمى؟ ». اونلار دندى لركى: يازىر قبىلە سىندن اولان آلان آدلى بىر بە ى و اونون اوغلو بۇلان (اۋولاخ) ۱۱۱ ائلە جە دە دىب چىنقىشۇ اوغلو بار كىش، تاشبىك (ياشبىك) و اونون دا دۇگر نىسلىنندن اولان اوغلو باقلىۇبە ى (بالقۇبە ى) ۱۱۲ بىزىم آرخامىزدىرلار. باياندۇر نىسلىنندن اولان تۇلىو (قولۇ) ۱۱۳ خۇرا دا بىزىم مەتقىمىزدىر. سىن دوشمنلرىن اولان هر يىردە بىزىملە بىرلىكدە اولورلار و سىن اوچون (بولوندا) اۋلومە گىدە لر. بو سۇزلىرى انشىدىب، دىب ياكوى خان چوخ خوشحالاندى و اۆرە ىى داهادا تپە رلندى، اۆز - اۆزونه دندى: « بو قده ر نىسلى منىملە بىردىر، اوندان تدبىرلرىن نىجە لرى دە گۆزە ل اولمالىدىر ». بو سبىدن آدى چكىلن نىسلىلرىن بە ى لرى نىن آتالارىنى يانىنا چاغىرىب ساخلادى. اوغوللارى ايسە انلچى كىمى گلە جك اوچ ايلىن وئركىسىنى يىغماق اوچون شام، ك. ر. ل. باشقۇرد، فارس، كرمان، اصفهان، بغداد و بصرە يە گۆندە ردى. بۇ يىرلرىن آدمى قايدا اۆزره وئركى لرى وئىردى. بوتون اۋلكە لر اونون قانادى آلتىندا ايدى. قونشو اۋلكە لرىن حكمدارلارى نىن هامىسى آتا - بابالارىن چاغىندا اولدوغو كىمى اطاعتدە ايدى لر. دىب ياقوى خان بىر مەت پادشاهلىق ائتدىكدن سونرا آ. ن. اى. ك. مام. و اۋلكە نىن اھالىسى دوشمن اولوب اطاعت ائتمە دى. بورا گۆندوغاندا يىرلە شن بىر ولايتدىر، آدىنا يىمىكان (يىمىكى) دىيىرلر. چوخ گۆجلو اينسانلار ايدى لر. (اونلارىن) ايكى كىشىسى باشقالارى نىن اون كىشىسىنە قارشى دورا بىلە ردى. بو قبىلە نىن گۆنش دوغان واختى طبىل چالماق كىمى بىر عادتى وار ايدى. ياقوى خان اونلارلا دوشمن اولونجا بو اۋلكە نى آلماق

اۋچون اوردونو توپلايىب اورايا يوللاندى. اۋزانى تارمار انتدىكىدن سونرا گئرى دۇندو. آنجاق ايلاھى قەدە رين امرينه تابع اولدو (بويون آيدى): آتى سوروشدو، يىشە بىخىلدى. بىل سومويو سىنىب اۋلدو^{۱۰۲}. اوندان سونرا اونون يىشینه كۇرس ياوكوى^{۱۰۳} تخته چىخدى. اونون نايىي آيش اۋكلى اۋلسون^{۱۰۴} ايدى. گۆرە جەبى ھەر بىر ايشى اۋنجه اونونلا دانىشىب سونرا اندەردى. اوتوز ايل پادشاھلىق انتدى و اوندان سونرا اوغلو كۇروياساق ياوقوى خان پادشاھ كىچدى. دوخسان ايل پادشاھلىق انلەدى. اوندان سونرا اينال ياوقوى خان اونون يىشینه كىچدى. دىيىلە نلرە گۆرە او بوز اىگىرمى ايل پادشاھلىق انلەدى. حاكىمىتى زامانى او اۋز وزيرى، نايىب و بەيلىرى كارو (؟) كۇيو و بايات (؟) دەدە كىرنىچىك سالورلاردان اولان دامتاق و يىنە سالورلاردان^{۱۰۵} اولان اۋكسى ابلە مصلحت، مشورت اندەردى. بو دۇورده بوتون مملكتلرەدە و ولايتلرەدە صلح و امين - امانلىق ايدى. پادشاھلىغى سونا يىتتندە اوغلو اينالسىر ياوكوى خان^{۱۰۶} اونون يىشینه شاھلىق تاختىنە چىخدى. يىتدى ايسل پادشاھلىق انتدى و اۋلكە يە تام خوشبىخلىك و امين - امانلىق وئردى. اونون وزيرلىرى سالورلاردان اۋكسى خوجا و بيوالاردان تابان خوجا ايدى. يىتدى ايللىك پادشاھلىغى دۇورونده اوغلو آلا اتلى كىش يىرنىك لى كايى اينال خاندان چوخ راضى ايدى. ھلە اۋز ساغلىغىندا پادشاھلىغى اوغلو آلا اتلى كىش دىرنىك لى كايى اينال خانانا^{۱۰۷} وئرمك ايستە بىردى. بو سۇزون معناسى « بىر آلا آتا مېنىمىش و ساموردان بالتار گىمىش » دىمكىدەر. كايى ايسە آتاسى نىن آدى دىر. اونو شاھلىق تاختىنە اوتورتدو. اونون پادشاھلىغى دۇورونده پىغمبرىمىز حضرت محمد مصطفىٰ عليه السلام ظھور ائتمىش، بو حىكمداردا بايات دەدە كىرنىچىكى ائلچى صىفئىلە اونون حضورونا

گۈندە رمیش و مسلمان اولموشدو. بو قۇرقود بايات نسلیندن اولوب قارا خوجانین اوغلو ایدی^{۱۰۸}. چوخ آغیللی، بیلیک لی و کرامت صاحبی بیر کس ایدی. اینال خان سیر یاوقویون دۋورونده مثیدانا چیخمیشدی.

بو سۆز لری سۆیلە یە نین دندیینه گۆره ایکی یۆز دۇخسان بش ایل عۆمور سورموشدو. اونون گۆزە ل سۆز لری، دنییم لری و حقینده گۆزە ل حکایت لر چوخدور و بونلار حقدە آیریجا دنییله جکدیر^{۱۰۹}. بو زامان آتاسی نین تعیین ائتمیش اولدوغو نایب لر و کۆمکچی لری اۆلدولر، اونلارین یشینه باشقا نایب و وزیر لر سنجیلدی. اونلاردان بیرى باياندۇرلاردان اولان دننکثر، اوپیری ايقديرلردن اولان دۇنگی ایدی. بو پادشاه اۆلونجه یە قده ر وزیر لیک و نایب لیک بو ایکی شخصده ایدی^{۱۱۰}. کابی اینال خان اۆلنده باياندۇر دننکثرین اوغلو اثرکی^{۱۱۱} بۇيوك بير سوڧره اچميشدى. ایکی گۆل دوزه لتدی: بیرینی یوقورت (آیران)، او بیرینی کۆمیسلا دولدوردور^{۱۱۲}. ائله چوخ آت، اینک، مال و قویون آتی بیغیلمیشدی کی، بونلاردان بیر ننجە داغ عمله گلmişدی^{۱۱۳}. نه قده ر اۆلکه وارسا، اورادان آدمالار یاسا گلmiş، هامییا دا ینمک وئرمیشدیلر. اونلار اۆز لری ایله ینمک گۆتورموشدولر. لاکین یننه ده آرتیق قالمیشدی. بو پادشاهین اوغلو یوخ ایدی. سون واختلاردا خانیمی تصادفاً حامله اولدو و او، اۆلدویو زامان اونون اوشاغی اۆلدو. بو اوشاق دوغولاندا، بايات بویوندان اولان کۆزقوت و اثرکی هر ایکیسی بو اوشاغین آدی تۇمان اولسون دندی لر، یعنی دۇمان. دیوانین بۇيوكلری دندی لرکی، «دومان قارانلیق دئمکدیر و بو پادشاهلیغا لایق بیر آد دنییل، بوندان گۆزە ل بیر آد قویماق لازیمدیر». قۇرقۇد بئله دندی: «دومان قارانلیق اولسادا، اۆتلار اوچون چوخ فایدالی اولان نملیک زامانی یارانیر. بو

اوشاغين آتاسى نين اۋلومويلە خلقىن كۈنلو غملە دولموش، اطرافى دۇمان
 آلمايش و قارانلىق بۆرۈموشدو. آنجاق اۆميد انده بيلە ريك كى، بونلار
 كىچە جك، گۆنش دۇغوب دونيايا بىر يىنى ليك گتيرە جك، اۆتلار
 چوخالاجاق و هامى نين ايشى دوزە لئە جك دىر. بو سبىدن اۇنا بو آدى
 قويدوق»^{۱۱۴}. ياقوى خان اۋز يىرىنە اوغلو آلا تلى كىش دىرنىك لى
 كايى اينال خانى قويدو. حياتى بويونجا اۋو اۋولايير. اۋلدوروب دىللىرىنى
 كسە رك، بىر قۇتويا قوبوب، ساخلايير و دىيركى، اگر اوغلوم اۋلارسا،
 دۇغولان كىمى بو دىللىرى اونا وئرين، حثيوانلارين دىلىنى اۋيرە نسين.
 تۇمان خان دوغولان زامان بو قۇتونو تصادفاً تابدیلار و ايچينده كى لرين
 هامىسىنى سۇدا ياخالاييب، تومان خانانوردى لىر. بو سبىدن اوشاق
 بۇيوينده بوتون حثيوانلارين دىلىنى بىليردى^{۱۱۵}.

بوندان سونرا بۇيوك، كىچىك - هامى توبلاشىب تومان خان
 بۇيويە نە قده ر تختى كىمە وئرمك بارە دە مصلحت لئە شيردى. قۇرقۇد
 هامى نين آراسىندان اوجا سسلە دئدى: « پادشاهىمىز اۋلدويو واخت هامى
 بىليركى، اثركى اونون قوللوغوندا ايدى و گۆزە ل آد - سانى وارايدى.
 چوخ دە يرلى خدمت لرى وار. ايكى گۆل دوزە لىدىب، آيران و كۇمىس لا
 دۇلدوروب. اۋ قده ر دە ات توبلادى كى، هئىچ بىر كس بونو انده بىلمزدى.
 اونون حقى داها چوخدور و زمانين و وضعيتين (شرائطين) حۇكمو
 بىلە دىر: تومان خان چوخ كىچىكدىر و پادشاهلىق وظيفه لرىنى يىرىنە
 يىتيرە بىلمز. پادشاهلىق بو اوشاغين آدىنا يازىلسين. او بۇيويە نە قده ر
 اونون آدىندان بىزلرە باشچىلىق ائتمك اوچون ايندى يە قده ر بونا چوخ
 بۇيوك حق قازانمىش اثركىنى اونون نابىي تعين ائتمە لى يىك! قۇرقۇد بو

سۆزلرى دئيه نندن سونرا، هامى راضىلاشدى و بو اوشاغى پادشاهلىق تختينه اوتورتدولار. اثر كىنى ده اونا نايب سئچدى لر. ايران و كۇمىس دولو ايكى گۆل ياراتدىغى اوچون آدينا گۆل اثركى خان دندى لر و اونو شاهلىق تختينه اوتورتدولار^{۱۱۶}. دوققوز ايل پادشاهلىق تختينده قالدى. پادشاه آدى ايله باشچىلىق ائتدى. تومان خان بۇيو دوكدن سونرا، شاهلىق تختى ارتا و حقوقى جهتدن اونا چاتمالى ايدى. تختى طلب ائتدى. ساغ و سول قۇل بيگ لر يندن ملازيمان اوچ يوز نفرينى و عسگرلر ينى چاغىريب « آرتيق تخته چىخىرام » دندى. نايب گۆل اثركى خان بونو بىلىپ چوخ قۇرخدو و ناراحت اۇلدو. گۆل اثركى خان كۇمكچى لر ينه (نؤاب) دندى: دوققوز يوز قوبون، دوققوز دايجا كسىن، مجلس (تۇى) قۇرون و تومانا دئيين كى، من اۇوا گئتىدیم». بو توى قورولاندان سونرا كاسا تقدىمى مراسىمى اوچون آيرىجا اوچ مین قوبون، اوتوز دايجا حاضىرلانماسىنى بۇيوردو. قۇرقودون يانينا آدام گۇنده ريب، اونون كاسا تقدىمى مراسىمىنده اولماسىنى ايسته دى. « سن دولتين داياغىسان، ايشلر ائله بئله اولاي بيله ر، لاکين شبهه بوخدور كى، حق تومان خانين طرفينده دير. تخت و مملكت اونوندور. گلىب ايسته دىيى فيكرى بىلدىرسىن، بيزده اونا اويغون داوراناق. بوخبرى آلىنجا قۇرقود اورايا گلدى. گۆل اثركى خان تومان خانين شرفينه تۇى قۇردو. قۇرقود ايسه كاسا تقدىم ائتدى.

يىتمك لرى گتيرىپ بايلاياندا، قوجا بىر قۇردون اولاماسى انشىدىلدى. تومان خان بوتون حثوانلار ين دىليني بىلدىيىندن، بۇ قۇردون نه سۇيله دىيىنى ده آنلادى. او دئىيردى: « چوخ حثيف كى، من آرتيق قۇجالدىم. اۇووما چاتا بىلمىرم. اگر چاتيرامسا، توتا بىلمىرم، توتورامسا

پارچالایا بیلیمیرم». قوجا قورد سۆزونو قورتاران کیمی اوچ جوان قورد بئله جواب وئردی لر: «اگر سن یاشلی و گوجسوز سنسە، بیزیم گوجوموز وار. اگر هر گنج یاشلییا کۆمک ائتمزسە، اونون نە دە یە ری وار. بو گنجە دۇمان، قارانلیق و شدتلی طوفان اولاجاق؛ بوندان استفادە ائدیپ، توی اوچون گتیریلیمیش حئیوانلارین هامی سی نین قویروقلا رینی، قارینلارینی پارچالاییب سنە وئره جه بیک. بونلاری نوش ایله بیئە رسن، همیشه سنە بئله کۆمک ائندە جه بیک». گۆل اثرکی خانین قویونلاری قۇروبان قارا باراک آدلی ایتی اونلارین یانیندا ایدی. بو ایت بئله جواب وئردی: «اگر پادشاه منە ایستی، یاغلی بیر قۇیروق وئرسە، سیزلردن هئچ بیرى نیزی بیر قۇزویا بئله ال اوزادیپ، بییە لئمنیزه یول وئرمە رم».

پادشاه اوغلو تومان بونو ائشیتجک حاضیر یئمە بین اوستوندن بیر قویروق گۆتوروب ایتە آندی. اطرافیندا کی لار دئدی لر: «هئچ ایتە دە بئله قویروق آتارلار؟» او بئله جواب وئردی: «گول اثرکی خانلا آرامیزدا هئچ بیر آنلاشیلمازلیق (اینجیک لیک) اولماسین دئیە آدییم. هم دە بئله دئییرلرکی، بیرینه صدقه وئره جکسن سه، اول ایتە وئرمک لازیمدیر. ایت غم سیز اولارسا، بییزده غم سیز اولاریق. بونون اوچون بو قویروغو وئردیم». سونرا یئیب یاتدی لار. گنجە یاریسی تومان خان اویانیپ، یانیندا کیلارا دئدی: «باخین گۆرون، باییردا کولک اسیر یا یوخ؟ باخیب گۆردولرکی، اطراف قارانلیق، کولک اسیر، دهشتلی یاغیش یاغیر. بونو تومان خان سؤیله دیلر و تومان خان قوردلارین سۆزونون دوز اولدوغونو آنلادی. بیر قده ر آبازیدیقدان، کولک وقار دایانیدیقدان سونرا، ایتی

آختاردىلار و قويونلارى دا گۆرمە دىلر. تومان خان قارا باراकिन سۆزۈندە دوروب - دورماماسىنى بىلمك ايستە دى. يانينداكى اوچ يوز دۇيوشچو قارا باراك و قويونلارين هارايا گىتدبيىنى اۆيره نمك اوچون دۆرد بىر يانى آختارماغى امر اتتدى. آختارىب اۆيره نديلر كى، گىشجە قويونلار قوردلاردان قورخوب هوركموش، قوردلارين ايزله ديبى قارا بارا اكلا بىرليكده، تكجە بىر يولو اولان آغلى آدلى بىر كىچيدە ۱۱۷ طرف گىتميشلر. قارا باراك قوردلارلا ووروشموش، كىچيدىن گيره جە يىنى توتاراق قوردلارين قويونلارا هجومونا يول وثرمە ميشدير. تومان خان بونو بىلىب، در حال آتينا ميندى و اورايا گىتدى. وضعيتى گۆردو و بوتون قوردلارى قيردى، بو ايتىن دە سۆزۈندە مؤحكىم دوردوغونو اۆزو گۆردو. امر اتتدى كى، قويونلارى انركى خانين يانينا آپارسينلار. انركى خان تومان خانين گلدبيىنى بىلىب، اونو طمطراقلا قارشىلاماغا چىخدى. گۆل انركى خان تومان خانانا دندى: « بو قده ر قويونا گۆره بىر شاهزاده نين گوج صرف انديب، بورولماسينا ده يە رمى؟ اگر بو قويونلار و بونلاردان مين دفعه آرتيغى دا قيرىلسايدى، هىچ بىر شنى اولمازدى؟ بيز هامىمىز سنين قوللارى نيق و هر نه يىمىز وارسا، سنيندير. چونكى سن بىزىم خانىمىزسان ». تومان خان جواب وثردى: « اصلينده قويونون سايبى نين هىچ بىر فرقى بوخدور. آما آد - سانىمىز و بختىمىز باخىمىندان بونلارين قيرىلماغى پيس اولاردى. سونرا جماعت دئيه ردى كى، تومان خانين آياغى اۋغورلو (دوشرلى) اولمادى. اونون شرفينه وثرىلن تۆيون قويونلارى تلف اولدو ».

سونرا تويا باشلادىلار و بو توى بىددى گون، بىددى گىجە داوم
 انتدى. تويدا هر گون دوخسان قويون و دوققوز دايجا كسىردىلر. بو آرادا
 قورقود ايره لى چىخىب تومان خانانا دئدى: «آنان وفات انده ركن، سن
 كۆربه اوشاق اولدوغون اوچون، پادشاه نايى نىن كىم اولاجاغىنى آراميزدا
 گۆتور - قوی انديب، سن بۇيوه نه قده ر گۆل اثركى خانى سئچدىك.
 ايندى آرتىق سن بۇيوموسن و اۇغورلا بو موقعه چاتمىسان. گۆل اثركى
 خان قوجالمىش و بو گون صاباچا چىخاچاغى بللى دئىل. ايندى سن اونو
 ايشدن آيىرىب اوزاقلادىرسان، خلق بونو ياخشى قبول اثتمز (سرزنش) و
 بودا سنين عاليجنابليغىنلا بير سىرايا سيغماز، چوخ تعجبلو و عجاييب
 گۆرونر. ان ياخشىسى بودوركى، سن اونون قىزىنى آلاسان و او دا بوتون
 مال - دولتىنى و خزىنه سىنى سنه وئره ر. بير مدتدن سونرا او اولنده تختى
 هر شئى ايله سنه قالار^{۱۱۸}»

تومان خان گۆل اثركى خانىن قىزلارنى تويدا كاسا توتاندا
 گۆرموشدو. قىزلارنى بيرىنى به يه ندى و اونو ايسته دى. بو سببدن توى،
 ايلنجه لر و تاماشالار بير آى دا اوزاندى.

بير مدت كئچىدىن سونرا، تومان خانىن بۇيوك چادىرىنى باشقا
 ائولرىن قارشىسىندا قورموشدولار. بير گون تومان خان تخته اوتوروب،
 مۆرگوله بيردى و بايىردان كئچىن بير قادينىن سۆزونو اثىتتىدى. گويا اينى
 (اينى؟) خانىن اوغلو اوجى خان دئىيرمىش كى، تومان خانىن آلدىغى گۆل
 اثركى خانىن قىزىنى داها اول من سئومىشديم و آلاقادىم. امما او، آرايا
 گىرىب، قىزى آلدى، اونون يانىنا گئده جه به م، ساواشىب (ووروشوب)
 قىزى گئرى آلاچام. تومان خان بو سۆزلىرى اثشىدىب، اۇزونو خبرى
 يوخموش كىمى آهارماغى گره ك بىلمه دى. يشرىندن قالخاراق،

عسگرلارنى چاغىرىپ بېغدى و اۋجى خانىن اوزە رېنە گىتىدى.

اورايا يىتتىشىدىيى زامان آينى خان^{۱۱۹} چىخمادى، ووروشماغا اۋجى خان گىلدى. تومان خان اونونلا ووروشدو، غالب گىلىب، ايكى گون، ايكى گىنجه اونو پايتختىنە قەدەر قوودو. نھايت، يوز سواری ايله اونون اوردوسون بىر داھا باسدى. اۋجى خانى توتاراق، گىثرى دۇندو و اۋز اورودسونا قوشولدو. بىر مەدەت اونلار يىن اۋلكە سى نىن ھندە ورىندە قالدى. اۋجى خانى حضورنا چاغىرىپ، دىدىيى سۆزلرى و فىكرىنى سوروشدو. لاکىن او، ھىچ بىر وجھلە بونلارى بونونا آلمىردى. اونون آدىندان دىيىلىپ، تومان خاننا چاتان سۆزلرى دە اوستوندن آتدى. بو بارە دە ھىچ نە دانىشمادى. جواب اولاراق، يالنىز بونو دىدى: «آرامىزداكى ووروشمانىن سىبى يالنىز اودوركى، سىن بىزىم اۋلكە مىزە ھجوم ائتمىسەن، بىز دە بونا قارشى دورمالى اولموشوق».

تومان خان اونون ھىچ بىر وجھىلە عذر دىلە مە دىيىنى گۆروب، اۋلدورولمە سىنى امر ائتدى^{۱۲۰}.

بو يىتردە داھا بىر ايل قالدى. اونون آروادى اولان گۆل ائركى خانىن قىزى ارى نىن او مملكتدە بىر مەدەت داھا قالاچاغىنى بىلىپ، اۋزو اورايا يولا دوشدو. بو واخت او، حاملە ابدى و دوغوم دا ياخىنلاشىردى، بولدا بىر اوشاق دونيايا گىتىردى. بونو گۆل ائركى خاننا خبر وئردىلەر و ھر ايكىسىنى اونون يانىنا گۆندەردىلەر. گۆل ائركى خان اوشاغى يانىنا گىتىرتدى، توى قوردو و بو اوغلانا كايى ياوقو خان^{۱۲۱} آدىنى وئردى. قىزىنى تومان خانىن يانىنا گۆندەردى و اونلار بىر - بىرىنە قۇوشدولار.

داھا سونرا تومان خان آينى خاننا اۋز توتوب دىدى: «آنا - بابالارىنىز ھىمىشە آنا - بابالارىما ايل اولوب، بويون ايبىلەر. آما اوغلون

بیزە قارشى پيس فيكىرلر بسلە دىيى اوچون، اۆلدورولمە سىنى امر انتدیم. اگر ايندى سن اورە كدن منىملە دانیشيب، اولكى كىمى اطاعت انده رسن سه، دۆزگونلوك له وئرگی لرى گۆنده ررسنسه من بو اولكه نى سنه وئرەرم»^{۱۲۲}. آينى خان اطاعت گۆسته ريب، صميمى لىيىنى گۆسته ردى و تومان خان دا بو ولايتى اونا وئردى. بۇيوك راضىلىق لا اونو گئرى بوللادى، اوزو ده پايتختينه دۇندو^{۱۲۳}.

اوشاغى نىن اوزونو گۇرونجه، سنوينچ و شادلىقدان نه انده جه يىنى بيلمە دى. بىر مدت گۆل اثركى خانلا بىرگه عدالت له. دۆزگونلوك له ايشلر گۇردو.

داها سونرا اوغلو كايى ياقوى بۇيويوب يتتكين لشدى و بىر دفعه چاي كناريندا بىر گنج ايله اوينا بىردى. بولداشينا حيرصله نه رك، قاميش قلم قدر نازيك (توركلر تىكان دئيرلر) اوچ اۇجلو اولان بىر اۆتو گۇتوروب، اونو بولداشينا ووردو و اونو قلم كىمى ايكى بئرە بۆلدو. بو اۆتون اوجلارى آلماز كىمى ايدى. اۆتو اۇنا ووران كىمى، كسىجى اوجلارى اوشاغين بوغازىنى اۆزدو^{۱۲۴}. هامى بونو گۇروب دهشته گلدى.

تومان خان بو حادىشه نى بىلىب دئدى: «منيم اوغلوم، كىم نه دئير دئسين، تانريدان قوت آير و عرض انتدى كى، بوندان سونرا اونون آدى تيگئن بىلى ائربىچكئن كايى ياقوى خان اولسون!». بونون معناسى بىر آدامين باشىنى تىكان اۆتو ايله اۆزه ن (بىچن) دىمكدىر^{۱۲۵}.

بىر مدت سونرا گۆل اثركى خانلا تومان خان تخته اۆتوردوغو واخت تۇى ايدى و تومان خانين اوغلودا اورادا ايدى. هامى نىن يانيندا او گۆل اثركى خانا دئدى: «بو تخته اوتورماق منيم آتامين حلقى دىر. اوزون

مەتدە تىركى، سەن بونا صاحىب چىخمىسان. آتام بۇيۇپە نەن سونرا آنامى
 اونا وئردىن كى، ھەلە دە تەختە اوتوروب، حۇكم اندە سەن. ايندى ايسە مەن دە
 بۇيۇموشم، سەن ايسە چوخ قوجالمىسان. ايندى تەختدەن ائنىپ، اونو بىيە
 سىنە وئرمەك واختى گلەمە بىب مە؟ ھەر بىر بۇيۇك و كىچىك بىلەر كى، بو
 تەخت بىزىم حەقىمىز دىر. بوندا بىلە تەختە اوتورما، آرامىزداكى دوستلوق
 و بىرلىك دوشمەنچىلىپە و آناشېلمازلىغا چئورىلەمە سەن».

گۈل اتركى خان بوسۇزلىرى ائشىدىب بىر مەت دوردو، سونرا
 دندى: «مەن بو سۇزلىرى داھا اۆل بىلەمە لى، سۇيە مە لى ايدىم و سەن
 تىكان ايلە بىرىنى ايكى بۇلدويون گون تەختى سەنە وئرمە لى ايدىم. آناچاق
 سەن مەندەن تەز تىرىندىن و دۆز دىيىرسەن. مەن نە دىئە بىلەرمە كى»^{۱۲۶}.

اترە سى گۆن گۈل اتركى خان بۇيۇك بىر توى (مەجلىس) قوردو:
 تومەن خانىن آتالارىندان قالان قىزىل ائوينى (چادىر) باشقا ائولرلە بىرلىكە
 قوردولار. گۈل اتركى خان قورقودو، بوتون اوغوز نەسلىنى (اۋرۇق)
 بۇيۇكلرى (اكابەر) و دىگەر گۆركەملى آداملارى (اشرف) چاغىرىپ دندى:
 «اوتوز ايكى ايلدىر كى، مەن بو تەختە اوتورموشام^{۱۲۷}. بو گۆن بو، تومەن
 خانىن حەقى دىر و اونا دا آتاسىندان قالماشدىر. اگەر بىزىم نەسلىمىزدەن بىرى
 پادشاھ اولماق ايسە سە بىدى، بو، بوش بىر خىيال اولاردى. پادشاھلىق
 تەختى، بونون اوچون اولو تانرى طرفىندەن سەچىلەن لەرە و اونلارنى نەسلىندەن
 اولانلارلا ايلقىدىر. بو بىر حەقىقتەدىر كى، بو كۆكەن گلەن لەر اصلا
 يانېلمازلار، آمما مەن يانېلا بىلەرمە. بونا گۆرە تەختە اوتور دوغوم
 اوتوز ايكى ايلدە مەندەن اينچى مەن اولوبسا سۇيە سەن» . اورادا كىلەر بىر
 آغىزدان جواب وئردىلەر: « بىر ھامىمىز سەن بو تون حەركەت لىرىندەن راضى و
 مەنۇنوق. كۆنلۈ موزدە سەندەن بىر اينچىك لىك توزو قالماشدىر» . سونرا

تختى تومان خانا قايتارىب دندى: « بئله بىر شرط له تختى وئىرىم كى، اونلار دا آتالارى نىن داوراندىقلارى كىمى داورانسىنلار، حق - عدالتدن دۇنمە سىنلر. نىجە كى، بىز ائتمىشىك».

سۇزونو بىتتىردىكەن سونرا ظرافاتلا نوه سى قايبى ياقويا دندى: «ائى منىم قىزىمىن اوغلو! آخىردا منىملە دۆشمەن اولدون. گل، سئوئىنجلە تخته اوْتور!» بو واخت اوشاغىن دوققوز ياشى واردى. جوايىندا دندى: «منىم بو بارە دە آتاملا سۇزوم و مصلحتىم (كئىنقىش) وار. صاباح بىزىم گونوموزدور و نە انده جە بىمىزى بىلىرىك، سنىن سۇزونە احتىياجىمىز بوخدور».

تويا گلن لىر گىتمە يە حاضىرلاشاركن، آتالارى يە ھە رلە بىركن، (توقامىشى) گىنجە اوغول آتاسى ايله مصلحت له شىب، (كئىنقىش) اونا بئله دندى: «آتاسى ساغ اىكن اوغولون تخته اوتورماسى دوغرو دىيىل. سن بىر توى قوروب تخته اوتور، من ايسە يالنىز سن قوجالاندان سونرا تخته اوتورام». آتاسى اونون سۇزونو بە يە ندى و قبول ائتدى. ھىمىن گىنجە آتاسى نىن واختىندا ايش باشىندا اولان بىگ لىرى (امرا)، مأمورلارى (گماشتگان) و عامل لىرى (اسىمال) چاغىرىلماسى و ھامى نىن بىغىلماسى اوچون ائلچى لىر گۇندە ردىلر. ھامى بىغىلاندا توى باشلادىلار. بو توى انلە گۇزەل قورولموشدوركى، بوندان اىرە لى ھىنچ كىم بئله سىنى گۇرمە مىشىدى. توى دۇز اون اوچ گون چكىدى. تومان خان اىلك گوندن تخته اوتوردو. يوزگون كىچىدىكەن سونرا اۇز آرزوسويلا تختدن دوشدو و اوغلو تىكىن بىلى اثر بىچكىن قايبى ياقوى خانى تخته اوتورتدو. بو خان دوخسان اىل پادشاھلىق ائتدى. چوخ قورخماز، لياقت لى ناموسلو بىر آدام ايدى، بوتون اولكە لىرى ياسانىن حۇكمونە تابع ائتدى و دونيانىن ھر

يثريندن اونا وئرگى لر گونده ريرديلر . دوخسان ايل پادشاهلىق انتديكدن سونرا اۆلدى . دفن دن و ياسدان سونرا به ي لرى (امراء) و ياخينلارى (مقربان) توى قوروب ، اوغلو اۆلادمور ياقوى خانى^{۱۲۸} تخته اوتورتدولار . اونون قارا آلپ^{۱۲۹} آدلى بير كيچيك قارداشى وارايدى و قارداشىندان داها چوخ سئويلىب - سايلىردى .

حاكيمىتى نين اون بشينجى ايلينده اۆلدرده اوغوزلارا اطاعته بويون ايه ن اۇيغور نسليندن آرىكلى آرسلان خان دوشمىچىلپيه باشلادى . اوغوز ياقولارى نين حاكيمىتىنه قارشى عصيان انتدى^{۱۳۰} . اۆلادمور ياقوى خان اوردونو - ييغيب ، اونو ساواشا چاغيردى . بو ووروش اوچون گره ك اولان بوتون ياراق و سورات احتياجىنى سايرام شهرينده تام اۆده بندن سونرا ، تالاس شهرى نين سرحدىنده آرىقلى آرسلان خانين اوردوسو ايله قارشىلاشدى . اۆچ گون ، اۆچ گنجه ووروشدولار . اولادمور گوج گليب اونلارى ازدى و آرىقلى آرسلان خان اۆز به ي لرى ايله بيرگه بو ووروشمالاردا اۆلدورولدو^{۱۳۱} . اۆلر اونلارا وئرلميش ويلايتلىرى گئرى آلدى و بو قبيله لردن كئچميش اوتوز ايللىك وئرگىسىنى آلدى . تام بير ايل بو اۆلكه ده قالدى . اۆلومدن قورتارميش اوردونون قالىقلارى اولادمور ياقوى خانين حضورنا گليب ، اۆز گۆناھلارنى بويونلارينا آلدىلار و اونا قوللوق ائتمه به حاضير اولدوقلارنى بيلدىردى لر .

آرىقلى آرسلان خانين كيچيك ياشلى بير اوغلو واردى . بير گون اونو اولادمور ياقويون يانينا گتيردىلر . اوشاغى گۆروب چوخ عذاب چكدى . گۆزوندن ياش آخىب دئدى : «يازيق ! آتالاريمىز ولايتى اوغوزلارا وئرميشدىلر . اگر آرىقلى آرسلان خان بوش اۆميدلره قايىلىب ، بئله نانجيب ليك ائتمه سه يدى ، بو اوشاق بئله كدرلى و يئتميم قالمادى .»

اوشاغى آلپ تاۋاج - خان^{۱۳۲} آدلاندېرىب بو ولايتين بادشاهليغى نى اونا وئردى. اونا ممكن قدره ر ياخشىلىقلار ائديب، اۋغۇر بە ي لرېنە دئدى: «آتا - باباميز سيزه هر زامان كۆمك ائتميش، قۇرۇموش و ياخشىلىقلار ائتميشلر. انشاءالله من ده بوندان سونرا بو يوللا گئده جه يم. سيزده تميز اۆره ك له و بۆتونلوك له بيزه اطاعت ائديب منتدارلىق يولونو توتسانيز و هميشه بيزه بخشيش گۈندە رسه نيز، بس ائده ر. بئله ليك له، سيزين هر گۈزە ل داورانيشينيزا بيزده جواب وئرجه بيك، آما بېر داها، آلاھ ائله مه سين، بيزه قارشى چىخيپ دىكباشلىق ائتسه نيز، عصيانكار قۇللارا نه ائدىلرسه، سيزين جزانيز اۋ اۋلاجاق».

بو سۆزلرى سۈيله يىب اۋرادان گئرى دۇندو و اۋز بايتاختينا گئئدى. آتاسى و دۋولت بە ي لرى اونون شرفينه توى قوردولار. بو بيغىنچاق و تويلار او قده ر خوش كئچدى كى، آتالاريندان ميراث قالان تورپاقلارى بو اوشاغا وئرمه يى قرارا آلدىلار. اويغورلاردان آلىنان بوتون اسيرلرين گئرى قايتاريلماسىنى بويوردو، بونون اوچون مملكتين دۇرد طرفينه جارچيلار گۈندە ريب، اسيرلرين گئرى قايتاريلماسىنى اعلان ائئدى لر. توپلانان اويغور اسيرلرينى آلپ تاۋاج خانانا گۈندە ردى. هر يئردە صلح بر پا اولدو و دىنجىليك يئنى دن قايتارىلدى. بوندان سونرا آتاسى تىكئن بىلى بىچكئن كايى ياوقوى خان اۋلدو. اولادمور خانين بوتون بادشاهليغى يئتميش بئش ايل چكدى. لاكين اونون اوغلو يوخ ايدى. اولادمورون اۋلوموندن سونرا كايى ياوقوى خانين اوغلو قارا آلپ حۇكمدار اۋلدو. آتاسى اۋرجى خانلا ووروشان زامان اونو دوشمنلر بئشىككن اوغورلامىشدىلار. سونرا گئرى دۇنوب آتاسىنى ساغ

گۇرموشدو ۱۳۳. اولادمور ياوقوى خانين يىتميش بئش ايللىك
پادشاھليغيندان سونرا، قارا خان تخته كئچدى و اييرمى ايكي ايل
پادشاھلىق اتدى ۱۳۴. او، اولندن سونرا ايسه ...

قارا خانین اوغلو بوغرا خانین پادشاهلیغی و مملکتین تختینە چیخماسی.

یاوقولارین وارثی اولمادیغیندان اونلارین نسلی کسیدلی. قارا خانین اوغلو بوغراخان پادشاهلیق تختینە اوتورتدولار. دوخسان ایلدن سونرا اونون اوچ اوغلو اولدو. ان بویوبو ایل - تکین، اورتانجیل قورو - تکین، ان کیچیگی دە بە ی - تکین ایدی. «تکین» سوزونون معناسی گوزل اوزلو دنمکدیر^{۱۳۵}. «بوغرا خان ینمە یی^{۱۳۶} (آشی)» آدلی خوره ک اونونلا باغلیدیر. دئییلن لره گوره بئله بیر حادثه اولموشدور: بیر گون عسگرلر آج قالمیش و «نه بیشره ک؟» دئییه سوروشموشلار. اودا جلد بیر قده ر خمیری گوتوروب اینده بوغورموش و قازانا آتمیشدیر. او زاماندان بو گونه قده ر بو خوره ک اونون آدیلا آدلانیر.

اونون دؤورونده حق - عدالت وار ایدی. هر بیر کس اوز حقیینی آلیردی. خلق بوللوق و اوجوزلوق ایچه ریسندە یاشاییردی. اوچ اوغلون آناسی باییر خاتین^{۱۳۷} آدلی چوخ آغیللی، بیلیک لی و گوروب گوتورموش بیر اروادی وار ایدی. اولکه ده کی ایشلر اوزره چوخ زامان او، حؤکم ونریردی. بیر گون بو قادین اولدو. بوغرا خان اوچ ایل یاس توتدو، اوتاقدان باییرا چیخمادی، ساچلارینی کسمه دی. بوغرا خان قوجالمیش و ضعیف له میشدی، گئنتدیکجه ده داها دا گوجدن دوشور (گئتری گئشیدردی؟). اونون بو حالینی گوره ن بە ی لر نهایت سوروشدولار: «اوچ اوغلوندان هانسینی اوز یئرینه خان سئچیرسن؟».

بوغرا خان جواب وئردى: مصلحت لە شىن، بە ى لى كىمى ايستە سە، اونو دا قويون». لاکىن اونلار بىرلىككە بو وظيفە نى بىرى ديگرى نىن اوستونە آتير، بىر - بىرى نىن رايىنى اۋىرە نىردىلر. سونرا بە ى لى بو وضعيت حقيقتە بوغرا خانغا بىلدىردىلر. بوغرا خان سوروشدو كى، سىز كىمىن حقدە دوشونورسونوز؟ اونلار جواب وئردىلر كى، «هر اوچو دە سئچىلمە يە لايقدىرلر، تخته - تاجا لايقدىرلر. حۆكم سىزىندىر!» بوغرا خان دئدى: «ھامىسىندان ياخشىسى اورتادىر». بە ى لى بو سۆزلردن آنلايدىلار كى، اۋرتانجيل اوغلو قۇرو - تكىنى سئچدى. بوندان سونرا بىغىلىب، يئددى گون توى ائتدى لىر و قۇرو - تكىنى تخته اوتورتدولار. سونرا قۇرو - تكىن آتاسى نىن يانىغا گىلىب اونا بئله دئدى: «آى آتا، نئچە اىلدىر كى، ائوين بىر كۆنچوندە اوتوروب، ياس توتورسونوز. بو يالقىزلىقدان نە چىخار؟» سونرا آتاسىنى چۆلە چىخارتدى و بىرلىككە اۋوا گئتىدلىر.

اۋودا قۇرو - تكىن بىر داغ جئىرائىنا اوخ آتدى. سارى قۇل آدلى بىرىسى بو اوخو تاپىپ، قۇرو خانغا گئتىردى. قۇرو خان دئدى: «او صداقت و صىمىلىيىندن بو اوخو منە گئتىردى». اونونلا چوخ گۆزەل داوراندى، اونو «لشكر كئش» بە ى لىيىنە اوجالتدى. اونا يوكسك يئر رتبه وئردى. اوودان قايتىدلىقدان سونرا قۇرو خان آتاسىغا دئدى: «آنامىن يئرىنى توتماق اوچون سەن بىر قىز آلاجاغام». بوغرا خان آغلايىپ دئدى: «ھانسى بىر قادين آنان بانو (بايىر) خاتىنىن يئرىنى توتا بىلەر؟ ھەم دە من قادينلاردان قاچىرام، بىز آتا - اوغولو كوسدورەر، اۋرتالىغا نفاق سالار». قۇرو خان بە بىلر بە ى لى اولان كۆنچە بە يىن^{۱۳۸} قىزىنى آتاسى اوچون ايستە دى. بىر دفعە توى ايدى. قىش مۇسۇمۆ ايدى. بوغرا خان سرخوش

اولوب ياتميشدى. (بوغرا خانين) آروادى قورو خانى بالنيز گۇروب، اونون خوشونا گللك اوچون باشينداكى بيت لرى تميزله مك ايسته دى. قوروخان هر حالدا آنام حساب اولور دنيه چكينه دن باشيني اونون ديزينه قۇيور. قادين اونا دئدى: «منى آتان اوچون ايسته دين، آما هنج منه باخميرسان و منى بير قوجانين اينده اسير ائتين». قورو خان كيشيليك غثيرتى و حيثيتى نين تاپداندېغىنى گۇروب غضب له دئدى: «سن قليبنده (اوزونده) بئله بير چيركين ايسته بى نئجه داشيبييرسان؟ صاباحدان گنج اولما يارق، آتاملا دانيشيب، سنه لايق اولدوغون جزانى وئره جه يم». سونرا اورادن چيخيب، انونه گلدى و ياتيب يوخولادى. قادين بو سيررين بيلينيب يايلاجاغيندان و هامى نين يانيندا رذيل اولاجاغيندان قورخدو. اونا قاباقلايب، بير حيله ايشله تمه بى قرارا آلدى: قورو خانين انويندن ايكى - اوچ قيز چاغيردى. او گنجه تصادفاً قار ياغميستدى، قيزلاردان بيرى قورو خانين چكمه سىنى گئينه رك، بوغرا خانين انوى نين قاييسنا قده ر آياق ايزلرى قويدو. سحر قادين كئچيب، گليب، ارى بوغرا خانا دئدى كى: «سنين اوغلون قورو خانين منه قارشى چيركين و اوتانماز آرزولار بسله مه سى هنج لايقدير (روادير)؟ باخ بودا اونون اتوه گلدبيينى نى گوسته رن آياق ايزلرى». بوغرا خان بو حادثه دن حدت له نيپ چوخ غضب له ندى و به يلرى چاغيريب، بو حادثه نى اونلارا دانيشدى. به يله دئدى لر كى، دوغروسونو اويرنمك اوچون ان ياخشيسى بودور كى، اونا توتوب، گوردويو گوناھى و آلچاقليغى اوزوندن سوروشاق. بوغرا خان بوناراضيلق وئردى. قورو خانين انويندن قاييسينا گلدى لر. او هله باتيردى. بيگلر دئدى لر كى، سنى توتماق اوچون بويروق وار. قورو خان چاشدى و فيكرله شدى كى، يقين آنت ليق

سارى قۇلباش گلمىشىدىر . بلكە دوشمن گلمىش و منى توتماق ايسته بىر .
 لاكىن بە يىلر دندى لىر كى ، سنى آتاوين امرى ايله توتوروق ، قورو خان
 دندى : « مادام كى ، آتامين امرى ايله منى توتورسونوز ، اوندا بويورون » .
 اللرىنى اوزاتدى و اونو توتدولار . قادينين سۆيىلە دىكلرىنى اوندان
 سوروشدولار . قورو خان بئىلە جواب وئردى : « بئىلە گۆرونور كى ، من
 اۇلانلارى آتاما دنمكدە گنجىكمىشم . او ، داها جلد تر به نىب مندن قاباغا
 دوشوب . ان ياخشىسى سونرا گۆره جه بين ايشى دىلینه گتيرمه . آغىللى
 آداملار دنمىشلر كى ، دىلە دوشن ايش زيان گتيره ر . بو اۇيود انسانلارا
 توتما دىقلارى ايشلردن دانىشماغى نصيحت ائدير ، چونكى بو آخىردا
 انسانا ضرر گتيرير » . سونرا اۇزو ايله بو قادين آراسىندا باش وئره نلىرى
 آچىق دانىشىر . به ي لىر سورغو زامانى اۇنون سۆيىلە دىكلرىنى آتاسىنا
 بىلدىر دىلر . قورو - تكىن دئىير : « دۆزدۆر آباق ايزى اونوندور ، آنجاق اۇ
 بئىلە بىر ايش تۇتمايىب ، بئىلە بىر آلچاقلىغا انتمه يىب » . بوغرا خان
 به يىلردن سوروشدو : « بو باره ده سىزىن فىكرى نىز نه دىر ؟ » .

او زامانلار « دىو قاياسى » آدلى يوكسك بىر داغىن آتە يىنده اژدها
 واردى ^{۱۳۹} . بو داغىن آتە يىنده اندە ك آدلى چوخ گنىش بىر دوزه نلىك ده
 اوچ دنه بۆيوك آغاچ واردى . هر آغاچ بىر چشمه نىن آياسىندا بيتمىش و
 هر آغاجىن آلتىندا ابكى ماوى اژدها واردى . اگر بىرى نىن گۆناهى
 اۇلاردىسا ، اۇنو يارالايىب ، اژدهانين يانىنا گۆندە ره ردىلر . اگر دوغرودان
 گۆناهى واردىسا ، اژدها اونو بىر آندا يئىردى . يوخ اگر گۆناه سىز و تمىز
 ايسه ، اونوندا يارالى وجودو ساغالىردى . ياخشى ، يا بىس آدام اولمالارى
 اوراداجا آيدىنلاشىردى . بوغراخان اونون خيانتكار اولوب - اولمادىغىنى
 آيىرد انتمه بى اژدهالارا تابشىرماق ايسته دى و گۆزلرىنى چىخارماغى

امر ائتدی. سونرا اونو ایتی گئدن چۆل دە وه سینە میندیریب بیر زنجی
 آشپازی دا اونا قوشدولار. آغاسینی قوروسون. زنجی دە وه نین ینده یینی
 الینه آلیب بو صحرا ایله ایکی آیلیق بولا دوزە لدی. بو واخت قورو خانین
 سېھسالاری و لشکرکشی اولان آنت لیق ساری قولباش یوخ ایدی. گئری
 دۆنوب، بو آجی خبری ائشیتجک، چوخ دوشوندو و اۆز - اۆزونه دندی:
 «آتاسی بوغرا خاننی اۆلدوروب باشینی اوغلو نا اباراجاغام، اونو یولدان
 دۆنده ریب تخته اوتورداجاغام. لاپ گۆزلیرى گۆرمه سه ده حۆکم ونره
 بیله ر». لاکین بیر قدره ر ده دوشونوب دندی: «من آتامی نئجه
 سئویره مسه، قورو - تکین ده اۆز آتاسی بوغرا خاننی انله سئویر. بئله
 دیرسه اونو اۆلدورسم، هئج خوشونا گلمز یاخشى بیر ایش گۆروب
 قوللوق ائتمک ایسته بیرکن، بوندان ترسینه بیس ایش گۆرموش اولارام.
 قوی بیر اونو تاپیم، اوندان رخصت آلسام، گئری دۆنوم آتاسینی
 اۆلدوره رم». تله سیک آتلاناراق گئندی.

بیر صاباح اونلارا یئتیشدی قورو تکین آت نالی نین سسینی
 ائشیدیب زنجی به دندی: «باخ گۆر آرخامیزجا گلیب چاتماق ایسته ین
 کیمدیر؟» او جواب وئردی: «بۆز آتین اوستونده بیر آدام اوتورموش و
 آتین سینە سینە بیر قارا قوتاز (کوتاس^{۱۴۰}) باغلامیشدی». اوندا قورو
 خان دندی: «انله ایسه بو منیمله دوستلوغا آند ایچمیش اولان آنت لیق
 ساری قولباش دیر. اگر قارداشلاریم اولسایدیلار، آتلاری قارا، قوتازی ایسه
 آغ اولاردی». بیر - بیرلرینه یاخینلاشاندا آتلاردان اندیلمر. ساری قولباش
 قورو تکینین ال - آياغینی اؤبوب آغلادی. قورو تکین دندی: «ای منیم
 وفالی دوستوم! منیم اوستومده سنین حقین بؤیوکدور. منیم قاراداشلاریمین
 دایرینه سن گلدین. گئری قاییت، ائوینه، اوشاقلارینا باخ. من گۆناه سیز

اولدوغومو بيليرم و بيليرم كى، ائوہ ساغ - سلامت قاييدا جاغام. اگر نتيجه باشقا جور اولارسا، ائويمه و اوشاقلار ما سن باخ».

آنت ليق سارى كولباش آغلادى و دندى: «من گئرى دؤنمه يه - جه يه م. ياخشى، يا بيس اولسادا، سنيله قالا جاغام».

اورادان يولا دوشدولر. بو اوزون يول قيسالدى. ايكى آيدان سونرا بير گون اوزاقدان اوچ آغاچ گؤزوندو. آنت ليق سوروشدو: «بو اوچ آغاجدان هانسينا ياخي نلاشاق؟» قورو تكين جواب وئردى: «من اور تانجيل اۋغول اولدوغوم اوچون اورتادا كى آغاچا». ائله بو ارادا اوچ داغ قوچو (كنچيسى) گؤزوندو. آنت ليق آئينى سوروب، دوز اژداهانين يانينا گلدى. قورو تكين طرفه باخاندا گؤزدوكى، او، بولاغين (چشمه نين) باشيندا ياتيپ، اژداها دوز اونون سينه سى اوستونه يئرى ييردى. سارى كولباش بوندان قۇر خوب قلينجينى چكدى، اژداهانى اولدورمك ايسته دى. اژداهايا دندى: «نه ائديرسن؟ او، پادشاه دير؛ گؤناه سيز اول - اول او نو بو آجينا جاقلى گونہ ساليبلار. اونا بير بيسليك ائتمه يه سن، دئيه سنى اۋلدوره رم»^{۱۴۱}. اژداها دندى: «ناراحات اولما، او، گؤناه سيز وترتميز دير». دىلى ايله قورو - تكينين هر ايكى گؤزونو يالادى و او دقيقه گؤزلىرى آچيلدى. اورادان ساغ - سلامت گئرى قايتيديلار. ائوينه قايديپ ارادا - اوشاغينى گوردو بو واخت، دوشميين گلد بيينى و بوغرا خانى احاطه ائتد بيينى خبر وئرديلر. تئز دوشميين اوستونه يئريديلر و اونو دارماداغين ائتدى لر.

قورو تكين آتاسينى گؤروب، باشينا گلن لرى اونا سؤيله دى. بوغرا خان جوا بيندا دندى: «بو قادينى منيم اوچون ايسته د بيين گوندن بيليرديم كى، بير گون فيتنه (بۇلقاق)^{۱۴۲} فساد سالا جاقدير. آما سن مينم

سۆزلەرمە قولاق آسمادىن. ايندى ايسە بو قادىنن جىزاسىنى نىجە اىستە بىرسن، ائلە دە وئىر».

قورۇ خان بىش دايجا گىتىرمە بى امر ائتىدى. قادىنى بىر آتىن قورۇغونا باغلايدىلار. ساغ قولونو باشقا بىر آتىن قورۇغونا، سول قولونو و آياقلارنى دا بىلە لىك لە او بىرى اتلار باغلايدىلار. اتلارى بىردن قامچىلادىلار و بىلە جە بدنى پارچا - پارچا اولدو. بو حاقدى رحمتلىك فردوسى بىلە دىمىشىدى:

« اىلخىدان بىر دايجا گىتىرمە بى امر ائتىدى. اونو اىپلە، قايشىلا بو بونندان كىچىرىب، آتىن بىلەنە داش كىمى باغلايدىلار. بو دايجا كىمى بىر كىچىر دايجا بىر حىوان گورونمە مىشىدى، بو كىملى حوكمدار اونو مىدان چىكىدى. مىدان بىر نىچە سۇوارى گوندردى. بو بونو قايشىدان كىمى كىچىر دىلر كى، دايجا اونو دايم چىكە بىلسىن، بىر آز سونرا اونو بىرە آتىب، سۇرۇكلە يە چىكىدى. بو (منظره) گۇرە نلرى دىهشتە گىتىرىدى. اونو اوقدر سۇرۇكلە دى كى، وجودونداكى دەرى تامامىلە سۇبولدو. اىستى بدنەن قانلار آخىردى. جانىنى بىلە جە عذاب و ايشىكنە اىچىندە وئردى. ظالمىدان عدالت گۇزله نىلمى؟ »^{۱۴۳}.

قورۇ خان دىدى: «بوندان سونرا كىم بالان دانىشىب بوھتان دىسە، آخىرى بىلە اولاجاق». سونرا بوغرا خان اوغلوئا دىدى: آرتىق ھىچ بىر سۇز - صحبەت و دىدى - قۇدو اولماسىن، دىئە، تىختە چىخ، پادشاھلىق سىنن حقىندىر. قورۇ خان كارى تالاسدا تىختە اوتوردو و بىتمىش بىش اىل پادشاھلىق ائتىدى^{۱۴۴}. اونون اولوموندىن سونرا، قوھومو اويوناق^{۱۴۵} كۆلنگدە^{۱۴۶} بىددى اىل پادشاھلىق ائتىدى. اوندان سونرا

اوغلو آرسلان خان كولنگده تخته چىخدى اونون قيرخ حاجىبى ^{۱۴۷} سوۋار
 اۋلكه سيندن ^{۱۴۸} آلدىغى سوۋار آدلى بىر قۇلو وار ايدى. او، چوخ هنرلى،
 قهرمان، قىوراق و اىستى قانلى ايدى. پادشاها چوخ ياخين ايدى. ائله
 ياخين ايدى كى، به ي لرین و وزيرلرین حضوروندا پادشاهین قولاغینا
 سۆز دئيه بيله ردی. بىر دفعه اونون تعريفى خاتونون قولاغینا چاتدى و
 اونون نىرىست لىيىندن و دىكباشلىغىندان شاشىردى. حاجىب لر و
 ايناكلار ^{۱۴۹} (مونقولجا ياخين دوست) اونا غبطه اندىردىلر. اۋز آرالارىندا
 مصلحت له شىب بىرلىكده پادشاها بئله دندىلر: «همين بو سوۋار پادشاه
 حقهده چوخ پىس فيكرده دىر. سنى اۋلدوروب، زورلا پادشاهلىغى اله
 كئچيره جك و سنین آروادىنى آلاچاق. بوتون بونلارى اۋيره نىب، گىزله ده
 بيلمە دىك».

كارا آرسلان خان سوۋارا ايش تاپشىرىب، بىر يتره گۈنده ردی و
 دندى: «گئرى دۈنده اونو پارچا - پارچا ائله مك اوچون سىزه وئىرىم».
 اونلار گئتدىلر، پادشاه دا حرمخانايا گئتدى. بۈيوك قادىنى اولان
 (مال؟) بال خاتون ايله جئوار (گۈوهر) خاتون اونا جانلىقلا شراب
 ايچمه بى آرزولاماق اوچون يانينا گلدى لر. پادشاهى غمگىن و اوزونتولو
 گۈروب، سببىنى بىلمك اىسته دى لر. آرسلان خان سوۋار حقىنده
 اۋىرندىكلرىنى دانىشدى و دندى: «قلىم بونا گۈره سىخىلىر. صاباح
 بۇرايا قايداندا، بۇنا گۈره سورغويا توتولاچاق. اگر دئىيلنلر دوغرو
 اولسا، اونو اۋلدوره جه يم». قادىنلاردا بئله دندىلر: «سۈزون دوزو، بىزده
 هر دن اونا حسد آبارىر و اونو خوشلامىردىق، چونكى، گىزلى - آچىق هر
 سۈزو جسارته سنه دئىردى. لاكىن او، قهرمان و چئوك بىر ادامدىر. هر
 جور ايشىمىن و قوللوغون عۈدهه سىندن گۈزه ل گلىردى. بوتون عادى

وظیفە لرى و پادشاھلىق ايشلرىنى، يىمك، ايجمك، آت، آقظير (قاپير)، دە وە كىمى حىوانلارنى يىملە نە سىنى پال - پالتار، گىيىم ايشلرىنى چوخ گۆزەل گۆزموش، تشكىل ائتمىشىدىر. اولاي بىلەر كى، اونلار غىبطە و كىندىن بو سۆزلرى دىيىبلر. اولجە درىندن يوخلاما و آراشدىرىلما آپارىلمايدىر. بىلە لىك لە، طرف لرىن موقعلرى و بىجلىيى بوشونا بوراخىلماسىن، يازىق گۆناھ سىز اىكن اونا غىبطە اندە نلرىن يالانى ايلە اولومە گىتمە سىن. سونراكى پىشمانلىق فايدا و ثرمز، ساكىت اولماق اوچون دقت لە داورانماق لازىمدىر».

كارا آرسلان بوتون گىجە نى بو ايش حقىندە دوشوندو. صاباحى گونش دوغاندا باش خجىيىنە (حاجبىنە) خىر و نرىب دندى: «من كۆيو - كلۆ حىصارا^{۱۵۱} اووا گىتمك اىستە يىردىم. آما اونلارنى (قادىنلار) بىر قدر ناساز اولمالارى بونا بۇل و نر مە دى. سىز اۋزونوز (اۋوا) گىتىدىن». اونلار دا پادشاھىن امرى ايلە گىتىدى لر.

انترتە سى گون سوۋار گلدى. كارا آرسلان ائلە ائتىدى، سوۋار اونو گۆرمە سىن. بىر گوندىن سونرا اونا خلعت گۆندە رىب امر ائتىدى كى، آناندا^{۱۵۱} و يىنى كند ولايت لرىندىن اوچ ايللىك و نرگىنى گىتىرسىن. اونا منشور و مال - قارا و نردى و بىر چوخ باشقا ھدبە لرلە يولاسالدى. سونرا كى گونلردە اۋز حاجب لرىنە و سوۋارا قارشى حىلە دوشونوردو. اۋزونو اولموش دىيىب، بىر تابوتا اوزاندى، خجىب لرە (حاجب لرە) و سوۋارا خىر گۆندە ردى كى. بس قارا آرسلان اولموشدور! خجىب لر بو خبرى انشىدىب، تىز گىرى قايتدىلار و تلە سىك بىر - بىرلرى ايلە مصلحت لە شمە يە باشلادىلار: «او بىزىملە ھىچ ياخشى داورانمىردى، خوش اۋز گۆستە رىب، اعتبار ائتمزدى، اۋستە لىك، بىزە اولان اينامى

قىرىب، سووارا اۆستونلوك وئره ردى. اونون ياسى يىزىم اوچون بىر گلىنىن تويو كىمى دىر». خانىن قادينلارى ايله ھىچ ماراقلانمادىلار، يالنىز بىر دفعە كۆنولسوز ياسا گلدىر. آرسلان خانىن خزىنە لرىنى الە كىچىرىب، اۆز آرالارىندا بۆلوشدوردولر. اونون طىيل و كۆسونو، بىردە بايراغىنى الە كىچىردىلر. ايكىنچى گون سووار گلىب چىخدى. بۆيوك بىر ياس مجلسى قۇردو. قادينلار يانينا گندىب اورە كدن آغلادى، ياندى. اونون آغى كىمى دندىبى شعرلر ھامىنى آغلاتدى. بوشەرلردە بئله دئىردى: «اى پادشاه، چوخ حثيف لر اولسون كى، سن بە يلرنى راضى سالمادين، ايندى اونلار سنىن اۆلوموندىن سونرا اتوينە و اوشاقلارىنا كۆمك ائتمە دىلر، طىيل و بايراغىنى اتولرىنە آباردىلار. ايندى سن اۆلندىن سونرا منىم ياشاماغىمىن نە فايداسى وار؟ سندن سونرا دوشمن لرى نىن سئوينىچ دونياسىنى كۆرمە مك اوچون اۆزومو اۆلدورە جە يم».

اونون بو آغلاماغىنى، سىزلاماغىنى ائشىتجك، قارا آرسلان بىردن اللرى ايله ووروب، تابوتو قىردى و آباغا قالخدى. قادينلار بوندان قورخوب دئدى لر: «بىر اۆلو نئجە اۆلدو كى، جانلاندى!» و قاچدىلار. سووار قاچمادى و اۇجا سسلە دئدى: «سنە صداقتىم و باغلىلىغىم بللى اۆلدو، منى دە اۆزونلە او بىرى دونيايا آبارماق اوچون گلدىن». قارا آرسلان اونو برك - برك قوجا قلايىب اۆيدو. اونون قلىبى سئوينىچ و راضىلىقلا دۆلو ايدى: «اوجا تانرى منە يئنى دن دىرلىك باغىشلادى و حياتا قايتاردى، سن ھىچ غم يئمە». سووار چاشقىنلىقلا دئدى: «سن انسانى بئله نئجە امتحانا چكىرسن؟» پادشاه دئدى: «ايندى صحبت واختى دئىيل. اوغلانلارىم ايل آرسلان و محمود بوتون يۇمان و خدمتچى لرلە آتلايىب گنتسنىلر و قىرخ خجىبى توتوب گتىرسىنلر».

اونلاری توتوب پادشاهین حضورنا گتیردیلر. بیلمه دن توتدوقلاری ایشدن اوتانیب، بشیمان اولموش و گۆزلرینی یثره دیکمیشدیلر. پادشاه غضب له قیشقیردی: « نیه گۆزلری نیز یثره دیکیلیمیشدیر؟ ». اونلار قورخودان چاشیب جواب وئردیلر کی: گۆناهکار اولدوغوموزدان.

آرسلان خان امر ائتدی: «سیزین سووار حقیقته دندیکلری نیز آوزونوزه قارشى چئوریلدی. اوندان منه دندیکلری نیزین هامیسی آوز مۇردار جانینیزدا وارمیش. بیزیم طیبیل و زورنامیزی ائوینیزه آهار میسینیز. من تابوتدان چیخماقدا بیر قدره ر گنجیکسئیدیم، گلیب یئتیشن سووار سیزین آوزونوزدن آوزونو آلدوره چکدی. ایندی سیزین ائتدیکلری نیزین جزاسی آلودمور، بوخ اولماق دیر». و اونلارین آلدورولمه سینی سووارا حواله ائتدی. سووار دندی: «پادشاهین اجازه سی ایله اونلاری ائله آلودوروم کی، بوتون دوشمنلره عبرت درسى اولسون». اونلاری یول آیریجینا گتیرمه یی امر ائتدی. عبرت اولسون دئییه آلدوردولر، یعنی گۆزلرینی چیخاردیب، قولقلارینی کسدیلر، ال - آياقلارینی بدنلریندن آبیروب، یول بویونجا دۆزدولر. اولکه نین مختلیف یئرلریندن بو، ماتمه گلن اهالی و به یلر یول بویونجا بونلاری گۆروب سارسیلدیلار. آرسلان خانین حضورنا گلیب گۆردوکلریندن تعجب له ندیکلرینی بیلدیردیلر. پادشاه بونو بئله آیدینلاشدیردی: «اونلار بیس نیت لی آدماملاردی. یالان یایماغا و نفرت سالماغا چالیشیردیلار. بو دا عمل لری نین جزاسی دیر.» سونرا سووارا دندی: «سن آوزوندن سونرا گۆزه ل آد قويدون. هر یانا یای کی، یثر آوزو اونلارین مۇردار جانلاریندان قورتاردی. بیرده یای کی، هر کیم یالان دانیشیب، بوھتان آتیب، بیسلیک ائتمک فیکرینه دوشرسه و پادشاها ال قالدیرمیش اولارسا، اونو بئله جزا گۆزله بیر.»

سووارا سىباشى (امارت لشكر) رتبه سى وئردى، نايب و حاجيب - لىيى دە اونا تاپشیردى. يىتمیش ایل دولتىن باشىندا دوردو، خوشبختلىك و بۇيوكلك له پادشاهلىق ائتدى.

اۋز اوغلو هله ليك كيچيك اۋلدوغوندان، عمىسى اوغلو عثمان خان كولنگده تخته چىخدى. اون بئش ایل پادشادلىق ائتدى. اۋلوموندىن سونرا اصلى خان تخته چىخدى. ياشلى و دونيا گۇرموش بير آدام ايدى. و دونيانى آيلارين، ايللرين آرشىنى ايله اۋلچموشدو. اوچ ايلدىن سونرا اوغلو شاپان خان^{۱۵۲} تخته چىخدى. شاپان خان ايبيرمى ايكى ایل پادشاهلىق ائتدى^{۱۵۳}. اونون اۋلوموندىن سونرا يئرلىنى اوغلو بۇران خان (توران) توتدو. اۋن سىككىز ایل پادشاهلىق ائتدى. بۇران خانىن اۋلوموندىن سونرا اونون يئرلنه اوغلو على خان كئچدى. او ايبيرمى ایل مەتئنده مند و يىتىنى كئنده پادشاه اولدو. آمويه چايى نىن بو طرفىنده اوتوروردو. آمويه نىن او بېرى طرفىنده، سئىحون چايى نىن ساحلىنده چوخلو قىبيله لر ياشايبىردى. اونلارين بۇيوكلىرى بير نئچه بهى ايدى. على خان اوغلو قىلىنچ آرسلانا قىرخ مېنه ياخىن آتلى چىخارا بىلن او يئرلى اداره ائتمه بى تاپشیردى. يوز سىكسن ياشلى بىقدىز قاردىچىنى^{۱۵۴} اوغلونون نايبى و زىرىرى تعيىن ائتدى كى، اوغلو ايش لرى دوغرولوقلا و قاردىچى نىن عدالتىندن چىخاماقلا يئرلنه يىتىرسىن. اوغلونون بئلىنه بير قىلىنچ باغلايب دئدى: «قوى سنىن آدىن قىلىنچ آرسلان اولسون!».

اونلار خوراسانا گلدى لر، بير نئجه ایل كئچىدىن سونرا قىلىنچ آرسلان حد - بلوغونا چاتمىش بير گنج اۋلدو. هر گون گۇناه ايشلر توتور و بېس عمللر گۇروردو. گئجه لر بهى قىزلارى نىن ائوينه گىرىر و اونلارى زور لايىردى. به يله ر آرتىق بونا دۇزه بىلمىردى لر. بو سببىدىن

اونا «ظالم شاه مليك» آدى وئردى لىر. هامىلىقلا آتابەى قاردىچى نىن يانىنا گىلىب، اوندان چوخلو شكائت انتدى لىر. قاردىچى اونا چوخ اۋبود وئردىسە دە، فايداسى اولمادى. نھايت بە يىلەر بىرلە شىب، اونو توتماق قارارنا گىلدى لىر. لاکىن شاه مليك چايى كىچىب قاچدى و بىقدىز قاردىچى دا اونون آردىنجا گىتدى.

على خانىن حضورنا گىلىب اوغلونون انتدىكلرىنى بىر - بىر اونا دانىشىدى و دئدى: «منىم اۋبود - نصيحت لىرىمى انشىتمە دى بىندن بىلە بىس ايش اۋلدو (آخى) او، اوشاقدىر». على خان فىكرلە شدى كى، اگر اوغلوم بونلارى بىلسە، يانىما گلەمە مىش قاچار و اونا گۆرە دئدى: «سن يالان دىبىرسىن، بوتون بو حادثە لىر سنە گۆرە اۋلوب، اۋ، آخى اوشاقدىر». شاه مليك آتاسى نىن بىلە سۆزلىرىنى بىلىپ تىز گىلدى، آتىنا دىز چۆكدوردو. و آتاسى نىن آياغىنى اۋبىك اىستە دى. آتاسى اونون باشىنا ووروب دئدى: «بو بدبختى توتون!» اونو توتوب زندانا سالدىلار.

على خان بىقدىز قاردىچى نى چاغىرىپ عذر دىلە دى و بىلە دئدى: «بو اوشاغى زنجىرلە بىب آبار وئر دۆشمىنلەرە، قۇى اونو اىستە دىك لىرى كىمى اۋلدوروب، كۆنوللىرىنى شاد انتسىنلر».

لاكىن گىنجە بىرلىك دە بو وضعىتى دوشونوب، مصلحت لە شدىلر: «اوشاغى بو جور آبارماق ياخشى ايش اولمازدى، اوستە لىك دە دوشمنە وئرمك. اگر اونلار اونو اۋلدورسە لىر، چوخ لووغالاتاجاقلار و انتدىك لىرىندن چكىنمە يە جك لىر. اونلار ياتمىش قىنە نى اويادىب، بورا يا گلە جك و سنىنلە ساواشاجاقلار. اوشاغى هامى نىن يانىندا زنجىرلە مە بى امر انتدى. ان ياخشى سى بودوركى، اونو بوگون بىر يىتر دە گىزلت، مەن دە اونلار لىن غضب و كىنىنى ياتىرماق

اۋچون اورايا گئىدىم و دئىبىم كى، بس على خان اوغلونو توتدو و انتقامىنىزى آماقدان اۋترو سىزه تسليم اتمك اۋچون منە وئردى. ايندى هر بىرى نىز اۋز يئرى نىزه كئچىن. اگر منى دىنلە مە سە لر و تابعلىككن چىخسالار، هئچ اولماسا، اوغلون ساغ قالار. اۋنو قوشونلا گۈندە ر، گۈجلە اونلارى آيىب اطاعت ائتدىرسىن، باش آيدىرسىن». بو فيكىر على خانى راضى سالدى. بىقدىز قاردىچىنى بىر قاچاغان عرب آتىنا مىندىرىب يولا سالدى. اوغلونو دا او گئجە گىزلتدى.

مرو، سرخس و فرامۇرزان طرفلردە كى اۋغوز قىبىلە لرى و بە يلىر توپلاندىلار. بو بە يلىرىن بىر پاراسى آيرىلىپ ايران طرفە گئتىدى. قاردىچى مرو سرحدلرىندە اونلارا چاتدى و احوالاتى دانىشىدى. بە يلىر هامىسى بىرلىككە دئدى لىر: «على خان اوغلونو اۋلدورمە بن جە بىز اونا كوچ وئرمە يە جە بىك و اۋز يوردوموزا دا دۈنمە يە جە بىك».

بە يلىرىن بۈيۈبو كىنىق قازىقورد^{۱۵۵} ايدى، خۇراسان، بۇشنگ و مرو شىرلرىنە (چاپار) گۈندە رىب اوچ ايللىك وئرگى اىستە دىلر. لاكىن آداملار بويون قاچىرىب دئدى لىر: «آرانىزداكى چكشىمە راضىلىقلا قورتاراندا و بادشاھىمىز بللى اولاندا سىزه وئرگى وئره جە بىك». بىلە لىك لە، آمويئرى نىن هر ابكى طرفىندە باشايانلار و قىبىلە لر كوچ ائتدى لىر و مۇودە كى لرلە بىرلشمك اۋچون مىن نفرلىك سوۋارى دستە سى گۈندە ردىلر. بو بە يلىرىن آراسىندا گئجە لە بىر و گىزلى سىرلرىن بىلىجى سى عامىران كاهىن^{۱۵۶} آدلى فاكىح (فقىه) واردى. كىنىق قازىقورد اوندان سوروشدو كى، على خانلا دۈشمىنچىلىمىزىن آخىرى نئجە اولاجاق؟ او، بىر ساعت دوشوندى كىن سونرا دئدى: «سىزىن ايچە رىنىزدن عدالتى، دوغرولوغو، قورخمازلىغى و الى آچىقلىغى ايلە

تائىنىمىش بىرى چىخاجاق».

اونلار يىن آراسىندا كىرا كۆچۈ خوجانىن اوغلو تۆكسۈرمۇش
ايچى (ئىلچى؟) ۱۵۷ آدى چادىر دوزە لدن بىر اوستا وارايدى. اونون اوچ
اوغلو وارايدى: ان بۇيوو دۇكاك^{۱۵۸}، اور تانجىلى تۇغرۇل و كىچىسى
آرسلان. بو آدام او گىئە يوخوسوندا گۇرموشدو كى، اونون گۇبە يىندن
گۇو دە لى و قوللو بوداقلى اوچ آغاچ چىخدى. اونلار يىن باشى گۇبە
دىرە نىردى، «كۆكلرى بىردە، بوداقلارى گۇبە».

بۇخوسونو دانىشىدىغى امىران كاھن اونا دندى: «دىنمە، ھىچ
كىمە بو بۇخونو و سىزى سۇبلە مە». سونرا سۇرۇشودو: «سنىن نىچە
اوغلون وار؟» او جواب وئردى كى، اوچ اوغلوم وار امىران كاھىن دندى:
«ھر اوچو پادشاھ اولاجاق». كىشى بونا اينانمىردى. چوخ كاسىب
اولماغىنا باخما يارق، گىدىب لىندە اولان ايكى - اوچ چادىردى ساتدى،
بىر نىچە قویون آلىب، نذىر كىمى پايلادى. اونون ھر اوچ اوغلو قورخماز،
دىزى برك ايبيد ايدى لىر. ھر جور اۋو اوستالىقلا اۋولايىردىلار. اۋغوز
بە يلىرى اونلار يىن مھارتلە اۋو ائتمە لىرنى گۇروب اونلارى اۋو امىرى
(امىر - شكار) تىيىن ائدى لىر.

بىر دفعە بە يلىر ھرات، غزىنە و كىرمانا و خراسانىن باشقا
ولايت لىرنە ئىلچى لىر گۇندە رىب وئىرگى ايستە دى لىر. سۆز يوخ، خلق
بونو يىرنە يىتىرمە دى.

تۆقسورموشون اوغوللارى ايچە رسىندە ان باجارىقلىسى تۇغرۇل
ايدى. او، كىنىق قازىقوردا دندى: «منە بىر قدرە ر سووارى وئىرنى،
گىدىب، مستوفىيە نىن (مالىئە چى نىن) وئىرگىسىنى توپلايىب گىتىرىم!» بونا
گۇرە اونا مىن دۇيوشچو وئىردىلەر. او، قاباقچادان ھر يانا ئىلچى لىر

گۈندەردى و سۇرۇشدىكى، نە اوچون وئىرگىنىزى وئىرمىر سىنىز،
 اۋزەرىنىدە قارىشقا و چە يىرتكە كىمى عىسگر گلىر. هر بير عىسگرە ايكى
 دئشيك لى تۇربانى دولدورماغى و آتلارى برك سۆرمە يى امر ائتىدى.
 تورباق دئشيكلردن تۆكۈلدۈكجە، انلە تۆز - دومان اۋلدو كى، اطراف
 قارانلىقلاشدى، هئچ نە گۆرونمە دى. ائلچى لىر داها دا اوجا سىسلە
 قىشقىردىلار: «سلطان تۇغرۇل ساي سىز - حساب سىز اوردو ايله گلىر،
 سىزى قىرىب آرواد - اوشاقلارنىزى اسير آلاچاق. تۇغرۇل هر داياناچاقدا
 چوخلو مشعل ياندىرماغى دۇيوشچولرە امر ائتىدى. بو جور ايشلردن
 هامى نىن جانىنا قورخو دوشموشدو. خلق وئىرگى وئىرمە بە راضى اۋلدو.
 ائلچى لىر گۈندەردىلر كى، قوشون گىتمە سىن، اونلار وئىرگى
 وئىرە جك لىر. تۇغرۇل چوخلو مال، پول بىغىب گىئرى دۇندو. اونو بئىلە
 باجارقلى گۆروب، يورد سالدىلار، چادىر قوردولار و اونو اۋزلرىنە بە ي
 (امىر) و شاه ائتىدى لىر.

بو ھاي - كۆي و اختى بىقىدىز قاردىچى گلىب چىخدى. اوغوزلار
 تۇغرۇلۇ آرتىق اۋز بە يلرى سىچمىشىدىلر. اونو تۇغرۇلۇن يانىنا گىتىردىلر.
 تۇغرۇلۇن بۇيوكلويو و شىھرتى قاردىچىنى حىيرتە گىتىردى. تۇغرۇل
 دئدى: «سندن بير سۆز سۇرۇشاجام، آنچاق دۆزونو سۆىلە». او
 راضىلاشدى و تۇغرۇل دئدى: «نە اوچون بورايا گلىمىسن؟» قاردىچى
 جواب وئردى: «على خان شاه مىلكى توتوب اىنتقامىنىزى آلاسىنىز، دئىه،
 سىزە تسلىم ائتمك اوچون منە وئردى. اىندى يولدا دىر. جار كند
 ولايتىندە ۱۵۹، تئزلىك لىر گلىر». تۇغرۇل دئدى: «اگر دوغرو دئىرىسن سە،
 مىندن جانىنى قورتاراجاقسان، بوخ اگر يالانسا، منىم ايشگىنجە لىمىدن
 اۋلە جكسن». قاردىچى قورخوب هر شىبى اولدوغو كىمى دانىشىدى.

توغرۇل قاردىچىنى توتوب بىر نىچە نفرى دە اونو قۇرۇماق اوچون قۇيدۇ. اون آلتى مەن عىسگرى اورادا قويوب امر ائتىدى كى، احتياط لى اۋلوب يىرىنىزدن تىرە نە مەن. اون دۇردەن دۇيوشچو سىچىب، اونون دا آلتى مەن ساغ طرفدە كى بىكى دە فە آراسىندا بۇسقۇدا دورماق اوچون قارداشى دو كاكىن اىختىيارىنا وئردى. آلتى مەن دۇيوشچونودە كىچىك قارداشى آرسلانين اىختىيارىنا وئردى كى، اودا سول طرفدە بۇسقۇ قورسون، توغرۇل اۋزو بىكى مەن عىسگرە ايبىرمى مەنلىك شاه مەنلىك اوردوسو ابلە قارشىلاشدى. توغرۇل كىرى چكىلىب بوسقۇدا دورانلار اياخىنلاشىنجا، قارداشلار بوسقۇدان چىخاراق ايبىرمى مەن عىسگرى دۇورە بە آلب، چوخونو قىردىلار. شاه مەنلىكى بىر چوخ تانىمىش بە يلرى ابلە توتوب، غلبە سئوئىجى ابلە كىرى قايتدىلار. شاه مەنلىكى قوشونون كۆزو قاباغىندا بىكى پارچا بۇلدولر. توغرۇل دندى: «كىم پادشاه اولماق اىستە بىرسە، گرەك ياخشى قايدا - قانۇن ياراتسىن. شاه مەنلىك بىس حرەكت لرى نىن و چىركىن دارانىشى نىن كۆناھى نىن جزاسىنى آلدى».

على خان توغرۇلون سلطان اولدوغو، شاه مەنلىكى اۋلدوردوبو خىرىنى ائشىدىب، غم كىردن خىستە لندى و بىكى ابل سونرا وفات ائتىدى. و سلطنت توغرۇلا قالدى. اطرافداكى بوتون اۋلكە لره ائلچى لر كۆندە ردى. عدالت، دۇغرولوق و ياخشىلىق اوستوندە بىر دۇولت قوردو. او، دونيانىن هر يىرىدن وئرىكى توبلا بىردى.

بۇيوك قارداشى دۇكاكى غزىنە بە و اوبىرلردە حۇكمدارلىق ائتمە بە كۆندە ردى. كىچىك قارداشى آرسلان شاهى روما و اونونلا قونشو اۋلكە لره بە ي تەيىن ائتىدى. او، ائرمى لر اۋلكە سىنە گلدى و

بە ي لرىندىن بىرى اولان ايل آرسلان شاھى اثرمنى لراۋلكە سىنە بە ي
تعيين ائتدى. گۆر جو اۋلكە سى نىن وئىرگىسىنى توپلاماغى دا اونا
تاپشردى كى، سلطان قىزىل آرسلانين خزىنە سىنە گۆندە رسىن ۱۶۶.

او، روما گىتدى، ووروشوب بوتون روم اۋلكە سىنى توتدو. هر
ايل مروه، قارداشى سلطان توغروۋلا وئىرگى گۆندە ردى. او، ايبىرمى ايل
بيغمبرىمىز (محمد) عليه السلامين بيغمبرلىيىنە قەدەر پادشاھلىق ائتدى. ۱۰
او، اۋلدىن سونرا قارداشى (دوكاك) يئىرنە كىچدى. بىددى ايل پادشاھلىق
ايتدى. او، اۋلونجە (تۆكوز ياكو) پادشاھ ائتدى لرا. بو بىر اويغور آديدير.
او، اون ايكى ايل پادشاھلىق ائتدى.

اصىلزادە (سامان ياقونو) ماوراءالنھردە اوندىن سونرا تخته
اوتورتدولار. سامانى لرا تارىخىندە اونا سامان خدا دئىيىردىلەر و بوتون
سامانى لرىن اولو باباسى دىر ۱۶۷.

(ب - ۶۰۱) اوندىن سونرا (اغىم ياقو) بىر ايل پادشاھلىق
اىلە دى. اوندىن سونرا كۆكم ياقون اۋلدو. او، ھلە اوشاق ايدى. بو
مىلكتىن قاراشىت آدىلى بىر دۆشمىنى وارايدى. دۆولتىن اداره سى اوچون
لازىمى كۆكم لرى بە يلەر وئىرىدى. بىردىن قاراشىت قوشون توپلايىب آغىر
ووروشمايا باشلادى. كۆكم ياقو آغىر چتىنلىك لىرلە راستلاشدى.
دۆشمىن لرا تا ائوى نىن قاپىسىنا قەدەر هر يئىرى تالان ائتدى لرا.
بىشىكە كى كۆزبە قارداشىنى اسىر آلدىلار و غنىمت توپلاماقلا باشلارى
قارىشىدى.

كۆكم ياقونون اوردوسو يئىنى دن گوجلندى، غىرت، مردلىك و

۱) نطرە گلن فارسجادان ترجمە دە سەھواولموشدور، چونكى توغروۋل اھق. ۴۵۵-۴۲۹م
۱۰۶۳-۱۰۳۷/ھجى ايللردە شاھ اولموشدور.

ايستەك لە قادىن و كيشى لىر توپلانىپ قاراشيتىن آردىنجا گىتتىدى لىر. اونلارا چاتىپ، دارماداغىن انديپ گىشى قايتدىلار. حق عدالت لە پادشاهلىق ايشلىرى ايله مشغول اولدولار. بىر نىچە ايلدىن سونرا اسير آلينمىش كيچىك قارداش بۇيوك قارداشىنا بىلە خىر گۇندەردى: «من آرتىق بۇيوشم و حد - بلوغا چاتمىشام. قوشون گۇندەرمەك لازىمدىر. اونلارنى كۆمەيى ايله اوستون گىلىپ بونلاردان خلاص اولارام». كۆكم ياقو اورايا اوردو گۇندەردى و بو اوردو قاراشيتىن قوشونلارى ايله قارشىلاشدى. اورادا كۆكم ياقونون قارداشىنا سەره نىگ آدى ۱۶۲ و ئرمىشىدى لىر. اونلارنى آراسىندان چىخىپ، قارداشى نىن قوشونونا قوشولدى. اوردولار قارشىلاشىنجا آرالارنىدا بۇيوك ووروشما اولدى. هر ايكى طرفدىن چۇخلو اۇلن و بارالانان اۇلدى. آخىردا هر ايكى طرف گىشى چكىلىدى. سەره نىگ اوردونون قرارگاهىنا گىلىپ قارداشى نىن قوللۇغوندا بىر اۇبدو و باشىنا گلن لىرى دانىشىدى. او، دندى: «منه اورادا سرهنجىلىك و انوشىك آغاسى وظيفەسى و ئرمىشىدىلر». كۆكم ياقو دندى: «بورادا دا اۇ ايشلىرى گۇر».

كۆكم ياقو اييرمى ايل پادشاهلىق انديپ غفلتاً اۇلدى. سەرىنگ قارداشى نىن جسدنى بىر تابوتا قويوب، بىر ايل خستە آدى ايله ساخلادى و قاپى لارى قۇروباراق، اۇلكە نىن ايشلىرىنى اداره اندىردى. بىر ايلدىن سونرا اۇلكە نىن بە يلىرى توپلانىپ، سرنگىن يانىنا گىلدى لىر و دندى لىر: «بىر ايلدىر سن حكمرانلىق اندىرسن، قارداشىن ساغدىرسا، اونو بىزە گۇستەرى. بوخ، اگر اۇلوسە، داها نىيە گىزلە دىرسن؟ سن اۇزون تخته چىخمايسىن».

سرىنگ اونون پادشاه اولماسىنا اونلارنى راضى اولدوقلارنى

گۇرۇب آغلادى و دندى: «قارداشىم بىر ايلدىركى اۋلموشدور. اۋلكە ميزىن دۆشمىنى چوخ اولدوغوندان، بو ايشىن آچىلماغىنى اىستە مە ميشم».

سونرا قارداشىنى اۆزە چىخارىپ، دفن ائتدى لرو اۋزودە بادشاه اۋلدو. اۋلندن سونرا اوغلو سە بۆك تكىن بادشاه اۋلدو. اوندان سونرا قاىى نسليندن ۱۶۳ اولان اوغلو محمود سە بۆك تكىن حۆكمرانلىق ائدىردى. اۋ اۋن دوققوز... ايدى و... ايل تاختدە اۋلموشدو. هندوستانىن بعضى شەرلىرىنى توتمشدو. اونون تارىخچە سى داها اول گنىش وئرىلمىشىدى.

(آ - ۶۴۱) اوندان سونرا اوغلو مسعود بادشاه اۋلدو. قىش مؤسۆموندە قىشلماق اوچون گرگان و مازندارانا گلدى. سلطان تۇغرۇلون ياخىنلارى و قوھوملارى، كىنىق سلجوق و چاغرى بەى داوودون اۋولادلارى و تۆرە مە لرى مرو، بلخ و هرات ولايت لرىنى توتدولار. سلطان مسعود اولاردان وئىرگى اىستە يندە وئىرمە دى لرو دندى لرو: «بىز آنجاق اۋزوموزدن اولانلارا وئىرگى وئىرىك، چونكى بىز بادشاه نسليندە نىك». مسعود شاه قىشلماق اوچون گرگان و مازندارانا گئىندە، چاغرى بەى داوود محمودى لرىن اساس شەرى اولان غزنە نى آلماق اوچون تدبىر تۆكوردو. مسعود بونو بىلن كىمى ۳۰مىن آتلى اىلە مروى محاصىرە يە آلدى. كىنىق سلجوقون اوغوللارى كۆمك اوچون ائىلچى لرو گۆندە ردىلر. كفن گنىنىب، «بىزسنە تابعىك دندىلر» و مسعودا تۇزقو و تاقار ۱۶۴ وئىرگىسى گۆندە ردىلر. (چاغرى بەى داوود) ائىلچى و خىرچى گۆندە رىب بويوردو: «دقتلە اۋىرە نىن گۆرون مسعودون دوشرگە سى هاردا دىر ونە وضعىت دە دىر». اولار هر شئىى ياخشىجا اۋىرە نىب، گۆردو كلرىنى يئرلى - ياتاقلى دانىشدىلار. چاغرى بەى هر

قاپى يا آلتدان گئىيىنىب اوستدن قىفيللانمىش ۱۰۰ سۇۋارى قويدو و بويوردو: «گنجه يارىسى ناماز واختى آيىق اولون، بىرلىكده دۆشمەن اۆزه رينه گنجه هجومو انده جه بيك».

گنجه مؤذن «ائى داوود، سنى يئر اوزونده اۆزوموزه خليفه ائتديك» آيه سىنى اوخودو. داوود بونون نه دئمك اولدوغونو سوروشدو. معناسىنى اۆيره نديكدن سونرا، اۆزو اوچون بونون ياخشى اولدوغونو آنلادى و بيرده قولاق آسدى. حافىظ دئىردى: «آلاهم! سن ايسته دىيىنى يوكسه لديرسن، ايسته دىيىنى ده يثره، بيخيرسان. خئير- بركت سنىن اينده دير، سن هر شئيه قاديرسن».

داوود بو آيه نين ده معناسىنى بيلمك ايسته دى. اونودا خئيرلى ساندى، اوره كلندى و جسارتى آرتدى. قارداشى چاغرى به ي له^{۱۶۵} سۆزله شندن سونرا بىرلىكده اۆره ك آرخاينلىغى و تمىز قلب له شهردن چىخىب، بىر نچه يثردن دۆشمەن اۆزه رينه يثريدلر. دۆيوشچولر بىر آندا مسعودو توتوب، داوودون حضورونا گتيردىلر و تسليم ائتدىلر^{۱۶۶}.

سلجوق تورك پادشاهلارينا چادير دۆزه لدن كئراكۆچۆ خوجانين اوغلو تۆكسور موشون نسليندن اولوب كىنىق بويوندان ايدى. نوش تكىن قارچادا سلطان محمد خوارزمشاهين اوزاق اجدادى اولوب اۋغوز بويونون بشقدىم اۋولادلاريندان ايدى. نوش تكىن سلجوق سلطانلارى نين قوللوغوندا اولانلار آراسيندا ايدى.

اۋغوز سۇيوندان اولان پادشاهلار بئش اۋولادىن تۆره مه لرى دير: كايى، يازير، ائيمور، آوشار و بشقدىلى (به يدىلى). پادشاه يالنىز بو بۇيلاردان اولموشدور^{۱۶۷}.

شاھ ملىكىن بە ي لرىندىن اولان كىنىق قازىقوردون سال وور دىنگلى بە ي آدلى بىر نۆكرى واردى. دىبىرلر كى، شاھ ملىك مغلوب اولان واخت بوتون اۋغوز بە يلىرى مروده توبلاشدىلار. سال وور اۋز قىبلە سىندىن اولان اون مىن آتلى ابلە كۈچ اندىب خوراسان سرحدىنە گلدى و كوهستان، طبس و اصفهان طرفلىرى اوزون مدت تالان ائتدى. نهايت سلجوقلار بو اۋلكە لرى توتاندا سال وور اولارلا بىرلە شدى و اوزون مدت اولارلا كۆمك ائتدى. آخىردا اونون اۋولادلارى فارس طرفە گئتدى لرو او اۋلكە نى آلدىلار. تارىخده سالقورى لر آدلانان فارس آتايىگلىرى اولارلىن نسليندىرلر.

آدى ... اولان دىگر اۋغوز بە يىن مىن آتلى ابلە جنىحونون او تايىندا يورد سالمىشىدى. قىشلاماق و يابلاماق اوچون بالكان داغلارلىنا و انلە جە دە خوارزم سرحدلىرىنە گئدىردى. كۆتلىوق بە ي و قازان بە ي^{۱۶۸} اونون اۋولادلارىدىر. اولارلىن نسللى ھلە دە داوام اندىر. روم تۆركمىن لرى كارامانلار، اشرفلر و دىگر توركمىن لر، سلجوق سلطانى تۇغرۇل روما گئتىدىلى و واخت اونونلا اولان ھمىن ايبىرمى مىن توركمىن لردندىر.

تۇغرۇل گئرى قايداندا اولار اورادا قالىب يورد سالمىشلار. اولارلىن بە يى و باشچىسى كىنىق سۇيوندان اولان ارسلان ايدى. بۇندان علاوه اۋغوزلار بارچالانىب داغىلاندا شاھ ملىكىن يازىر بۇيوندان اۋلان بىر بە يى و على خانىن اۋغوللارى ... يازىر طرفە گئتىدىلر. اۋنلار حىصار داغىنى^{۱۶۹} اۋزلىرى اوچون يۇرد و مسكن سئچدىلر و اورادا بۇنۇوره سالدىلار. اۋنلارلىن نوہ - نئىجە لرى ھلە دە اورادا ياشايدىلار.

آلاھىن كۆمە بى ابلە اۋغوز و نسللىنىن، انلە جە دە تۆرك سۇلطانلارلىننىن آنىلماسى تاماملاندى.

شرحلر

۱ - اۇلجاي (اۇلجاي) آدى « جوامع التواريخ » ده (ص. ۱۵۳، ۸۱، ۸۰) بولجا (ابولجا)، ابوالقاسى ده (ص. ۳۹) آمولجا كىمى قنىد انديلىر. معاصر شخص آدى اۇلجاتايلا مقايىسه اندين.

۲ - اورتاك و كورتاك. هر ايكى منطقه بالخاش گولوندىن شىمال - غربده، تىمىز و كارا سور گول لرى آراسىندا آكمولينسك - كاركار الينسك خطىنده، سارى - سو، چايان - سو و ماناكا چايلارى آراسىندا يىرلىشىر. تىمورون يوروشلىرى ايله علاقه دار خاطرلانىر (شامى. ظفرنامه، ۱. ص. ۴۷۰). ج. ج. والىخان اووا گوره (سوبر. سوچ، ۱، پ، ص. ۶۴۷) - اورتاك (اورتاك) و كورتاك (كورتاك) - مركزى قازاخىستاندا، بىتناك - دال چولوندىن شىمال دايرلىشنى داغدير.

۳ - اينانچ شىرى (يافنىچ) قازاخىستانىن سىمى بالاتىنسك ولايتىنده، آيا قوز چايى اوزه رينده كى آياقوز شىرىنىن ياخىنلىغىندا، يا خود اونون يىرىنده اولموشدور. محمود كاشغرى ده (۱، ۵۹) « چاي آديدير »؛ ياقوت دا (III - ۳۷۵): « يافنىچ اىلى ياخىنلىغىندا شىردىر » جووينى ده (اينگىلىسجه نشرى، I، ۳۵۶) شىرىن آدى يافنىچ كىمى اۇخونور وتور كچه يانانچ (يانانجى) كىمى تلفظ اولونور. تور كچه ياپىنجا و

چاپانلا مقياسە اندين.

۴ - بۇرسۇك، بارسۇق (بۇيوك و كيچيك) آدلانان يئر (قۇملوق) مۇقۇجار ماسسيويندە ن جنوب - شرقدە يئرلشير و آرال ساحيللرينە قەدەر گليپ چاتير. چ . چ واليخان اۋوا گۇره (I، ۶۴۸) بۇرسۇك قۇملوقلارى چنلكار دمير يۇل ستانسيياسى ايله آرال آراسيندادير .

۵ - تالاس (آر. تاراز) قدير قيزيستاندا شھر و عيىنى آدلى چايين واديسى. كارى سايرام (ايندىكى سايرام) - چيمكنتين ۱۲ كيلومترلييندە عيىنى آدلى چايين ساحيليندە كند .

۶ - كۈنچى (كۈنچى، كۈنجى، قۇيونچى) - اۋردانين اۋغلو، جۇجى نين نوه سى، چنگيز خانين نتيجه سى. خوييلاى خاقانلا مبارزه سيندە كابدۇيا كۈمك ائتميشدير، ائلكخانى لر - آرقۇن و قازانلا دۇستلوق مناسييت لريندە اۋلموشدور .

۷ - كايدو (مۇنقولجا خايدو) - كاشى نين اۋغلو اۋكندئين نوه سى، چنگيز خانين نتيجه سى. ۱۳۰۱ - ۱۲۶۱ - جى ايللردە اۋرتا آسيانين شرق حيصه سيندە حاكيمييت سۆرموشدور .

۸ - ياقو (ياقو، ياقو) - غرب تۆرك لريندە باش حۇكمدار تيتولو (دت س، ۲۴۹، ۲۲۳، ۲۲۲). رشيدالدين اسماعيليلر حاققيندا فصيلده (دانش پڑوهون نشرى، تهران، ص ۲۲۰) بو تيتول «جققا، جۆببه» شكلينده وئريلير. ابوالقاسى ده تيتول باكۇى (ياكۇى اۋلماليدير) كيمى يازيلير. محمود كاشغرى ده جفتا - كندخۇدا سۇباشى دئمكدير. بۇ لقب، عموماً، «باشچى، رئيس»، باشقا سۆزلە - پادشاهدان تۇتموش كند خۇدايا قەدەر بۆتون شخص لر معناسينا اۋيغون گليير. رشيدالدين ده (۸۱، ص ۱، I) «بۆتون طايفالار اۆزه ريندە حۇكمرانليق اندە ن آدم» ابوالقاسى ده

(۳۹): ايلين آغ ساققالى (ايل اولوغو).

۹ - «جامع التواريخ» ە گۆرە (ج I، كىتاب ۱، ص. ۷۶، ۷۷، ۸۱).
اۋغوزون عمى لرى اۇرخان، گۆرخان و گۆزخان ايدى. ابوالقاسى يە گۆرە
ايسە اۇنلار اۇرخان، گۆرخان و كيرخان آدلانىردىلار.

۱۰ - اۋغوزون آناسىنين ادى آى - كاقان ايدى (باخ: رضا نور ص
۱۵، شىركا. آ. م، ص ۲۲).

۱۱ - بو دۇيوش حاقيقىندا باخ، همچىن ابوالقاسى (ص. ۴۲). بۇرادا
اۋلدورولن لىر آراسىندا اۋغوزون سۇنونجو اروادىنين آتاسى اۇرخان
بوخدور.

۱۲ - «جامع التواريخ» دە (ص. ۸۳): «اۋغوز غالىب گىلدى،
تالاس و سايرامدان بۇخارا يادە ك اۋلان ولايتى ضبط اتىدى».

قاراقوروم شىرىنى اۋگىندى خان اۋغورلار ئىن قىدىم بايتىختى قارا
بالقۇسۇنون ياخىنلىغىندا سالدىرمىشىدى. قاراقوروم دىيىلن بىر ادى
(خانقاي داغلارى رايونوندا سىلئىنقا چايىنىن ساغ قولى اۇرخان چايىنىن
بوخارى آخارىندا) اول لردە مۇوجود اولموشدور. قۇروم «قارا قايىا و
قالا» دىنمك دىر (باخ: دۇرفىر، III، ۴۶۰).

۱۳ - تۇقلا چايى - كىنتى داغلارىندان سىلئىنقايا قۇۇشان - تۇلا
چايدىر (موقۇللار ئىن گىزلى تارىخىندە - تۇۇلا).

۱۴ - آد «مۇوال» كىمى تشبىت اولونور. ابوالقاسى دە اۋغوزون
باباسىنىن ادى موقۇل (آ. تومانسكىنىن ترجمە سى ص. ۱۰): موقۇل (آ.
ن. كۇنۇنۇۋون ترجمە سى، ص. ۴۰؛ هر چند، آ. ن. كۇنۇنۇۋو يازىركى،
«فونىتىك باخىمدان «موقۇل» يازماق داها ياخشى اولاردى) كىمى
ونرىلىر. بىللە لىكلە، ابوالقاسى دە صۇبىت موقۇل خاندان گىندىر. اۋ،

ھمچىنىن، يازىر (ص. ۷۶): «اۋ واختلار اۋزىك لرى مۇقۇل آدلاندىر - يردىلار». ايكنىجى حالدا «مۇوال» رۇبۇكا گۈرە (ص. ۹۲، ۱۱۳ و اى. آ) مۇال، مۇقال، مۇقۇل - طايفا آدىدىر (مۇنقۇلجا «مۇنقۇل» اون تۆرك فۇرماسى دىر).

۱۵ - اۋغوز حاققىندا شىفاھى روايت لردە بو تفرعات يوخ دور.

۱۶ - باشقا بىر يىردە («جامع التواريخ»، ۱، ۱، ۸۴، ۸۳) رشيدالدين يازىركى، اۋغوز تۆرك دىلىندە «بىرلشمك و ياردىم اتمك» دنمك دىر و اۋغوز «اۋنا قۇشولان و اۋنونلال بىر اۋلانلارا اۋغوز آدى وئردى. بۇ تۆرك سۆزودور و فارسجا معناسى بشلە دىر. اۋ بىزە قۇشولموش، كۆمك و ھم رآى لىك گۇسترمىشىدىر».

۱۷ - كانق لى (كانق سۆزوندىن) و كانلى (كان سۆزوندىن) آرابالى، يعنى آراباسى اۋلانلار آنلامىنى بىلدىرىر.

۱۸ - ايل اولماق - اۋز اۆزە رىندە حاكىمىيىتى تانىماق، دۇولتىن تركىب حىصەسى، و اسسال، متفق اولماق.

۱۹ - چۇخ احتمال كى، اىكارىيە پامىردە كى زۇركۇل گۇلو، واهان - دريا و آغ سۇچايلارى آراسىندا بىرلەشن ولايتىن آدى ايدى.

۲۰ - يقىن كى، صُحبت پنج چايىندان گندىر.

۲۱ - سىنمى (تىنئىسى) اۋغول ياغماخان گۇى تۆرك كىتابە لرىندە كى كشمىر حۇكمودارى تىنئىسى اۋغلو يادىقمادىر. احتمال كى، تىنئىسى چىن دىلىندە كى تىئن - اىزى - «آلاھىن اۋغلو» سۆزوندىن دىر. باخ:ك. بان، ص. ۲۱. احتمال كى، اۋغوزون كشمىرە بۆروشو زامانى بۇرادا ياغما آدى قۇدرتلى طايفا باشايرمىش.

۲۲ - متنندە «چىن» بۆتۈلۈكدە اۋلكە نىن آدى كىمى چكىلىر.

ماچىن (مانزى) ايسە جنوبى چىن معناسىنى بىلدىرىر. «جامع التواريخ» دە (۱، ۱، ص. ۱۶۰) دىيلىرىكى، سۆيىشنى باھادورون قارادشى اۋغولونو «بايانلا بىرلىككە اۋردونون اميرى كىمى مۇنقوللارنى نانكىياس آدلاندىردىقلارى چىن و ماچىن اۋلكە لرىنى ضبط ائتمە يە گۇندر مىشدير» و «اۋنلار اۋرايا گىتىدىلر و يىددى ايل غرضىندە نانكىياس ولايتىنى بۆتونلوكلە تۇتدولار». (۱، ۱، ص. ۱۸۸).

۲۳ - تۆركان - ايرتېشىن قوللارنىدان بىرى. احتمال كى، بۇ داغلار جۇنقارىيا آلاتا اۋسونون قوللارىدىر.

۲۴ - اگر بالخاش گولو جۇنقارىيا آلاتا اۋسو - ساسىككول و آلاكول گوللىرى آراسىنداكى اراضى اينال خانىن اۋلكە سى آدلانىردىسا، اۇندا، احتمال كى بۇ يىشى سنى قىر غىزلارنىن اۋلكە سى ايدى.

۲۵ - اۋلا بىلىركى، بۇرادا آدلارى منبع لردە باشقۇردلارلا ياناشى چكىلن كىنلارلار نظرده تۇتولور: خدود (۱، ص. ۲۷۰)

۲۶ - كارا شىت ياقى كارا شىت ياغى (ياقو) دا اۋلا بىلر ابوالقاضى دە (ص. ۶۹): «اۋغوز ابلنىن كارا شىت آدىلى بىر دۆشمىنى وار ايدى».

۲۷ - بىللە چىخىركى، اۋغوزون آدىندا «خىيرخواه» آنلايشى دا واردىر.

۲۸ - قارا سۆلوك اۋغور «اۋغوزنامە» سىندە (م. شىرباك، ص. ۵۶). اۋلوق تۇروق آدلانىر.

۲۹ - بۇنا بنزە ر روايت ياكۇتلاردا دا وار.

۳۰ - «جامع التواريخ» ه گۆرە (بىرئىزىن اى. ن. ص ۱۸، ۱۹؛ ۱، ۱، ص ۴۸) اۋغوز ۱۷ ايل غرضىندە ايت باراك طايفاسى ابلە ايكى دفعە مۆحارىبە آپارمىشدير.

ابوالقاسى (ص. ۴۳، ۴۵) نىقل ئاندىركى اۋغوز خۇكىمدارى ايت باراك خان آدلانان ايل ايله وۇروشموشدور. آ. م. شىروآكا گۇره (ص. ۵۸) ايت باراك - شامانلار بىن مېنىب گۇيه قالدېقىلار اۋزون قىللى ايت دىر. « بۇ اۋلكه نىن ھارادا بىرلشدىيى باره ده قىلى بىر سۆز دىنك چىتىن دىر. بلانو كار بىنى (ص. ۴۸، ۷۲) يازىركى، « اۋكئان اۋزه رىندە ھانسىسا بىر اۋلكه وار. اورادا بدھىبىت وارلىقلار تاپمىشلار. بىزه دىيىلدىيى كىمى، اۋنلار ھر جھتدن اينسانا بنزه بىردىلر، باشلار اۋدام باشى ايدى، اۋزلىرى ايسه ايت صىفتىنە اۋخشا بىردى. « بۇ خالقىن « ايت صىفتى وار » و اۋنلار « سامۇدىلر بىن آرخاسىندا، اۋكئان بىن ساحىل لرىندە صحرادا باشا بىرلار » (ئى اۋھانن ده ھالانو فوننتىبۇس، ص. ۱۵) قافقاز داغلار اۋزۇناسىندا « مارالدان برك قاجان » بىلە اۋدام اۋت لرىن يارىم ايت، يارىم اۋداملار بىن اۋلدو غونو تصدىق ئاندىر. ايت باشلى اۋلۇس حاقىنىدا افسانە يە داير ھمچىن بىن عبدالقادر اينان بىن قىئىد بىن (ص. ۱۹۴) و آ. ن. كۇنۇن اۋوون شىرھلر بىنە (ص. ۸۸، قنىد ۴۴) باخ.

۳۱ - بۇرادا وۇلقانىن دىلتاسى نىظردە تۇتولا بىلر. ابوالقاسى ده (ص. ۴۳): « وورشمانىن گىتىدىيى بىرىن قارشى طرفىندە ايكى بۇيوك چاى آخىردى (اۋغوزخان) بىر نىچە گۆن بو ايكى چاى بىن آراسىندا قالىب، قاقىب داغىلىشان اۋردوسونون قالىقلار بىن تۇپلادى. »

۳۲ - ماركو - بۇلۇ قارانلىق اۋلكه نى سىبىر اراضى سىندە (اۋرال، تۇرا و اۋب چايلار اۋراسىندا كى اراضىندە) بىرلشدىر، ھر حالدا، بو بىر اۋرال داغلار بىندان شىمال - شىرق دە. بىر. اۋ اۋن بتتوتە (ص. ۱۱، ۳۹۸ و اۋ. آ.) خىر و ئىرىكى، قارانلىق اۋلكه يە بۇلقلارلار اۋلكه سىندن كىچىب گىتمك اۋلار. بۇرادان قارانلىق اۋلكه يە ايت قۇشومو ايله ۴۰ گۆنلوك

يۇلدور.

۳۳ - بۇنا بىزە ر سۆزئت مار كۆ - بۇلۇ (ص، ۱۶۶) طرفىندىن دە قئىدە آلىنىمىشدير، « تاتالار بۇرايا (يعنى قارانلىق اۆلكە بە - ر. ش.) باخ بئله گلىرلر: اۇنلار بۇرايا قۇلونلو مادىانلارلا گلىر، قۇلونلارى سرحدە قۇبورلار كى، مادىانلار اۇز قۇلونلارنىن يانىنا قايتسىنلار. اۇنلار يۇلا اينسانلاردان ياخشى بلددىرلر. بئله كى، تاتالار مادىانلاردا بۇرا گلىر، قۇلونلارى ايسە آرخادا قۇبورلار. بۇرادا اللرىنە كئچە نى غارت ائتدىكن سۇنرا گئرى قايدىرلار، مادىانلار اۇز قۇلونلارينا دۇغرو گئدىر و اۇز يۇللارنىن ياخشى تانىبىرلار. ».

۳۴ - سۆزئت نىظامىنىن « ايسكندرنامە » بۇئماسىنا كئچمىشدير.

۳۵ - متنده بۇ اۆلكە نىن آدى چكىلمىر. چۇخ احتمال كى، بۇ، وۇلقانىن آشاغى آخارى ايله قافقازىن داغ اته بى يئرلىرى آراسىنداكى تۇرپاقلاردىر (اۇلا بىلركى، كالمىكىيادىر).

۳۶ - آتيل (آدىل، ايتىل، ايدىل) - وۇلقانىن تور كجه آدى.

۳۷ - شىخنه (شىخنه) - شەر كۇمئندانتى، قارنىزۇن رنىسى (شىخنه عربجه قارنىزۇن (دئمكدىر) معنالارينا مۇوافىق گلن وظيفه. بۇ وظيفه نى داشىيان شىخس شىهرىن تهلکه سىزلىبى و امىن - آمانلىغى اۆچون جاواب دە ايدى.

۳۸ - يارلىق (تۆرك - مۇنقۇلجا - «سرانجام، امر») خانلارنىن وئردىبى يازىلى فرمان. يارلىقلار، اساساً، تۇخونولمازلىق و ايمتىيازلار حاققىندا فرمانلار ايدى. بايىزا حۇكمدارىن آدىندان ماندات كىمى وئرىلن اۆستو ايمضالى لۇوحه جىك. يۇل بۇراخىلىشى كىمى اىستىفاده اۇلونان بايىزانىن صاحىبى اۇنون واسىطه سىله اۇزونه لازىم اۇلان هر شىئى آلا

بيلردى. تاپشيريغين واجيب لييندن آسلى اولاراق، باييزا قيزيلدان، گۆموشدن، چوقوندان، بۆرونج دن و تاختادان اولاييلردى.

۳۹ - آلافا - دۇيوشچولرىن آذوقە سى و آتلار اۆچون يىم. غلوفى - دۇيوشچولرىن تاميناتى و مواجىبى.

۴۰ - متنندە آد بۇراخىلمىش دىر. «اۋغوزنامە» اساسىندا برىبا اندىلمىش دىر. آداداكى هر اۆچ سۆز بۇ ويا ديگر شىخين غىيرى - آدى باجاريقلارنىن تظاھۆر ائدىبى معين شرايطلە بلاواسيطە باغلى دىر.

بارماكلوق جۇسون بىللىكىن علامت دار كنىفېتى غىبب اندىلمىش غنىمتى داشىماق واسيطە سى آختارىب تاىماق فراستى ايدى. بۆتۆلوكدە «بارماكلوق جۇسون بىللىك» بىرلشمە سى احتمال كى، ال اۆستو بىلن (ايشىن ماھىتېنە باش وۇران) دنمكدىر. باخ: آ - م، شىرباك. اۋغوزنامە - م، ۱۹۵۹، ص ۵۲، ۹۶.

۴۱ - متنندە اوقروك - دوشرگە، حۆكمدارىن داشىنار املاكى و عايله سى.

۴۲ - اۋغوزون آتىنىن اىتمە سى «اۋغوزنامە» نىن اۋغور وئرسىياسىندا عكسىنى تايمىشىدیر آ. م. شىرباك (۴۷ - ۴۸). اۋغوز كاقان داستانى (ص، ۹ - ۱۰).

۴۳ - شە بە ران (شابران) - خارابالارى آذربايجان رنسىبىلىكاسى، دوە چى رايونونون شاه نظرلى كندىنىن ياخىنلىغىندا قالان اورتا عصر شەرى دىر.

۴۴ - شاماخى هلە اۇزون مُدت خارابا قالدى و يالنىز شىروان شاه قۇبادىن (۱۰۴۹، ۱۰۴۳) حۆكمرانلىغى واختىندا اۋغوزلار شىروان تۇرپاقلارىندان خنىلى جنوبدا يوروش كىچىر مكلە مشغول اۋلوب،

شىراونا نظارتى ضعيفلتدىكىدە «بىزدىتە (شاماخى) شەھرىنىن اطرافىنا يۈنۈلمۈش داشلاردان مۇحكىم دىوار چكىلدى و تۈرك - اۋغوزلارنىن قۇرخوسوندىن اۇنا دە مىر قابى قۇبولدو».

۴۵ - سابالان (سئالان) - اردبىل ياخىنلىغىندا داغ.

۴۶ - آلتاغ و آغدىبىرى داغلارى وان گۈلۈندىن (تۈركىيە) جنوبداير.

۴۷ - اۋجان (اۋچان) - جنوبى آذربايجاندا شەھر.

۴۸ - بۇ پارچا سۇنرادان علاوه اۋلونموشدور و «آذربايجان» تۇپۇنىمىنىن ائىتمولۇگىياسى قوندارمادير.

۴۹ - دىياربىكر - وان گۈلۈندىن جنوبدا شەھر.

۵۰ - شام مفهوميونا وان، بىتلىس، اۋرفا، مەردىن، آنتىب، خىتاي (معاصير تۈركىيە) شەھەرلىرى و اطرافلارى و سۈرىتە نىن شىمال حىصەسى داخىل ايدى.

۵۱ - ايرىيل و مۇصول - عراقىن شىمالىندا شەھەرلىرى.

۵۲ - راککا - سۈرىتە نىن شىمالىندا شەھر.

۵۳ - آنتاكىيا - تۈركىيە دە، ايسكندروندىن جنوبدا شەھر. آ. ز واليد اۋوون معلوماتىنا گۆرە (ص ۹۱، قئىد ۲۵۷ آ)، اۋغوزلار آنتاكىيانى «باتاك شەھر» آدلاندىرىدىلار. اۋنلار بۇرايا ائىل لىكىدە كۆچمۈشۈدلر. اۋنلارنى باشچىلارى بۇرادا، اساسى، قارلوك طايفالارى ياشايدى.

۵۴ - تىكفور - يقىن كى، صۇبىت بىزانس ايمپىراطوروندىن گئدىر.

۵۵ - قۇشونون اۋانقارد (مانكالا) دستە سىنىن آردىنجا گلن حىصەسى كئچە لى ياخود كئچىلە آدلانىدى.

۵۶ - اۋردونون شەھردىن كئارا چىخارىلماسى بۇتون تۈرك سۆلالە - لىرىندە مشاهىدە اۋلونور. قۇشون شەھرە آنجاق اھالى مۇصيان قالدردىقدا

يثرىدىلىرىدى.

۵۷ - صُحبت آراللىق دىنىزىندىن گىندىر.

۵۸ - تاغار - (۱) اۋردونو ارزاقلا تامين ائتمك اۋچون رعيتىدن
بيغىلان وئىرگى؛ (۲) تاخىل چىمك اۋچون اۋلچو واحىدى. ۱۰۰ تىرىز مېنە
۲۹۵ كىلوگرم بىر ابر ايدى.

۵۹ - اۋغوزون سۇ سرحدلىرىندىن دانىشاركن يۇللارى اۋستونىدە كى
هانسىسا چاپىلارى (مىثلاً، فرات)، ياخود بۇسفور و داردانىشلل
بۇغازلارنى، اۋد دىدىكىدە ايسە بىزانس نىفت مەرمىرلىرىنى نىظردە تۇتوردو.
۶۰ - حاقىنىدا صُحبت گىندن حادىثە لىر كىچىك آسىيا و سۇرىيا
(شام) اراضى سىندە آبرى - آبرى مستقىل مۇسلمان امىرلىك لىرىنىن و
صلىبچى تۇبىراقلىرىنىن مۇوجود اۋلدوغو ۱۱ - ۱۲ عصرلردە باش
وئىرىش دىر.

۶۱ - خاروار - حرفى معنادا « ائىششك يۆكو » دىمك دىر. ۱۳
عصرده ۸۰ كىلوگرمە بىر ابر ايدى.

۶۲ - قۇتا - دىمشقى احاطە اندىن گىنىش باغ ساحة سى بىلە آدلانىر.
۶۳ - خىلىل (خىبرۇن) - فىلسطىندە شەر (قۇسون جنوبوندا) افسانە يە
گۇرە ابراهىم، اسحاق و ياقوت (يعقوب) بىغىمىرلىرىن قبرى بۇرادادىر.
۶۴ - بىللىك لىواندا قدىم شەر. انرامىزىن اۋلىنىدە بۇرادا گۇنىش
مىعبدى وار ايدى. رۇما حاكىمىتى دۇوروندى بۇرادا واكىخ (باخۇس)
مىعبدىلرى دە مۇوجود اۋلموشدور.

۶۵ - اۋغوزون رۇما، سورييا و مىصىرە يوزوشلىرى «اۋغوزنامە» دە
عكسىنى تاپمىش دىر (باخ: آ - م شىرىاك، ص. ۴۵، ۵۵، و بانق وق.
رحمتى (ص. ۱۱، ۱۲، ۲۶، ۲۷).

۶۶ - بۇرادا صُحبت آنجاق ایصفهانندان جنوبدا یئرله شن لۇر (لۇریستان) داغلاریندان گنده ییلر.

۶۷ - دماوند داغی (هۆندورلوبو ۵۶۰۴ متر) تهرانیین شیمال شرقینده دیر.

۶۸ - بۇ حنکایت «جامع التواریخ» ده (ج. ۱، کیتاب ۱، ص ۸۵) و ابوالقازی ده (ص. ۴۶) وار. «اوغوزنامه» به گۆره بۇ آج قادینین ارینیین آدی تم بۆرو کشقول ایدی (آ. م. شئرباک، ص. ۴۹ - ۵۰، و. بانق وق رحمتی، ص ۱۰). محمود کاشقاری خالاج تترمینین اثیمولو گیباسینی بئله ایضاح اندیر: «گۆزله بین، قالین و عومرونوزو اوزادین». «اوغوزنامه» ده: «بۇرادا قال، آج»؛ «جامع التواریخ» ده - «قال آج».

۶۹ - مازانداران - خزر دنیزینین جنوب ساحیللری یاخینلیغیندا ویلایت. گۆرگان (قورقان، جورجان) - خزر دنیزینین جنوب - شرق ساحل لرینده ویلایت. دنهستان - مرکزی ایراندا داغلیق ویلایت. کوهستان - خزر دنیزیندن جنوبدا داغلیق ویلایت.

۷۰ - آمول، ساری و آستارآباد - خزر دنیزینین جنوب و جنوب - شرق ساحلینده یئرله شن شهرلر.

۷۱ - ایسفراین - ایرانین شیمال غربینده، اتره ک چاییندا جنوبدا شهر. سبزوار - ایرانین شیمال شرقینده کل - شۇر چایینین ساغ ساحیلینده شهر.

۷۲ - نیشاپور - ایرانین شیمال شرقینده سبزواردان غربده شهر.

۷۳ - طوس - شرقی ایراندا شهر.

۷۴ - ابیورد (باورد) - ایرانین شیمال - شرقینده شهر.

سرخس - تۆرکمینیستانین جنوبوندا شهر.

مرو (ایندیکی ماری) تۆرکمینیستاندا شهر.

۸۲ - يالقيز آغاج سمرقنددە ن شىمال غىربدە يىرلە شىردى، بۇرا تىمور لىنگىن چۇخ خۇشلادىغى اىستراحت يىرى ايدى (ظفرنامە، ۱، ص. ۴۹۳، ۴۵۱).

۸۳ - اۋغوزون اۋز يۇردو بالخاش اطرافىندا، كۇرتاك و اورتاكدا ايدى. باخ: «جامع التواريخ»، ص. ۸۶.

۸۴ - بۇزۇك اۆچۇك تىرمينلىرى حاققىندا مۇلاظە لرە داير باخ: آ. ن. كۇنۇن اوو. رۇدۇسلوونار تۇركمن (ص. ۱۰ - ۱۱، قئىد. ۸۵).

۸۵ - كىل باراكىن (ايت باراكىن) غۇصيانى «جامع التواريخ» دە، (ص. ۸۴) و اى. ن بىرئىندە دە (ص ۱۸ - ۱۹) عكسىنى تاپمىشىدیر. ۳۰ - جو قئىدە دە باخ.

۸۶ - قىبچاقلارین كىل باراكىن غۇصيانىن ياتىرماسىنا داير همچىنىن باخ، بىرئىزىن اى. ن. ص. ۱۹.

۸۷ - آتیل وۇلقان چايدىر. يامان - سۇيا گلىدىكدە ايسە بۇ آدلا بىر نىچە چای وار: ۱) يامان - سۇ دۇزلو تننگىز گۇلونه تۇكولن كۇن چاينىن قۇلو! ۲) يامان - سارى - سارى - سۇ چاينىن قۇلو! ۳) يامان - يىلگە - كاما چاينىنا تۇكولن اۇفا چاينىن قۇلو! چۇخ گۇمان كى، بۇرادا اۇرال (يايك) چايبى نظردە تۇتولور. هر حالدا يامان - سۇ آتیل (وۇلقا) و سىر دريا چايلارى آراسىنداكى اراضىدە آخان چايلاردان بىرىنىن آدى اۇلموشدور.

۸۸ - ايندىر - تارىخى لۇكاللاشدىرماق مۆمكون اۇلمادى آ. ز. والىداۋا گۇرە ايندىر - خىرمان، تارىق ايسە تاخىل دنمك دىر! بۇ سۇز بىرلىشمە سى خىرماندا الدە اندىلن محصولدان آلىنان وئىرگى معناسىنى بىلدىرىر.

۸۹ - يىنى كىند اۋغوزلارین سالدیقلارى ایلک شهر دیر .

۹۰ - بۇ منصب صاحیبینىن آدى « جامع التوارىخ » ده (ص ۸۶ و، ای. آ.) اثریه نگی كىند ایركىل خۇجا؛ ای. ن. بىرنزىنده (ص. ۲۳) - ایگیت ایركىل خۇجا، ابوالقاسى ده (آ. ن. كۆنۆنۆو، ص. ۴۹ - ۵۰، ۹۱، قشید ۸۷) ایركىل خۇجا دیر. اثریه نگی - كىند يىنى كىند دیر (ص. ۹۸) كاتیب طرفیندن تحریف اۋلونموش آدى دىيلىمى؟

۹۱ - تامغا - اساساً مال - قارایا وۇرولان طایفا نیشانى (دامغا).

۹۲ - اۋنقون تىرمىنى حاققىندا باخ: د. ك. زىلئىن. كولت اۋنقون اۋو و سىبىرى. م. ل، ۱۹۳۶ عبدالكادر اینان اۋنقون. ص. ۲۷۷ - ۲۸۵؛ همچىنىن باخ: آ. آ. سىمىونوۋون رشیدالدىن «جامع التوارىخى» نه دایر شرحلرىنه (ص. ۸۷، قشید ۱).

۹۳ - « جامع التوارىخ » ده و بىرنزىنده: « مؤحكىم » آدى كایىق، كای، كایقات، كىيقات كىيات، كارا - كای و اۋرونىگ - كای كىمى ده چكىلىر.

۹۴ - سام - سۆیره ك - داشكىندىن شىمال شرقده داغ آشىرىمىنىن آدى. عرب جۇغرافىياشۇناسلارینىن اثرلرىنده خاىرلانىر .

۹۵ - اتىن بۇلوشدورولمه سینه دایر تفصیلات، باخ: ابوالقاسى (ص - ۵۱ - ۵۲، ص ۵۳۵ - ۵۶۵).

۹۶ - احتمال كى، « اۋغوزنامە » ده اۋغوزلارین حربى تشكىلاتى باره ده فصیل اۋلموشدور . بۇ، تىمورى اۋلوق به بىن حاكىمىتى دۇورونده يازىيا آلنىمىش اۋغوز داستانلارىندان دا (باخ: برىتاىنيا مۇزىنىنىن نۆسخه سى، آ. د. د. ۲۶۱۹۰، وو. آ. ۲۱۱ - ۲۰۶) گۇرۇنور. تاتارلارلا مۇنقوللارین دۇيوشونون تصویر اۋلوندوغو بارچادا دىيىلىر: اۋغوزون

اۋردوسو يىئىدى حىصە يە بولونوردو . بىرىنجى حىصە مۇنقۇلجا بولچونقار ، تۆركجە ايسە قاراوۇل آدلانىردى . اۋاۋردونون اساس قوۋوہ لرىنين باشيندا دۇروردو . ايکىنجى حىصە مۇنقۇلجا مانقۇلاي ، تۆركجە يىراوۇل ، عربجە ايسە مُقَدِّمَة الجيش آدلانىردى . اۋگنج ايگيد دۇبوشچولردن تشكىل اۋلونوردو . اۋچونجو حىصە نى اۋلجاي خان مۇقۇلجا برانقار ، تۆركجە اۋن قۇل آدلانىردى كى ، بۇدا عربجە مايمانا (ساغ جىناح) دىمك دىر . دۇدونجو حىصە نى اۋلجاي خان مۇنقۇلجا چوانقار ، تۆركجە سۇل قۇل آدلانىردى كى بۇدا عربجە مایسارا (سۇل جىناح) دىمك دىر . بىشىنجى حىصە اۋردونون گۇزودور . اۋ ، قۇل آدلانىر و اۋردونون ساغ و سۇل جىناخلارى آراسيندا يىرلشدىرىلىر . اۋردونون كۇماندانى و بايراغى (توغ) بۇرادا اولور . آلتىنجى حىصە كۆچونگر آدلانىر و بىشىنجى حىصە نين (قۇل) آرخاسيندا دۇرور . اۋنا تۆركجە جيقداوول ، بعضاً ايسە اۋكجە دىيىلىر . يىددىنجى حىصە مۇنقۇلجا بۇستىنقار ، تۆركجە ايسە بۇختارما آدلانىر و آلتىنجى حىصە نين (كۆچونگر) آرخاسيندا يىرلە شير . اۋنلارین عربجە آدلارى بۇخدور . ايکى اۋردونون راستلاشدىغى يىرە قارشو دىيىلىر »

اۋردونون تركييينده كى اورون ، سۇلقاي ، ساوروم ، اۋنوش و كۆشوك بۇلمە لرىنين ده آدى چكىلىر ، لاكىن ايضاح اۋلونمور .

چۇخ گۇمان كى ، تۆرك داستانى « اۋغوزنامە » اۋلجە مۇنقول دىلىنە ، اۋندان سۇنرا ايسە فارس دىلىنە ترجۆمە اۋلونموشدور كى ، رشيدالدين ده همين ترجۆمە دن ايستفاده ائتميشدير .

۹۷ - بايلاق و قيشلاقلارين آدلاريني اۋخوماق مۆمكون اۋلمور .

سايرام - سايرام - نۇر گۇلو (كۇلجىدان شىمالدا) ، باشقۇرد - اۋرال داغلاي

اۋلابيلر. قاراباغ آذربايجانداير، بارسوك حاققیندا دۇردونجو قئیدە باخ. قالان يئرلر ایسه چۇخ احتمال كى، قازاخىستانین شىمال حیصه سینده ایدى.

۹۸ - ابوالقاسى ده (ص، ۵۵) سۆژنت بیر قده ر باشقا شكیله نقل اولونور.

۹۹ - ابوالقاسى ده: آلان و آرلان.

۱۰۰ - ابوالقاسى ده: چنكئس، باشى - به ى و بیقو - به ى.

۱۰۱ - ابوالقاسى ده كاییل خۇجا.

۱۰۲ - ابوالقاسى به گۆره ديب ياقو خان ۱۲۰ ایل پادشاهلیق اتمیشدیر.

۱۰۳ - ابوالقاسى به گۆره: كۆزو - يوى.

۱۰۴ - اۋلا بیلر كى، نابین آدى اۋلاش اۋغلو اولسون، ياخود اۋلاش اۋغلو اۋسون اولموشدور، ابوالقاسى ده وزیرلرین آدى « انكئش اۋغلو اۋكتان و اۋنون اۋغلو كۇلسارى دیر. »

۱۰۵ - ابوالقاسى ده: ایمیر ایلیندن كئرونجئك، سالور - ایلیندن تاباك (باتاك).

۱۰۶ - اینالسیر ياكوى خان قاردنرینین ایلماسین جنبقوی آدلاندیردیغى، ۷۶۶ - نجى ایلده، گوی تۆركلره قارشى چيخمیش ایلک قارلوك حۆكمدارى اۋلا بیلر.

۱۰۷ - ابوالقاسى به گۆره اینالسیر ياكوى خانین (اینال يوى) اۋغلانلارینین آدلاری آل و دویلى كایى ایدی.

۱۰۸ - قورقودون آدى ایلک دفعه يۇخاریدا حاققیندا صُحبت گئدن شخص لرین آدلاری ایله بیرلیکده چكىلیر. ابوالقاسى (ص. ۵۷)

حادىشە لىر بىللە تەسۋىر ئىدىلەر: « كايى [ايلىندىن] قارا خۇجانىن اۋغلى قۇرقۇد آتانىن، سالور [ايلىندىن] ئىككىش خۇجانىن و آواشبان خۇجانىن باشچىلىغى ايلە بۆتون اۋغوز ايلى يىغىلدى و كايى ايلىندىن اۋلان اينال باوينى پادشاه سىچدىلەر. اۋنون وزىرى قۇرقۇد آتا ايدى. و قۇرقۇد آتا نە دىنسى، پادشاه اونون سۆزوندىن كىنارا چىخمازدى قۇرقۇد آتا بىر چۇخ غرىبە ايشلەر گۆردو. اۋ ايكى يۆز دۇخسان بىش ايل ياشامىش و اۋچ پادشاهىن وزىي اۋلموشدور. » بوخارىدا گۆستە رىلن حادىشە لىر ۶۲۲ - نىچى ايلدىن سۇنرا باش وئىرىر.

۱۰۹ - بو ايسە آرتىق رشىدالدىنىن « جامع التواريخ » داخىل ائتمك ايسە دىيى دە دە قۇرقۇد حاققىندا حىكايتدىن دىر. اينال خان سىر ياوقۇيون آدىنىن تىركىب حىصە سىنە « تورك - سىر » - « تۆرك طابقالارىندىن بىرىنىن آدى » (دت س، ۵۹۹) بىرلىشمە سىندە باخ.

۱۱۰ - ابوالقاسى يە گۆرە (ص. ۵۷) كايى اينال خانىن آدى دۇيلى كايى دىر: « اۋنون باينىدا قۇرقۇددان باشقا ايكى ايناك بە ي وار ايدى. بىرى - باياندۇر ايلىندىن اۋلان بىكدىز، اۋ بىرى - ايقدىر [ايلىندىن] اۋلان دۇنكە ايدى. »

ايناك تىرمىنى حاققىندا باخ: ابوالقاسى ص. ۹۹، قئىد ۱۳۴.

۱۱۱ - ائركى تىرمىنى (آدى) حاققىندا باخ: ابوالقاسى ص. ۹۹ -

۱۰۰ قئىد ۱۴۰.

۱۱۲ - ابوالقاسى (ص. ۵۸). « ائركى امر ائىدى كى، يۇف دان اۋچ حۇووض دۆزە لىسىنلەر، بىرىنى آراقلا، بىرىنى كومىسلا، اۋچونجوسونو ايسە قاتىقلا دۆلدورسونلار. »

۱۱۳ - ابوالقاسى (ص. ۵۸): « دۇرد يۆز آت و دۇردمىن قۇيون

كسدىلر.»

۱۱۴ - بۇ سۆز ئىتلە علاقە دار باخ: «ابوالقاسى (ص. ۵۸).»

۱۱۵ - تۇمان خانىن حىوانلارىن دىلىنى بىلمە سىنە داىر باخ: ك.

يانىن مقاله سىنە، ۱۹۶۷. ص. ۴۵ - ۶۳.

۱۱۶ - ابوالقاسى دە آشاغىداكى احوالات نقل اولونور: «و بۆتون

خالق باشدا قورقۇد اولماقلا انركى يە دندى: «سن دۆز بىر آى توى

قوردونن، ىشمە يىن ايسە تۆكنمە دى. سىنن حووض لارىنداكى كۇمىس و

ايران گۆلدە كى سۇدان چۇخ ايدى. ايندى، بۇ گۆندن بىلە سنە گۆل

انركى خان دئىە جە بىك. تۇمان سىنن دۇغما اوغلودور - بۇيوك قارادشىن

دۇيلى كايى نىن ىثرىندە اوتور خانلىغى ايداره انلە. تۇمان بۇيويوب ايگىد

اۇلاندا سن اوزون اۇنا نە وئره جە بىن گۆزە ل بىلىرسن» و گۆل انركىنى

خان انتدىلر.

۱۱۷ - آغلى گنچدى احتمال كى، تىان - شان داغلارىنداكى اىلى

چايى حووزه سى نىن ياخىنلىغىنداىر.

۱۱۸ - حنكايە تىن قىسا مضمونو اوچون باخ: ابوالقاسى (ص. ۵۹).

۱۱۹ - ابوالقاسى يە گۆره آىنى خان افشار خانى ايدى.

۱۲۰ - ابوالقاسى دە (ص. ۵۹) حادىشە لر بىلە شرح اندىلمىش دىر:

«او و اختلار افشار اىلنىدە آىنى آدلى خان وار ايدى: او همىن قىزى اوز

اوغلودا اىستە مىشدى. گۆل انركى راضىلاشمىشدى و قىزى وئرمە لى

ايدى. قىزىن تۇمانا وئرىلد بىىنى انشىدن آىنى خان قوشون بىغىب گۆل

انركى نىن اۆزه رىنە گىتدى. گۆى انركى بۇيوك قوشونلا اۇنون قاباغىنا

چىخدى؛ وۇروشما اۇلدى [گۆل انركى] آىنى خانا غالب گىلدى، اۇنون

اوغلودو اۇلدىردو و افشار قوشونونو دارماداغىن ائتدى.»

۱۲۱ - ابوالقاسى يە گۈرە تۇمانىن اۋغلونون ادى ياولى ايدى .
 ۱۲۲ - ابوالقاسى دە (ص . ۵۹): گۈل اتركى آند ايچىب . آينى نىن
 يانينا قاصيد گۈندە ردى كى ، اۋنا دئسىن : « بۇ بدخواھلىغى سن بوخ ،
 سنىن اۋغلون اندىب ، اۋ اۋز جزاسينا چاتدى . ايندى بيز سنىنلە قارداشيق
 گل و اۋز يۇردونا صاحيب اول ، من ايسە [اۋه] قايدىرام .
 ۱۲۳ - ابوالقاسى دە (ص . ۵۹): « قاصيد گندىب ، بۆتون بۇسۇزلىرى
 آينى يە چاتدىردى . آينى بۇنا اينانيب گلدى و گۈل اتركى ايلە گۈرۈشودو .
 گۈل اتركى اۋنون يۇردونو اۋزونە قايتارىب گئرى دۋندو و اۋز يۇردونا
 گلدى . » .

۱۲۴ - ابوالقاسى دە (ص . ۶۰ - ۵۹): « بىر دفعە اۋ ، چاى قىراغىندا
 يۇلداشلارى ايلە اۋىناياركن اۋنلاردان بىرى ايلە دالاشدى . » من اۋنو
 اولدورە جە يم « - دئىە - دئىە مناسىب بىر شنى آختارماغا باشلادى ؛
 ياخىنلىقدا كىزقاندان باشقا بىر شنى تاپمادى . اۋنون اۋجوندان ياپىشىب
 [كۆكۈندىن] چىخاردى ، اۋنونلا ايگىدىن بۇىنوندان وۇروب اۋنو اۋزدو ،
 اۋ اولدو . » .

كىزقان - آمۇدريا و مۇرقاب وادىسىندە بيتن تىكانلى كۈل (آ . ن .
 كۈنون اۋو ص ، ۲۰۱ - ۲۰۰ قئيد ۱۴۲) .

۱۲۵ - ابوالقاسى دە (ص . ۶۰): تۇمان ددى : بيز ايندىبىە دە ك بۇ
 گنجى ياولى آدلاندىرىدىق ، ايندى ايسە اۋنون آدىنى قانلى ياولى
 چاغىرماق لازىمدىر . » و بۇندان سۇنرا اۋنو قانلى ياولى چاغىرماغا
 باشلادىلار .

۱۲۶ - ابوالقاسى دە (ص . ۶۰): بىر دفعە گۈل اتركى چادىردا
 اۋتورموشدو ، تۇمان دا اۋرادا ايدى . كانلى ياولى ايچرى گىرىب اۋرتادا

اۋتوردو و گۈل اتركى يە باخاراق دئدى: « ائى بابا! سنىن اۋتوردوغون تاخت منىم بابام دۇيلى كايى نىن دىر. سن بۇ واختا قده ر اтам تۇمانىن گنج اۋلدوغونو بهانه انده رك [اۋنوا] وئرمە مىسن، بس ايندى نىيە ويرمىرسن؟»
 گۈل اتركى باشىنى آشاغى دىكىب خئىلى اۋتوردو. بىر قده ر سۇنرا باشىنى قالدىرىب دئدى: « من سنىن بۇ سۇزلىرىنى بۇندان داها اول، محض تىكانلى كىزقانلا اۋ ادامىن بۇينونو وۇروب قىردىغىن گۇن دئىه جه يىنى گۈزلە بىردىم. سن دۆز دئىيرىسن. ياخشى راضىيام. ايندى پادشاهلىق سنىن آتانا وئرىلمە لى دىر ».

۱۲۷ - ابوالقاسى ده (ص. ۶۰): « ۳۵ ايل ».

۱۲۸ - فصلين اولىنده سالور نسليندن اۋلاش اۋغلو اۋلادىن آدى چكىلىر. ابوالقاسى يە گۇره، كايى ياقوۋى خانىن اۋغلونون آدى مۇريوى دىر.

۱۲۹ - ابوالقاسى يە گۇره قارداشنىن آدى قارا آلپ - ارسلان ايدى.

۱۳۰ - بۇحيصه ابوالقاسى ده (ص. ۶۱) باشقا جور سسله نىر:

« قانلى يوى نىن ايكى اۋغلو واردى: بۇيويونون آدى مۇريوى، كىچىيىنىنكى ايسه قارا آلپ - ارسلان ايدى. [قانلى يوى] اۋلركن اۋز بۇردونو ايكى يئره بۇلدو. تۆركىستان و يىنگى كندى مۇريوى يا، تالاس و سايرامى قارا آلپ - ارسلانا وئردى. بىر نئچه ايلدن سۇنرا قارا آلپ بۇيوك قارداشى مۇريوى ايله دۆشمىچىلىك ائتمه يە باشلادى. ان لياقتلى آداملار ايشه قارىشىب اۋنلارى بارىشدىرماق اۋچون اۋزون مدت ديله تۇتدولار. [لاكىن] قارا آلپ - ارسلان راضىلاشمادى ».

۱۳۱ - ابوالقاسى ده (ص. ۶۱): « هر ايكىسى قۇشون چىخاردى و

اۋنلار سايرام ياخىنلىغىندا وۇرۇشدولار. مۇريوى غالىب گلدى. قارا آلپ

- ارسلان دۇيوشدە ھلاک اۋلدىو .» .

۱۳۲ - ابوالقاسى دە - آلپ تۇقاچ .

۱۳۳ - ابوالقاسى دە (ص . ۶۱): مۇرباۋى نىن قانۇنى آروادلارىندان اۋولادى يۇخ ايدى. اۇرجا خان آدى بىر سىنىن ايلينه باسقين زامانى اۋ، بىر قادينى اسير آلدى؛ اۋنو بىر نىچە گۈن [اۋزىنىندا] ساخلايب گىرى قايتاردى. ھىمىن قادين اۋز يۇردونا قايدىب دندى: « من مۇرباۋى خاندان بويلوبام .» بىر نىچە آيدان سۇنرا اۋنون اۋغلو اۋلدىو. آدينى قارا قويدولار. اۋغلان دابى لارىنىن يانىندا بۇيودو. اىگىدلىك چاغىنا چاتان كىمى قاچىب مۇرباۋى خانىن يانىنا گلدى. مۇرباۋى اۋنو اۋغوللۇغا گۇتوردو. مۇرباۋى اۋلندە بۆتون خالق يىغىشاراق اۋنو خان سىچدى .» .

۱۳۴ - ابوالقاسى دە (ص . ۶۱): « قىرخ ايل .» .

۱۳۵ - ابوالقاسى دە (ص . ۶۲) - قورو - تكىن كۇزو - تكىن كىمى گىدىر . تكىن - خان عايلى سىنىن كىچىك ياشلى عضولرىنىن آدىنا قوشولان تىتۇل، شاھزادە (باخ: دت س، ۵۴۷). حودوددا (ص ۹۵، ۲۷۴) تۇقوز - اۋغوزلارىن اۋلكە سىندە كى بعضى كىندلرىن آدى بە ى - تكىن دىر . تكىن (تىگىن) سۇزو حاققىندا ھىچىن باخ: ابوالقاسى، قنىد . ۱۲۷ .

۱۳۶ - « بوغراخان يىشمە ىى » بوغراخان آشى) حاقدا باخ: ف . سۆمثر، درگى، ج ۱۷، ن ۳ - ۴، ۱۹۵۹، ص . ۳۷۶ .

۱۳۷ - آشاغىدا خانىن آروادى بانو آدلاتدىرلىر . ابوالقاسى يە گۇرە (ص . ۶۲) خانىن آروادى نىن آدى بابرا ايدى .

۱۳۸ - ابوالقاسى دە (ص . ۶۲): « افشار ايلىندە ائقرننىچە آدىلى

بىر سىنىن گۇزەل بىر قىزى واردى. اۋنون [اۋز يۇردوندا] آدى كۇركىلى

ياخشى ايدى».

۱۳۹ - «ديو قاباسى» بۇغرا خانين اقامتگاھيندان ايكى آيلىق بۇل مسافە سيندە، چۇ چايى حۇوضە سيندە، يعنى ھاراداسا ياكۇتتيادا، ياخود حتى ھينديستان حدودلاريندا دا اولاييلر.

۱۴۰ - قوتازلى آتالرين باشيندا گلن سۇلتانلار حاققيندا باخ: پ. ساووايتتۇو. اۋيسانىي ستاريننيخ پارسكيخ اۋتورنى س پ پ، ۱۸۹۶، ص. ۱۵ - ۱۶.

۱۴۱ - گۇرونديو كيمي، سارى گۇلباش دا تۇمان خان كيمي حثيوانلارين ديليني ييليرميش.

۱۴۲ - بۇلقاق - قاريشيqliق، ھيجان، ناراحاتليق، چاخناشماق، تلاش، نيفاق، تشويش. د ت س، ص. ۱۲۲ - ۱۲۳.

۱۴۳ - بۇ شعر ساسانى حۇكمودارينين تۇران دوخت آدلى قيزينا عايددير «اۋغوزنامە يە ھنج بير دخلى اولمايان ھمين شعري رشيدالدين اۋز ايستە بى ايلە فيردوسى نين «شاهنامە» اثريندن گۇتوره ك علاوه انتميش دير. اۋگتى آنانين اۋغوللوغونو بۇلدان چيخارماسى حاققيندا گئنيش ياييلميش سۆژنت بير چۇخ خالقنلارين روايت لريندە. مۇوجوددور. باخ: ق - م بۇنقارد - لئونا و اۋ. ف بۇلكۇوانين كيتايينين مۇقديمە سى.

۱۴۴ - ابوالقاسى يە گۇزە (ص. ۶۴) كورى - تكين ۴۰ ايل بادشاهليق انتميش دير.

۱۴۵ - ابوالقاسى دە - اۋيوناقدان صُحبت گئتمير.

۱۴۶ - عرب مۇليف لريندە بۇ منطقە نين آدى كۇلان كيمي وئريلير. و. ف مينورسكى يە گۇزە (حدود، ص. ۳۵۴ - ۳۵۸) اۋ، تارقى

(تۆرك سيب) ستانسیياسىنىن ياخىنلىغىندا يىرلە شىردى.

۱۴۷ - حاجىب - خىدمىتى، قاپىچى، كامىرگىر. اورتا عصرلرده
ياخىن شىرق اۆلكە لرىندە سارايدا ان يۆكسكك وظیفه لردن بىرى سارای
مراسىملرىنىن تشكىلىندە مۇھم رۆل اوينىيردى (آس اى، خ، ص. ۱۴۴).

۱۴۸ - اىبن - فدلان (ص. ۲۰۳ - ۲۰۸) سۇوار اۆلكە سىنى
اىستىجابا و اوترارا رايۇنوندا يىرلشدىرىر.

۱۴۹ - ايناك - مۇنقوللاردا ان ياخشى خىدمىتچىلر (نۆكرلر) ايناك
ادلانىردى. مۇنقولجا ايناك - ياخىن دۇست، اينانىلمىش، سئوىملى آدم.
تشرىمىن حاققىندا اطرافلى معلومات اۆچون باخ: آ. ن كۇنۇن اۆو
(رۇدۇسلۇونار تۇركمىن)، قئىد ۱۳۴، ص. ۹۹.

۱۵۰ - بۇ، ايندىكى كازالىنسكىن ۲۰ كىلو مىترلى بىندە كى
كۆيۆت قالا باخود اۇنون ۲۳ كىلومىترلى بىندە كى جان كند (يىنى كند) -
ايندىكى سىردىر يانين آشاغى آخارىندا كى نۇوۇ - كازالىنسك - اۇلا بىلر.

۱۵۱ - آناندا دا سىر درىانين آشاغى آخارىندا يىرلە شىردى.

۱۵۲ - ابوالقازى دە (ص. ۶۵) خانين آدى شىبان دىر.

۱۵۳ - ابوالقازى يە گۆره (ص. ۶۵) شىبان خان ۲۰ ايل بادشاهلىق

اتمىشىدىر.

۱۵۴ - ابوالقازى دە (ص. ۶۶) آد كۆزۇچو بە ي آيامالى

« بۆكدىز » كىمى اۇخونور.

۱۵۵ - ابوالقازى دە (ص. ۶۷) همىن بە بىن آدى « كايى ايلىندىن

اۇلان كىر كۆت دور ».

۱۵۶ - ابوالقازى دە (ص. ۶۴): « ايل آراسىندا بىر دىوانه واردى،

اۇنون آدى مىران كاهىن ابدى ».

۱۵۷ - ابوالقاسى دە (ص. ۶۷): « تۇقورموش آدېندا بېر نفر واردى. اۋنون آتاسىنين آدى كترانجى خۇجا ايدى ».

۱۵۸ - ابوالقاسى دە (ص. ۶۷) - تۇكات.

۱۵۹ - احتمال كى، بۇ II عصرده تۇغرۇل به بېن حاكىمى شاه مليك ابن على ايله دۆشمىنچىليك ائتدىبى جان كند، داها دۇغروسو، جنددير.

۱۶۰ - رشيدالدين غنير - دقيق لىبه يۇل ونرير: سجوقلارا قده ر يارانمىش « اۋغوزنامە » II عصرده كيچيك آسىيادا (رۇم دا) باش ونره ن حادېته لرله باغلانيلير.

۱۶۱ - بئله ليكله، سامانى لرېن تۆرك منشالى اۋلمالارى: ثوبوتا يئتير.

۱۶۲ - آد سَرَهَنگ كىمى اۋخونمالى دير.

۱۶۳ - محمود غزنوى نين آتاسى سبوك تكينين منشأجه كايى، نسليندن و سرنگين كۆكه م ياقونون قارداشى اۋلماسى رشيدالدين نين « غزنويلرېن تاريخى » اثرينده ده تشبېت ائديلير (باخ: آ. آتشين نشرى، ص. ۳ - ۵).

۱۶۴ - تۆركجه توزقو عرب دېلينده كى نۆزل كىمى « مسافرلر اۋچون حاضيرلانان بئمك » دنمك دير.

۱۶۵ - بۇ حادېته لرى نقل ائده نين چاغرى به يله داوۇدون عين آدام اۋلماسىندان خبرى بۇخدور.

۱۶۶ - غزنويلر حاققىندا ك. اى. بۇس وۇرتون سۇن اثرلرېنه باخ.

۱۶۷ - اۋغوزنامە مۇلّفى نين اۋغوزون آنجاق بئش اۋولادىنين نسيپ لرېنى سادالاماسى داستانين تۆركمن طرفيندن يازيبا آلىنديغىنى گۇسته رير، چۆنكى او، يالنيز بۇبئش اۋولاد حاققىنداكى روايتلرى

ياخشى بىلىردى.

۱۶۸ - ابوالقاسى (ص. ۶۸) بۇ بە يىلرلە ياناشى انىمور، دۇگىتر،

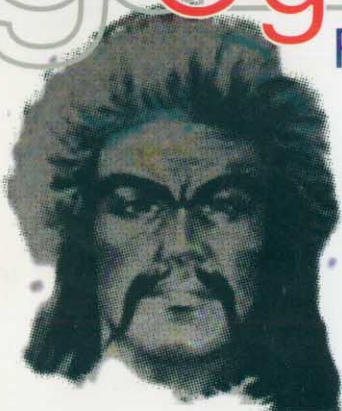
اىقدىر، چاۋۇلدور، كاركىن، سالۇر و افشارىن دا آدلارنى چكىر.

۱۶۹ - حىصار داغىندا ياشايان تۆركىن لردە ن نجىب اىبن بىكران دا

(و. ۱۷. آ) بحث ائدىر.

Oğuznamə

Rəşidəddin Fəzlullah

کیتابدا اؤغوزلارین آذربایجانا گلمهسی
وبۇرادا مسکن سالماسی حاققیندا نادیر
معلومات وئریلمیشدیر.

آذربایجانین و اونا قۇنشو اۆلكهلرین تاریخینه
عاید یئنی ماتئریال تقدیم ائدن بۇ داستان
۱۰ یۆز ایللییه دک باش وئرمیش بیر چۆخ
تاریخی حادیتلره یئنی باخیمدان یاناشماق
ایمکانی وئیر.

ISBN:964-90699-2-5

شابک: ۵-۲-۹۰۶۹۹-۹۶۴